

STEUNPUNT WAV
E. Van Evenstraat 2 B
B-3000 Leuven

KATHOLIEKE
UNIVERSITEIT
LEUVEN

Analyse van de beroepsopleiding in Vlaanderen

*Implementatie en impact van het Europese
Leonardo-da-Vinci-programma op Vlaams niveau*

Annemie Jennes

Projectleiding: Mia Douterlungne

Promotor: Prof. dr. Hubert Cossey

Met de financiële ondersteuning van de Europese Commissie,
Directoraat-Generaal XXII
Onderwijs, Opleiding en Jeugd

Hoger instituut
voor de arbeid

CIP Koninklijke Bibliotheek Albert I

Jennes, Annemie

Analyse van de beroepsopleiding in Vlaanderen. Implementatie en impact van het Europese Leonardo-da-Vinci-programma op Vlaams niveau / Annemie Jennes. - Leuven: Katholieke Universiteit Leuven. Hoger Instituut voor de Arbeid, 1997, 132 p.

ISBN 90-5550-132-8.
D/1997/4718/7.

Copyright (1997) Hoger instituut voor de arbeid
E. Van Evenstraat 2e, 3000 Leuven

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotocopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.
No part of this book may be reproduced in any form, by mimeograph, film or any other means, without permission in writing from the publisher.

INHOUD

DEEL 1/ ANALYSE VAN DE BEROEPSOPLEIDING IN VLAANDEREN	1
Hoofdstuk 1/ Het onderwijssysteem en het beleid inzake beroepsopleiding	3
1. Algemene beschrijving van het opleidingsstelsel in Vlaanderen en definities van initiële en voortgezette beroepsopleiding	3
Inleiding	3
1.1 Initiële beroepsopleiding	4
1.1.1 Initiële beroepsopleiding in het voltijds secundair onderwijs	4
1.1.2 Initiële beroepsopleiding in de deeltijdse leersystemen	5
1.1.3 Het buitengewoon onderwijs	5
1.2 Institutionele voortgezette beroepsopleidingen	6
1.2.1 Aanvullingen op het initieel onderwijs: het zevende specialisatiejaar in het technisch en kunstsecundair onderwijs en de vierde graad secundair onderwijs	6
1.2.2 Onderwijs Sociale Promotie	6
1.2.3 Hoger onderwijs	7
1.2.4 Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding (VDAB)	8
1.2.5 Vlaams Instituut voor het Zelfstandig Ondernemen (VIZO)	9
1.2.6 Gehandicaptensector	10
1.2.7 Permanente vorming in de landbouwsector	11
1.3 Andere voortgezette beroepsopleidingen	12
1.3.1 Privésector	12
1.3.2 Publieke sector	14
2. Overzicht van de belangrijkste ontwikkelingen en hervormingen in de beroepsopleiding tijdens de periode '91-'96	16
2.1 Initiële beroepsopleiding	16
2.1.1 Staten-Generaal Technisch Secundair Onderwijs, 1993	16
2.1.2 Diversificatie van de studiekeuze van meisjes in het TSO/BSO	18

2.1.3	Relatie onderwijs-arbeidsmarkt: beroeps- en opleidingsprofielen	19
2.1.4	Meer aandacht voor permanente vorming van leraren	20
2.2	Voortgezette beroepsopleiding	20
2.2.1	Recente herstructurering van het hoger onderwijs buiten de universiteit	20
2.2.2	Beleid en strategie van de Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding	21
2.2.3	Beleid en strategie van het Vlaams Instituut voor het Zelfstandig Ondernemen	21
2.2.4	Hervormingen in de permanente vorming van de landbouwsector	22
3.	Actuele tendensen en prioriteiten in beroepsopleidingssystemen en het beleid inzake de beroepsopleiding	22
3.1	Beleidsnota: School maken in Vlaanderen, oriënteringsnota voor de geplande hervormingen binnen het secundair onderwijs	22
3.2	Discussienota m.b.t. het onderwijsaanbod in het technisch secundair onderwijs	23
3.3	Denkpistes reorganisatie Onderwijs voor Sociale Promotie	24
3.4	Kan modularisering een uitweg bieden in het beroepsgericht leerplicht- en volwassenenonderwijs ?	25
3.5	Beleidsnota: Permanente vorming, een topprioriteit in het Vlaamse regeerakkoord, periode 1995-1999	26
Hoofdstuk 2/ Juridisch kader van de beroepsopleiding		29
1.	Wetten en wettelijke bepalingen inzake de beroepsopleiding	29
1.1	Initiële beroepsopleiding	29
1.1.1	Wettelijk kader van het voltijds onderwijs	29
1.1.2	Wettelijk kader van de deeltijdse leersystemen: De wet op de leerplichtverlenging	30
1.2	Institutionele voortgezette beroepsopleidingen	31
1.2.1	Wettelijk kader van het universitair en het hoger onderwijs	31
1.2.2	Wettelijk kader van het Onderwijs voor Sociale Promotie (OSP)	32
1.2.3	Wettelijk kader van de VDAB	32
1.2.4	Wettelijk kader van het VIZO	33
1.2.5	Wettelijk kader van de opleidingen in de gehandicaptensector	34
1.2.6	Wettelijk kader van de opleidingen in de landbouwsector	34
1.3	Andere voortgezette beroepsopleidingen	34
1.3.1	Wettelijk kader van de opleidingen in de privésector	34
1.3.2	Wettelijk kader van de opleidingen in de publieke sector	35

2. Rol van de sociale partners	35
2.1 Betrokkenheid van de sociale partners in de initiële beroepsopleiding	35
2.1.1 De vertegenwoordiging van sociaal-economische milieus in de Vlaamse onderwijsraad (VLOR)	35
2.1.2 Rol van de sectorale opleidingsinitiatieven t.a.v. het initieel onderwijs	35
2.2 Betrokkenheid van de sociale partners in de voortgezette beroepsopleiding	37

Hoofdstuk 3 / Investering in beroepsopleiding

Inleiding	41
1. Initiële beroepsopleiding	41
1.1 Totale investering en investeringsbronnen	41
1.2 Financiële 'incentives' voor ondernemingen die investeren in initiële beroepsopleiding	42
2. Voortgezette beroepsopleiding	43
2.1 Totale investering en investeringsbronnen	43
2.1.1 Investering in de institutionele voortgezette beroepsopleidingen	43
2.1.2 Investering in andere voortgezette beroepsopleidingen	45
2.2 Financiële 'incentives' voor ondernemingen die investeren in voortgezette beroepsopleiding	47
2.3 Financiële 'incentives' voor individuen die investeren in voortgezette beroepsopleiding	48

Hoofdstuk 4 / Beroepsopleiding: aanbod, toegang en deelname

1. Initiële beroepsopleiding	51
1.1 Aanbodsstructuren	51
1.2 Aanbod van initiële beroepsopleiding voor kansarmen en laaggeschoolden	52
1.3 Aanbod van initiële beroepsopleiding voor gehandicapten	53
1.4 Wettelijke en politieke bepalingen voor de toegang tot de initiële beroepsopleiding	53
1.5 Deelname aan initiële beroepsopleiding naar leeftijd, geslacht en initieel opleidingsniveau	55
1.6 Deelname aan initiële beroepsopleiding door migranten	56
1.7 Deelname aan initiële beroepsopleiding door de industriële/economische sectoren	59

2. Voortgezette beroepsopleiding	59
2.1 Aanbodsstructuren en hoeveelheid opleiding per aanbodsstructuur	59
2.2 Regelingen voor een 'cross-company' aanbod van voortgezette beroepsopleiding	61
2.3 Aanbod van voortgezette beroepsopleiding voor kansarmen, laaggeschoolden en werkzoekenden	62
2.4 Aanbod van voortgezette beroepsopleiding voor gehandicapten	62
2.5 Wettelijke en politieke bepalingen voor de toegang tot de voortgezette beroepsopleiding	64
2.6 Algemene deelname aan de voortgezette beroepsopleiding en deelname naar leeftijd, geslacht en initieel opleidingsniveau	65
2.7 Deelname aan de voortgezette beroepsopleiding per economische sector en naar grootte van de ondernemingen	71

Hoofdstuk 5/ Andere belangrijke aspecten betreffende de beroepsopleidingssystemen	73
--	-----------

1. Kwaliteitsnormen en maatregelen voor kwaliteitsbewaking van de initiële en voortgezette beroepsopleiding	73
2. Certificering, validering en erkenning van beroepskwalificaties	75
3. Onderzoeksbeleid, maatregelen en rapporten in het domein van de beroepsopleiding	76
4. Anticipering en planning van de beroepsopleiding	77

DEEL 2/ IMPLEMENTATIE EN IMPACT VAN HET LEONARDO DA VINCI PROGRAMMA OP VLAAMS NIVEAU	79
---	-----------

1. Beschrijving van de organisatie en de acties van het programma op Vlaams niveau	81
1.1 Oprichting van het Vlaams Leonardo da Vinci-agentschap, nationale coördinatie-instantie	81
1.2 Lancering van de eerste oproepronde voor indiening van projecten	84
1.3 Lancering van de tweede oproepronde voor indiening van projecten	84
1.4 Publicaties en andere oproepkanalen	85
1.4.1 Nieuwsbrief	85
1.4.2 Bijdragen in tijdschriften	86
1.4.3 Andere oproepkanalen	86
1.4.4 Moeilijker bereikbare doelgroepen: de bedrijven en de openbare sector	87

1.5	Counseling: begeleiding van projectindieners	88
1.6	Monitoring: begeleiding van geselecteerde promotoren	89
2.	Implementatie van het programma op Vlaams niveau	90
	Inleiding	90
2.1	Participatie, management, probleemgebieden en zichtbare successen inzake transnationale stages en uitwisselingen	91
2.1.1	Participatie aan de stages en uitwisselingen	91
2.1.2	Management van de geselecteerde stages en uitwisselingen	95
2.1.3	Ervaren moeilijkheden en probleemvelden bij de geselecteerde stages en uitwisselingen	95
2.1.4	Zichtbare successen bij de geselecteerde stages en uitwisselingen	97
2.2	Participatie, management, probleemgebieden en zichtbare successen inzake transnationale pilootprojecten (met inbegrip van multiplicatorprojecten)	98
2.2.1	Participatie aan de proefprojecten	98
2.2.2	Management van de geselecteerde proefprojecten	100
2.2.3	Ervaren moeilijkheden en probleemvelden bij de geselecteerde proefprojecten	101
2.2.4	Zichtbare successen bij de geselecteerde proefprojecten	102
2.3	Participatie, management, probleemgebieden en zichtbare successen inzake transnationale onderzoeken en analyses	102
3.	Impact van het programma op Vlaams niveau, in het bijzonder betreffende de promotie van de Europese dimensie in beroepsopleiding	103
	Inleiding	103
3.1	Aanpassing aan industriële verandering	104
3.1.1	Enquête bij promotoren van geselecteerde projecten	104
3.1.2	Interviews met de sleutelfiguren	105
3.2	Verbetering van initiële en voortgezette beroepsopleiding	106
3.2.1	Enquête bij promotoren van geselecteerde projecten	106
3.2.2	Interviews met de sleutelfiguren	107
3.3	Toegang tot beroepsopleiding, mobiliteit van instructeurs en stagiairs en in het bijzonder van jongeren	108
3.3.1	Enquête bij promotoren van geselecteerde projecten	108
3.3.2	Interviews met de sleutelfiguren	109
3.4	Stimulatie van samenwerking tussen onderwijs of opleidingscentra en ondernemingen op vlak van opleiding	110
3.4.1	Enquête bij promotoren van geselecteerde projecten	110
3.4.2	Interviews met de sleutelfiguren	111

3.5 De ontwikkeling van samenwerkingsverbanden inzake de gemeenschappelijke punten van de opleidingssystemen van de lidstaten	112
3.5.1 Enquête bij promotoren van geselecteerde projecten	112
3.5.2 Interviews met de sleutelfiguren	113
BIBLIOGRAFIE	115
Bibliografie bij deel 1: Analyse van de beroepsopleiding	117
Bibliografie bij deel 2: Implementatie en impact van het Leonardo da Vinci-programma op Vlaams niveau	123

DEEL 1

ANALYSE VAN DE BEROEPSOPLEIDING IN VLAANDEREN

HOOFDSTUK 1

HET ONDERWIJSSYSTEEM EN HET BELEID INZAKE BEROEPSOPLEIDING

1. Algemene beschrijving van het opleidingsstelsel in Vlaanderen en definities van initiële en voortgezette beroepsopleiding

Inleiding

In België zijn jongeren, zonder onderscheid tussen Belgen en vreemdelingen, van 6 tot 18 jaar onderworpen aan de leerplicht (Wet van 29/6/1983). Leerlingen zijn voltijds leerplichtig tot de leeftijd van 15 of 16 jaar. Dan kunnen ze het voltijds onderwijs verlaten om over te stappen naar een deeltijds systeem. Tijdens de periode van de leerplicht is het onderwijs gratis.

In Vlaanderen is het onderwijs gestructureerd in drie niveaus: basisonderwijs (kleuter- en lager onderwijs), secundair onderwijs en hoger onderwijs. Daarnaast organiseert men buitengewoon onderwijs voor jongeren die ten gevolge van een lichamelijke of mentale handicap niet in het gewoon onderwijs terecht kunnen.

Binnen de volwasseneneducatie onderscheiden we de drie grote systemen OSP (Onderwijs voor Sociale Promotie), VDAB (Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding) en VIZO (Vlaams Instituut voor het Zelfstandig Ondernemen) alsook de twee kleinere opleidingssystemen binnen de landbouw- en de gehandicaptensector. In de privésector worden tal van beroepsopleidingen verzorgd door bedrijven, sectoren, federaties en de sociale partners. Tenslotte worden ook in de publieke sector beroepsopleidingen georganiseerd door de overheid, provincies, steden en gemeenten.

In functie van het Leonardo-programma wordt een eerder pragmatische definitie van initiële en voortgezette beroepsopleiding gehanteerd. Als grens wordt de leeftijd van 18 jaar genomen, de leeftijd tot welke de leerplicht geldt. Binnen het voltijds secundair onderwijs worden alle technische en beroepsopleidingen als initiële beroepsopleiding gedefinieerd. Tevens worden de deeltijdse leersystemen tot de initiële beroepsopleiding gerekend. Alle beroepsopleidingen die worden georga-

niseerd voor personen die reeds aan de leerplicht hebben voldaan, worden onder de noemer 'voortgezette beroepsopleiding' geplaatst. Deze definitie geeft volgende verdeling weer van initiële en voortgezette opleiding:

Initiële beroepsopleiding	Voortgezette beroepsopleiding
<i>Voltijds secundair onderwijs</i> <ul style="list-style-type: none"> - TSO: technisch secundair onderwijs - KSO: kunstsecundair onderwijs - BSO: beroepssecundair onderwijs + 7de jaar - BuSO/OND 3 en 4: buitengewoon beroepssecundair onderwijs, onderwijsvorm 3 en 4 	<i>Institutionele beroepsopleiding</i> <ul style="list-style-type: none"> - 7de jaar TSO en 4de graad secundair ond. - OSP: Onderwijs voor sociale promotie: technische en beroepsleergangen - Hoger Onderwijs: <ul style="list-style-type: none"> 1 cyclus (Korte Type) 2 cycli (Lange Type + Universitair) - VDAB - VIZO: opleiding tot ondernemershoofd en voortgezette vorming - landbouwsector - gehandicaptensector
<i>Deeltijdse leersystemen</i> <ul style="list-style-type: none"> - DBSO: deeltijds beroepssecundair onderwijs - DV: deeltijdse vorming - MV: middenstandsvorming (de leertijd) 	<i>Andere beroepsopleidingen</i> <ul style="list-style-type: none"> - Privésector <ul style="list-style-type: none"> bedrijven en sectorale opleidingsinitiatieven - Publieke sector <ul style="list-style-type: none"> overheid: ambtenarenvorming gemeenten, steden en provincies

1.1 Initiële beroepsopleiding

1.1.1 Initiële beroepsopleiding in het voltijds secundair onderwijs

Twaalf- tot 18-jarigen volgen verplicht secundair onderwijs (Wet op de verlenging van de leerplicht, 1983). Sinds het schooljaar 1989-1990 is in Vlaanderen de eenheidsstructuur progressief vanaf het eerste jaar ingevoerd, bestaande uit drie graden van telkens twee jaar. De eerste graad bestaat uit een gemeenschappelijke basisvorming. Het beroepsonderwijs wordt reeds vanaf het tweede jaar aangeboden. Vanaf de tweede graad worden volgende vier onderwijsvormen onderscheiden, die telkens bestaan uit een pakket basisvorming, specifieke vakken eigen aan de studierichting en keuzevakken:

- ASO: Algemeen Vormend Onderwijs. De nadruk ligt op theoretische vorming en voorbereiding op het hoger onderwijs. Het bereidt niet rechtstreeks voor op een beroep.
- KSO: Kunstsecundair onderwijs. Algemene vorming wordt gekoppeld aan actieve kunstbeoefening. Het bereidt voor op hogere studies of de onmiddellijke uitoefening van een beroep.
- TSO: Technisch Secundair Onderwijs. Technische en theoretische lessen worden gecombineerd met praktijklessen. Na het TSO kan men verder studeren of een beroep uitoefenen.

- BSO: Beroepssecundair Onderwijs. Leerlingen worden voorbereid op een specifiek beroep.

Aangezien het ASO in principe voorbereidt op hoger onderwijs en niet is gericht op de overgang naar de arbeidsmarkt, beschouwen we deze onderwijsvorm niet als initiële *beroepsopleiding*.

1.1.2 Initiële beroepsopleiding in de deeltijdse leersystemen

Jongeren zijn voltijds leerplichtig tot de leeftijd van 15 of 16. Nadien geldt de deeltijdse leerplicht tot 18. Om hieraan te voldoen, kunnen zij ofwel verder voltijds secundair onderwijs volgen of overstappen op een van de volgende deeltijdse systemen:

1. Centra voor Deeltijds Beroepssecundair Onderwijs (CDBSO) en Centra voor Deeltijdse Vorming (CDV) organiseren gedurende 40 weken per schooljaar 15 lesuren per week. Dit kan gecombineerd worden met deeltijds werk onder de vorm van een deeltijdse arbeids- of stageovereenkomst, een industrieel leercontract of als helper in het eigen familiebedrijf.
2. De Middenstandsopleiding bestaat uit vier volle opleidingsdagen per week in een KMO onder directe begeleiding van het ondernemershoofd-opleider en één dag per week aanvullende cursus in een VIZO-centrum.

1.1.3 Het buitengewoon onderwijs

Het buitengewoon onderwijs is bestemd voor jongeren met een fysische of mentale handicap die niet terecht kunnen in het gewoon onderwijs maar wel in staat zijn om een aangepaste vorm van onderwijs te volgen. Men kan er terecht van 2,5 tot 21 jaar. Het is niet opgedeeld in traditionele leerjaren. Wel worden de klassieke onderwijsniveaus onderscheiden: basisonderwijs (kleuter en lager) en secundair. Afhankelijk van de specifieke moeilijkheden, worden binnen elk onderwijsniveau acht onderwijstypes onderscheiden: Type 1: licht mentale handicap, Type 2: matige en/of ernstige mentale handicap, Type 3: karakteriële stoornissen, Type 4: lichamelijke gebreken, Type 5: langdurige zieken, Type 6: visueel gehandicapten, Type 7: auditief gehandicapten en Type 8: ernstige leerstoornissen.

Binnen het Buitengewoon secundair onderwijs (BuSO) organiseert men naast deze acht types vier verschillende onderwijsvormen. Opleidingsvormen 3 en 4 worden beschouwd als initiële beroepsopleiding. Opleidingsvorm 3 streeft integratie na in een gewone leef- en werkomgeving via sociale vorming en beroepsvorming. Opleidingsvorm 4 richt zich tot leerlingen met voldoende intellectuele vaardigheden om de programma's van het gewone onderwijs te kunnen volgen op voorwaarde dat ze pedagogische methoden en middelen krijgen die zijn aangepast aan hun handicap. De diploma's en getuigschriften die hier worden uitgereikt zijn hetzelfde als in het gewone onderwijs.

1.2 Institutionele voortgezette beroepsopleidingen

1.2.1 Aanvullingen op het initieel onderwijs: het zevende specialisatiejaar in het technisch en kunstsecundair onderwijs en de vierde graad secundair onderwijs

Na de voltooiing van het zesde jaar ASO, KSO en TSO wordt aan de leerlingen een diploma uitgereikt dat toegang verleent tot hogere studies. Na het ASO bestaat er een facultatief jaar voor bepaalde studierichtingen. In het TSO en KSO kan men nog een zevende specialisatiejaar volgen dat wordt bekrachtigd met een diploma. Voor leerlingen uit het BSO verleent alleen een zevende jaar toegang tot hoger studies. In het BSO kan men reeds na de tweede graad een bijkomend vervolmakingsjaar (2de graad, derde jaar) volgen, dat dan voor hen een kortere weg naar het beroepsleven vormt mits aan de leerplicht is voldaan.

Vanaf 1 september 1996 wordt het Aanvullend secundair beroepsonderwijs (ASBO) opgenomen in het voltijds secundair onderwijs. De scholen die voordien deze onderwijsvorm aanboden, dienden te fusioneren met mekaar of met een school voor voltijds secundair onderwijs. Per 1 september 1996 werd het ASBO geactualiseerd. Dit wil zeggen dat de huidige opleidingen, in de vorm van twee of driejarig beroepsonderwijs, geïntegreerd worden in het voltijds secundair onderwijs op het niveau van een vierde graad en bekrachtigd worden met een diploma van secundair onderwijs. In deze vierde graad tellen de studierichtingen Kleding en Plastische Kunsten twee leerjaren en de studierichtingen Ziekenhuisverpleegkundige en Psychiatrische verpleegkunde drie leerjaren. Het ASBO wordt in het voltijds secundair onderwijs geïntegreerd omdat de aard van de betrokken opleidingen, evenals het profiel van de doelgroep leerlingen, onbetwistbaar van secundair onderwijsniveau zijn.

Als toelatingsvoorwaarde tot de vierde graad wordt geëist dat men geslaagd is ofwel voor het tweede leerjaar van de derde graad ofwel voor een toelatingsexamen. Ook vanuit een aanverwante afdeling van het hoger onderwijs buiten de universiteit is tot op het niveau van het tweede leerjaar van de vierde graad een overstapmogelijkheid voorzien.

Het Aanvullend beroepssecundair onderwijs zal bekrachtigd worden door een diploma van secundair onderwijs. Zoals in de overige graden van het secundair onderwijs is de evaluatie van de leerlingen een exclusieve bevoegdheid van de klassenraden. Hierop is echter één beperking, namelijk dat in het eindjaar van elke studierichting van de vierde graad een praktijkgerichte geïntegreerde proef verplicht is.

1.2.2 Onderwijs Sociale Promotie

Het Onderwijs voor Sociale Promotie (OSP) is, in vergelijking met de VDAB-beroepsopleiding en de middenstandsopleiding, het oudste kanaal van volwasse-

neneducatie. Het OSP ressorteert onder de bevoegdheid van de Vlaamse gemeenschapsminister van Onderwijs. Het kadert binnen de permanente vorming. De 'leergangen' (zo worden de opleidingen genoemd), vinden meestal plaats buiten de werkuren, en lopen meestal over twee of drie jaar. Ze monden doorgaans uit in officiële getuigschriften en diploma's. Als toegangsvoorwaarde geldt dat men aan de voltijdse leerplicht moet voldaan hebben en een bepaald opleidingsniveau heeft verworven. In bepaalde gevallen kunnen scholen beslissen kandidaten in te schrijven na een door de school zelf georganiseerd toelatingsexamen.

Het OSP kent taalleergangen en beroeps- en technische leergangen. Men onderscheidt twee niveaus: secundair en hoger onderwijs. Daarnaast onderscheidt men twee systemen: het traditioneel stelsel georganiseerd in leerjaren en het modulair stelsel georganiseerd op semesterbasis. Een module in het OSP omvat een basiscompetentie nodig om een functie of een groep van functies uit te oefenen. Elke module geeft recht op een attest. De samenvoeging van verschillende modules beoogt de totaliteit van een beroep. De student kan stapsgewijze volgens een zelf te bepalen tempo de modulaire opleiding volgen. Het aantal cursisten in het modulair stelsel neemt jaarlijks toe. Tevens is het totaal aantal cursisten tijdens de laatste vijf jaar sterk gestegen.

Het aanbod van opleidingen in het secundair OSP is zeer gevarieerd. Het aanbod van OSP-opleidingen op niveau 'hoger onderwijs' is in vergelijking met dat op secundair niveau bescheiden gebleven en daarmee overzichtelijker. Het hoger OSP komt in alle categorieën van het hoger onderwijs voor. In vergelijking met het gewoon hoger onderwijs kent het economisch hoger onderwijs georganiseerd door het OSP meer succes en heeft het technisch hoger OSP minder bijval. Sociaal en pedagogisch hoger OSP kennen onder meer omwille van de invoering van het modulair stelsel eveneens succes.

1.2.3 Hoger onderwijs

Universiteiten en hogescholen staan in voor het hoger onderwijs.

Universiteiten hebben een driedelige opdracht: het verzorgen van academisch onderwijs, het verrichten van wetenschappelijk (funderend) onderzoek en wetenschappelijke dienstverlening. Academische opleidingen bestaan uit een vorming in het algemeen wetenschappelijk denken en een opleiding in een bepaald wetenschapsgebied. Een universitaire opleiding bestaat uit twee cycli. De eerste cyclus telt twee tot drie jaar en wordt bekrachtigd met de academische graad van *kandidaat*. De tweede cyclus telt twee tot vier jaar en resulteert in de academische graad van *licentiaat* (met uitzondering van de titels 'ingenieur', 'arts' en 'apotheker'). Universiteiten bieden tevens voortgezette academische opleidingen aan: academische lerarenopleidingen en aanvullende, specialisatie- en doctoraatsopleidingen.

Het hoger onderwijs buiten de universiteit (HOBU) kent twee vormen: hoger onderwijs van het lange type en hoger onderwijs van het korte type.

Het hoger onderwijs van het lange type (HOLT) biedt opleidingen aan op academisch niveau. Het is georganiseerd in twee cycli. De eerste cyclus telt twee jaar en leidt tot de graad van kandidaat. De tweede cyclus telt twee tot drie jaar en leidt tot de graad van licentiaat, architect, handelsingenieur, industrieel ingenieur of meester. Het HOLT onderscheidt zich in twee opzichten van het universitair onderwijs. Het is niet gericht op zuiver wetenschappelijk onderzoek en het richt geen doctoraatsopleidingen - resulterende in de graad van *doctor* - in. Het HOLT biedt een wetenschappelijke en technologische opleiding aan in volgende studiegebieden: beeldende, dramatische en audiovisuele kunst, vertaalkunde, architectuur, productontwikkeling handels-, bestuurs-, industriële en nautische wetenschappen.

Het hoger onderwijs van het korte type (HOKT) biedt een wetenschappelijke en technische vorming aan die leidt tot kwalificatie in een bepaald beroepsdomein. Het leunt dicht aan bij de concrete praktijk en is sterk beroepsgericht. Het HOKT biedt opleidingen aan in één van volgende acht categorieën: technisch, economisch, agrarisch, sociaal, artistiek, paramedisch, maritiem en pedagogisch hoger onderwijs.

Vanaf schooljaar 1995-1996 is de indeling in hoger onderwijs van het lange type en hoger onderwijs van het korte type niet langer meer geldig. Ingevolge het hogeschooldecreet van 1994 is het hogeschoolonderwijs hervormd in hoger onderwijs van één cyclus en van twee cycli (toelichting in par. 2.2.1).

1.2.4 Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding (VDAB)

De Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding heeft zijn wortels in de in 1944 opgerichte Rijksdienst voor Arbeidsbemiddeling en Werkloosheid. In 1961 werd de dienst omgevormd tot de Rijksdienst voor arbeidsvoorziening (RVA), met onder meer als opdracht de oprichting van centra voor beroepsopleiding om het tekort aan geschoold personeel op de arbeidsmarkt op te vangen. Men richtte zich tot dan toe alleen tot werklozen. Pas in 1963 werden de beroepsopleidingen opengesteld voor werknemers in loondienst. In 1985 werd de RVA opgesplitst volgens de Gemeenschappen. In 1989 is in de Vlaamse Gemeenschap de Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding (VDAB) opgericht.

De VDAB organiseert zowel voor werkzoekenden als voor werknemers opleidingen om zich bij of om te scholen. De VDAB-opleidingen zijn arbeidsmarktgericht en modulair opgebouwd. De modules of leereenheden worden afgeleid uit de op de arbeidsmarkt gevraagde beroepsprofielen. Ze kunnen aaneengeschakeld worden tot individuele trajecten.

De VDAB-opleidingen worden ondergebracht in volgende zes categorieën:

1. *Opleidingen verzorgd door de VDAB-centra in eigen beheer.* Er worden zowel opleidingen met eigen instructiepersoneel als in samenwerking met derden gerealiseerd. De opleidingen met externe partners lopen onder het beheer van de VDAB op basis van een contract en met technisch-pedagogische supervisie van het VDAB-instructiepersoneel. Men verzorgt beroepsopleidingen voor werkzoekenden en voor werknemers (voornamelijk zaterdagcursussen). Deze opleidingen vormen het grootste aandeel.
2. *Centra opgericht in samenwerking met ondernemingen.* Hiertoe behoren de collectieve opleidingen op aanvraag van een bedrijf, georganiseerd in één van de VDAB-opleidingscentra of in het bedrijf zelf.
3. *De drie erkende centra:* Vervolmakingscentrum voor Lassers (VCL), Centrum voor Opleiding, Bij- en Omscholing voor de Textiel- en de Brijgoednijverheid (COBOT) en het Opleidingscentrum voor Havenarbeiders.
4. *Individuele beroepsopleidingen*, dit zijn 'on-the-job'-trainingen in een bedrijf voor vergoede werklozen, bedoeld als voorbereiding op vast werk.
5. *Opleidingen van het Centrum voor Pedagogische Opleiding en Studie (CPOS).* Het CPOS ondersteunt als stafdienst van de Directie Beroepsopleiding de veranderingen en de vernieuwingen binnen de VDAB. Opleiding en begeleiding van het personeel van de Beroepsopleiding vormt hun andere kernopdracht. Sinds 1994 breidde het CPOS hun activiteit uit met het conceptueel uitwerken van een dienst gericht op productontwikkelingen met opdrachten voor externe klanten. Tevens neemt het CPOS op al deze actieterreinen deel aan Europese projecten.
6. *Profielbepalingen van werklozen:* na testing worden de exacte beroepskennis en vaardigheden van de werkzoekende in kaart gebracht zodat de vacaturebemiddeling efficiënter kan verlopen.

1.2.5 Vlaams Instituut voor het Zelfstandig Ondernemen (VIZO)

De opleiding tot ondernemershoofd, de zogenaamde ondernemersopleiding, kent een zeer lange traditie. In feite gaat ze terug tot de middeleeuwse gilden die een leerstelsel hadden uitgewerkt met een hiërarchie van leerlingen, gezellen en meesters. In 1906 werden deze leerovereenkomsten voor het eerst bekrachtigd door een Ministerieel Besluit waardoor de zelfstandigen die jongeren op leercontract in dienst namen een leerpremie kregen toegekend. In 1947 werd de officiële structuur 'Beroepsopleiding en Volmaking van Ambachtslieden en Neringdoenden' in het leven geroepen. In 1976 werd bij Koninklijk Besluit het 'Instituut voor Voortdurende Vorming van de Middenstand' opgericht. In 1991 werd deze omgevormd tot de publiekrechtelijke instelling 'Vlaams Instituut voor het Zelfstandig Ondernemen', afgekort het VIZO. Vijf hoofdopdrachten werden aan het VIZO toevertrouwd: opleiding en vorming, bedrijfsbegeleiding, bevordering van kunstambacht, administratieve vereenvoudigingen en promotie van het zelfstandig onder-

nemen. Vorming en opleiding - de belangrijkste opdracht van het VIZO - wordt georganiseerd in 22 VIZO-centra.

De VIZO-opleiding bestaat uit drie trappen: ten eerste de *leertijd* (alternerend leren, zie par. 1.1.2), ten tweede de *ondernemersopleiding* en ten derde de *voortgezette vorming*. De ondernemersopleiding richt zich tot volwassenen die zich willen voorbereiden op de uitoefening van een zelfstandig beroep en tot medewerkers van KMO's. De ondernemersopleiding bestaat uit twee grote delen: bedrijfsbeheer en beroepskennis. Ze duurt doorgaans twee jaar, voor sommige beroepen tot drie jaar. Onder de noemer 'voortgezette vorming' organiseert men bijscholingen, vervolmakingscursussen en taalcursussen voor zelfstandigen, bedrijfsleiders en hun naaste medewerkers. Het VIZO erkent en betoelaagt al deze opleidingen, maar de VIZO-centra ontwikkelen daarenboven ook activiteiten in eigen beheer.

1.2.6 Gehandicaptensector

Het Vlaams Fonds voor Sociale Integratie van Personen met een Handicap (VFSIPH), kortweg 'het Vlaams Fonds', werd in 1991 operationeel. Het is ingevolge de staatshervorming ontstaan uit het voormalige Rijksfonds voor Sociale Re-classering van de Minder-Validen dat reeds begin jaren '60 voor de gehandicap-tensector instond. De hoofdupdracht van het Vlaams Fonds bestaat erin - zoals de benaming het zelf zegt - de sociale integratie van personen met een handicap te bevorderen en de kosten die hiermee gepaard gaan ten laste te nemen. Deze hoofdupdracht wordt in tien concretere deelopdrachten beschreven. Het bevorderen van de scholing, beroepsopleiding of de begeleiding van personen met een handicap en hun gezinsleden vormt hier één van.

Inzake de beroepsopleiding geldt de stelregel dat personen met een handicap in de mate van het mogelijke de reguliere beroepsopleidingen volgen, zijnde het professionele onderwijs, VDAB-opleidingen en leerovereenkomsten in ambachten en neringen. Voor wie dat niet mogelijk is, heeft het Vlaams Fonds volgende drie specifieke vormen van beroepsopleiding onderkend¹:

1. *Onderwijs gelijkgesteld met een beroepsopleiding*. Dit is enkel gericht op personen met een handicap die hoger onderwijs willen volgen maar daarvoor niet over voldoende financiële middelen beschikken. Aan deze personen geeft het Vlaams Fonds een uitkering zodat zij kunnen verder studeren en tegelijkertijd in hun levensonderhoud kunnen voorzien.
2. *Bedrijfsopleidingen bij een zelfstandige werkgever of een KMO* zijn leerovereenkomsten zonder theoretische lessen, aangepast aan de mogelijkheden van de persoon.
3. *Opleidingen in een gespecialiseerd Centrum voor Beroepsopleiding voor personen met een handicap (CBO's)* zijn op maat gerichte opleidingen.

¹ Het buitengewoon onderwijs is besproken bij de initiële beroepsopleiding, par. 1.1.3.

Aan personen met een handicap die een beroepsopleiding volgen, biedt het Vlaams Fonds diverse voordelen en financiële tussenkomsten, bijvoorbeeld: vergoeding van verplaatsingskosten, tussenkomsten in de kosten van studiemateriaal en gereedschap, en tijdens de duur van de beroepsopleiding uitkeringen, aanvullend loon en premies in speciën.

1.2.7 Permanente vorming in de landbouwsector

Initiële beroepsopleiding voor de landbouwsector wordt op technisch of beroepsniveau gegeven in het agrarisch secundair onderwijs. Ook kan men in het hoger onderwijs kiezen voor een agrarische opleiding². De permanente vorming van de personen die in de landbouw werkzaam zijn, is bij Besluit van de Vlaamse regering geregeld. Tot 'personen werkzaam in de landbouw' worden de personen gerekend die in hoofd- of in bijberoep in de landbouwsector werkzaam zijn, medewerkende inwonende gezinsleden en landbouwwerknemers. Zij kunnen hun beroepsactiviteit bewijzen door een BTW-nummer of aansluiting bij een sociale verzekeringskas voor zelfstandigen voor te leggen. Tenslotte komen ook personen die hiermee gelijkgesteld zijn in aanmerking³. Om deel te kunnen nemen aan de permanente vormingsactiviteiten mag men niet meer leerplichtig zijn en dient men minstens 18 jaar te zijn voor de aanvang van de cursus. In de permanente vorming van de landbouwsector worden vijf vormingstypes onderscheiden. Met uitzondering van de voordrachten worden alle vormingsactiviteiten georganiseerd door algemene en gewestelijke centra wiens erkenningsmodaliteiten eveneens in het Koninklijk Besluit zijn bepaald.

1. Type B:

- B1: *Vestigingscursussen* zijn gericht op de voorbereiding van een bedrijfsovername of een eerste installatie. Moderne organisatie- en exploitatiemethodes komen hierbij aan bod. Ze duren minimum 75 lesuren en dienen binnen een periode van tien maanden te worden gegeven.
- B2: *Stages* zijn praktische opleidingen op een 'vreemd' bedrijf met als doel het bedrijfsbeleid ter plaatse te observeren of speciale kennis te verwerven.
- B3: *Specialisatiecursussen* (minimum 40 lesuren) worden ingericht ten einde de noodzakelijke beroepsbekwaamheid te verwerven die door het Vlaams Landbouwinvesteringsfonds (VLIF) wordt vereist bij een eerste installatie.

² Bijvoorbeeld bio-ingenieur aan de faculteit landbouwkundige en toegepaste biologische wetenschappen van de Katholieke Universiteit Leuven

³ Dit zijn: het leidinggevend personeel, de beheerders en de werknemers van producentengroeperingen en coöperaties voor de verbetering van de economische organisatie van de producenten en de verwerking en afzet van landbouwprodukten in het betrokken gebied, imkers, erkende gebruikers van fytoprodukten, de loonwerkers, floristen en tuinaannemers en stagiairs.

- B4: *Installatieattestproeven* zijn de proeven die worden ingericht om het installatieattest dat door het VLIF wordt vereist te verwerven.
2. Type C: De *vormingscursussen* (minimum 20 lesuren) bieden per bedrijfstype periodiek een grondige bijscholing op vlak van technologie en bedrijfsleiding of brengen bijzondere kennis bij.
 3. Type D: *studievergaderingen, demonstratielessen, contactvergaderingen, panelgesprekken en bezoeken*
 4. Type E: De *vervolmakingsdagen* zijn bedoeld voor het personeel dat bij de permanente vorming betrokken is, de lesgevers van organisatoren en beheerders van producentengroeperingen en coöperaties in de landbouwsector.
 5. Type F: In de *voordrachten* (één lesuur) worden onder leiding van een lesgever uiteenzettingen gegeven over onderwerpen die betrekking hebben op de landbouwsector. Ze worden uitsluitend georganiseerd door de liefhebbersverenigingen.

1.3 Andere voortgezette beroepsopleidingen

1.3.1 Privésector

In de privésector onderscheiden we enerzijds de talloze opleidingen die door de bedrijven worden georganiseerd. Anderzijds verdienen de sectorale opleidingsinitiatieven als nieuwe actor op de opleidingsmarkt ruime aandacht.

1.3.1.1 Beroepsopleidingen in de bedrijven

In het kader van het Europese *Force-programma* werd aan de toenmalige twaalf landen van de Europese Unie de opdracht gegeven een onderzoek te verrichten naar de vormingsinspanningen van de bedrijven (Denys; de Brier e.a., 1996). Voor België ging het om een primeur. Nooit eerder was een poging ondernomen om de vormingsinspanningen van Belgische bedrijven te meten. De Vlerick School voor management voerde het Force-onderzoek uit in samenwerking met ICHEC. Het referentiejaar van deze studie was 1993.

De steekproef van Belgische bedrijven werd getrokken op basis van volgende drie criteria: grootte van de onderneming, economische activiteit en regio. Alleen bedrijven met meer dan tien werknemers werden in het onderzoek betrokken. In realiteit zijn de kleinere bedrijven (minder dan 50 werknemers) ondervertegenwoordigd in de onderzoeksgroep en zijn de grotere bedrijven oververtegenwoordigd. Sommige gegevens geven een vertekend beeld aangezien de kleine ondernemingen niet representatief zijn voor hun groottecategorie. Bij de interpretatie van de resultaten dient hiermee rekening gehouden te worden.

In België deed 46% van de bedrijven met minstens tien werknemers aan vorming. Het percentage ondernemingen dat opleidingen organiseert, stijgt met de grootte van de ondernemingen. Daarnaast speelt de sector of de hoofdactiviteit

van de onderneming een rol. Dienstenondernemingen organiseren meer vorming voor hun personeel dan bedrijven uit een typisch industriële omgeving. De helft van de vormingstijd betreft thema's die verband houden met het functioneren van de organisatie zelf, bijvoorbeeld informatica, management en organisatietechnieken, talen, veiligheid van werk en omgeving. Ruim 40% van de opleidingen zijn specifiek gericht op de onderneming, bijvoorbeeld productietechnieken. De restcategorie wordt op zes procent geschat. Privé-organisaties zouden 40% van de uren externe vorming verzorgen. De overige 60% zou vrij gelijk verdeeld worden over de 'klassieke' opleiders: universiteiten en hogescholen, post-scolair onderwijs, de VDAB, vzw's (ondermeer vakbonden), bedrijfsfederaties, de groep waar toe de onderneming behoort en 'andere' instellingen.

In dit kader is het van belang te vermelden dat de Belgische overheid bij Koninklijk Besluit van 4/8/1996 heeft beslist om de bedrijven te verplichten jaarlijks een *sociale balans* op te maken. Hiermee zullen systematischer gegevens m.b.t. de bedrijfsopleidingen beschikbaar zijn. De sociale balans is een instrument waarmee de overheid de toestand van de werkgelegenheid wil inschatten en meer bepaald het effect van tewerkstellingsbevorderende maatregelen wil meten. De overheid vraagt informatie met betrekking tot volgende vier zaken: staat van de tewerkgestelde personen, tabel van de personeelsbewegingen, staat over het gebruik van de maatregelen ten gunste van de werkgelegenheid en als laatste punt inlichtingen over de opleidingen voor werknemers. Bij de initiatieven inzake opleiding moet een onderscheid worden gemaakt tussen uitgaven in het kader van interne opleiding (eigen personeel als opleiders) en uitgaven in het kader van externe opleiding (wanneer de onderneming een beroep doet op een opleidingsinstituut). Tevens dient hierbij een onderscheid te worden gemaakt tussen mannen en vrouwen. Vanaf 1997⁴ moeten alle bedrijven, ook KMO's en vzw's vanaf 20 werknemers, de sociale balans voor het voorbije boekjaar invullen.

1.3.1.2 Sectorale opleidingsinitiatieven

Sectorale opleidingsinitiatieven⁵ zijn opleidingsinitiatieven die binnen een (sub)-sector, al dan niet paritair afgesproken, worden ontplooid. De meeste sectorale opleidingsinitiatieven zijn ontstaan in 1989, een jaar na de invoering van de 0,18%-maatregel die werd genomen in het interprofessioneel akkoord van 18/11/1988. De metaal-, de textiel-, de bouw- en de banksector hadden al veel vroeger - de eer-

⁴ De overheid heeft een overgangsmaatregel uitgevaardigd die alle ondernemingen met minstens 20 werknemers en alle rechtspersonen met minstens 100 werknemers ertoe verplicht reeds voor 30/11/1996 een vereenvoudigde versie van de sociale balans in te vullen met betrekking tot het laatst begonnen boekjaar voor 31/12/1995. Hierin zijn de opleidingsgegevens vervat.

⁵ Voor deze bijdrage baseren we ons op de studie van Jan Denys (1995), *Sectorale opleidingsinitiatieven in Vlaanderen*, HIVA, Leuven, 90 p.

ste in 1965 - opleidingsinitiatieven. Technologische evoluties of een tekort aan gekwalificeerd personeel lager hiervan aan de grondslag.

De 0,18%-maatregel verplichtte alle RSZ-plichtige werkgevers ertoe om in 1989 en 1990 0,18% van de bruto-loonmassa in het tewerkstellingsfonds te storten. Sectors of bedrijven konden hiervan vrijgesteld worden indien ze een vergelijkbare inspanning deden voor de afgesproken doelgroepen die men in dit akkoord viseerde. Om de twee jaar werd telkens een nieuw interprofessioneel akkoord afgesloten waarbij het percentage van de bruto-loonmassa dat in het tewerkstellingsfonds diende te worden gestort, varieerde van 0,25% tot 0,15%.

De ontwikkeling van een opleidingsbeleid ten aanzien van de eigen sector vormt de hoofdplicht van de sectorale opleidingsinitiatieven. De meerderheid van de opleidingen zijn (vak)technisch, van korte duur en erop gericht dat de betrokken werknemer zijn/haar functie beter kan uitoefenen.

1.3.2 Publieke sector

In de publieke sector dient een onderscheid te worden gemaakt tussen de vorming van ambtenaren van het Vlaamse ministerie enerzijds en de vorming van overheidspersoneel in de lokale en de regionale besturen anderzijds.

1.3.2.1 *Vlaamse Gemeenschap: ambtenarenvorming*

Om ambtenaar te kunnen worden van de Vlaamse Gemeenschap moet men slagen in een vergelijkend examen van het Vast Wervingssecretariaat. Bij aanwerving krijgt men eerst het statuut van stagiair. De duur van deze verplichte stageperiode verschilt naargelang het niveau waarin men wordt aangeworven. Hij varieert van twaalf maanden in niveau A (universitair of hoger onderwijs van het lange type) tot vier maanden in niveau E (geen diploma). Elke stagiair moet een verplicht en een vrij in te vullen vormingspakket volgen. Het verplichte vormingsgedeelte is voor elk niveau vastgelegd. Voor de vorming van stagiairs van niveau A is de leidend ambtenaar van de administratie Vorming, Personeels- en Organisatieontwikkeling verantwoordelijk; voor de stagiairs van de overige niveaus is dat de departementale vormingsverantwoordelijke. Wanneer men met goed gevolg de stage heeft beëindigd, kan men tot ambtenaar benoemd worden.

Met betrekking tot de vorming van ambtenaren zijn de principes 'vormingsverlof' en 'dienstvrijstelling voor vorming' van belang. Voor opleidingen die worden georganiseerd in het kader van het vormingsbeleid wordt dienstvrijstelling verleend. Dit betekent dat de uren waarop men vorming volgt, worden beschouwd als werkuren. Vormingsverlof kan worden bekomen voor beroepsopleidingen die op eigen initiatief worden gevolgd, georganiseerd zijn door het departement Onderwijs of gesubsidieerd of erkend zijn door de Vlaamse Gemeenschap en 's avonds of tijdens het weekeinde doorgaan. Onder beroepsopleiding worden enkel die opleidingen verstaan die in verband staan met het uitgeoefende ambt.

Concreet werkt de afdeling Vorming van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap in samenwerking met de departementale vormingsverantwoordelijken een vormingsbrochure voor ambtenaren uit. Hierin wordt de visie met betrekking tot opleiding en ontwikkeling verwoord en het vormingsaanbod toegelicht. Elke ambtenaar krijgt een individueel ontwikkelingsplan mee. Hierop vult men in wat men in de loop van het jaar wil leren of verbeteren en hoe men dit wil aanpakken: op basis van zelfstudiepakketten, opleidingen, leren op de werkplek, enz. Het planningsgesprek dat men jaarlijks met zijn/haar evaluator voert, kan hierbij een goede leidraad vormen.

1.3.2.2 Lokale en regionale besturen: vorming van overheidspersoneel in provincies, steden en gemeenten

Het ‘statuut Kelchtermans’ (1993) heeft het vormingsbeleid in de lokale en regionale besturen volledig vernieuwd en in vele gevallen pas echt gestart. Dit statuut is ruimer dan de uitwerking van een vormingsbeleid. Het omvat een algemene weddeschaalherziening en daarmee gepaard gaande krachtlijnen voor een samenhangend personeelsbeleid. Het overheidspersoneel in steden, gemeenten en provincies, met inbegrip van het personeel van OCMW’s, de bibliotheken en de sport- en cultuurfunctionarissen, vallen hier onder. Het is niet van toepassing op het veiligheidspersoneel (politie en brandweer)⁶. Het personeel wordt voortaan ingedeeld in vijf niveaus, gelijk aan de niveaus van de ambtenaren in het Vlaams ministerie. Per niveau worden een beperkt aantal rangen of subniveaus onderscheiden die overeenstemmen met bepaalde weddeschalen. Men onderscheidt administratieve en technische graden. Bij bevorderingen (zowel niveau-overschrijdende als binnen eenzelfde niveau) speelt vorming een cruciale rol. Men kan namelijk niet van het ene niveau naar het andere overgaan zonder een welbepaald aantal uren vorming te bewijzen. Om bijvoorbeeld binnen niveau D (getuigschrift lager secundair) over te gaan van weddeschaal D1 naar D2 moet men een vormingspakket afwerken van 75 uren. Binnen niveau C (hoger secundair) en B (hoger onderwijs van het korte type) worden dat 100 uren, binnen niveau A (universitair of hoger onderwijs van het lange type) 125 uren.

Tevens spreekt men van vormingsrecht en vormingsplicht, welke kaderen binnen de aanvullende opleiding. Personeel dat vorming wil volgen, krijgt daarvoor dienstvrijstelling (vormingsuren worden beschouwd als werkuren).

⁶ Politie en brandweer vallen onder federale bevoegdheid, Ministerie van Binnenlandse Zaken.

2. Overzicht van de belangrijkste ontwikkelingen en hervormingen in de beroepsopleiding tijdens de periode '91-'96

2.1 Initiële beroepsopleiding

2.1.1 Staten-Generaal Technisch Secundair Onderwijs, 1993

De Vlaamse Onderwijsraad (VLOR) organiseerde op 20 maart 1993 een Staten-Generaal voor het technisch secundair onderwijs (TSO) met als doelstelling samen met 600 onderwijsdeskundigen het technisch secundair onderwijs volledig door te lichten. Deskundigen kwamen zowel uit de scholen zelf, de PMS-centra, het departement Onderwijs als uit de hoek van de sociale partners, andere opleidingsinstellingen en het bedrijfsleven.

Het vertrekpunt voor deze Staten-Generaal waren de hardnekkige knelpunten waarmee het TSO reeds lang kampt zoals: te weinig TSO-geschoolden in bepaalde beroepsdomeinen als hout en bouw; het negatieve imago waarmee technische functies heden te kampen krijgen alsof het technisch en beroepsonderwijs maar 'tweederangsonderwijs' zou zijn; de oriëntering van meisjes naar technische studierichtingen (problematiek van de studiekeuze) en last but not least de integratie op de arbeidsmarkt.

Rond deze problemen werden zes seminars georganiseerd. Met betrekking tot elk van deze zes seminars heeft de Staten-Generaal voor het TSO volgende engagementen en voorstellen geformuleerd:

1. *De organisatie van het onderwijsaanbod in arbeidsmarktperspectief:*

Als één van de belangrijkste krachtlijnen vinden we de herstructurering van het onderwijsaanbod in de tweede en de derde graad. De onderwijsnetten en de minister zijn overeengekomen dat de organisatie van het aanbod wordt gekoppeld aan twee criteria: de sociaal-economische realiteit en de vrije keuze. De studierichtingen worden gegroepeerd in domeinen of studiegebieden op basis van volgende drie criteria: een inhoudelijke relatie, een uitweg naar dezelfde beroepssector en de behoefte aan eenzelfde onderwijsstructuur. De concrete uitvoering van deze herstructurering laat echter op zich wachten.

2. *Kwalitatief-inhoudelijke aspecten van het TSO in het kader van de aansluiting onderwijs-arbeidsmarkt:*

Met betrekking tot de inhoudelijke aspecten van het TSO bestaat geen absolute eensgezindheid. Men beoogt een dubbele doelstelling voor het TSO: voorbereiden op hoger onderwijs en voorbereiden op de arbeidsmarkt. In het TSO onderscheiden we technisch-theoretische en technisch-praktische studierichtingen. De eerste bereiden voor op hoger onderwijs, de tweede zijn kwalificatiegericht en bereiden bijgevolg voor op intrede op de arbeidsmarkt. Vooral in 1994 heeft de VLOR sterk gewerkt rond de eigenheid van het TSO. Men heeft getracht op basis van de inhoud uit te maken welke finaliteit een bepaalde TSO-

studierichting heeft. Het TSO kent namelijk studierichtingen die zuiver kwalificatiegericht zijn en eveneens in het BSO worden aangeboden. Dit dubbele aanbod wil men vermijden.

3. *Samenwerkingsmodellen tussen scholen en beroepsleven*

Een rechtstreeks gevolg van de Staten-Generaal zijn de convenanten die werden afgesloten tussen bepaalde sectoren en onderwijs. Hierbij worden afspraken gemaakt tussen onderwijs en bedrijfsleven voor bepaalde opleidingen en/of sectoren. Convenanten werden afgesloten met de bouw- en de horecasector (in het bijzonder over de stages van de leerlingen uit het voltijds secundair onderwijs) en voor de studiedomeinen 'kunststoffen', 'industriële koeltechnieken' en 'vrachtwagenchauffeur'. In het verleden had men reeds een beperkte overeenkomst gesloten met de sector 'kleding', maar alleen voor degenen die met CAD⁷-apparatuur werken. Daarnaast is men voor het studiedomein 'paardrijden' overeengekomen dat de spreiding van het opleidingsaanbod beperkt blijft.

De handleiding die de Sociaal Economische Raad van Vlaanderen (SERV) anno 1995 heeft geschreven met betrekking tot mogelijke samenwerkingsmodellen tussen TSO- en BSO-scholen, bedrijven, sectoren, diensten, instellingen en sociale partners is een rechtstreeks gevolg van de engagementen die de Staten-Generaal heeft genomen voor samenwerking tussen scholen en beroepsleven.

Een ander aandachtspunt onder deze noemer is de verklaring van de sociale partners om bedrijfsstages voor leerkrachten te helpen promoten. Momenteel promoten de sociale partners ook blokstages voor leerlingen uit het voltijds secundair onderwijs, vooral in de bouwrichtingen.

4. *Leerlingeninstroom in het TSO*

Tevens werden concrete actiepunten opgenomen voor een betere leerlingeninstroom in het TSO.

5. *Uitrustingsproblematiek en -financiering*

De sectorale commissies binnen de VLOR engageerden zich met betrekking tot de uitrusting van technische scholen. Er zal een onderscheid worden gemaakt tussen basis- en extra-uitrusting.

6. *De beheersproblematiek van de technische school*

Tenslotte was men het erover eens dat bepaalde bedrijfsstrategieën bruikbaar zijn voor de verbetering van de beheersmethoden van een technische school waarbij uiteraard niet uit het oog mag worden verloren dat de school geen profit-organisatie is. Bedrijven zouden op dit vlak een peterschap kunnen uitoefenen. Aan een concrete uitwerking hiervan, waarschijnlijk in eerste instantie via

⁷ CAD: Computer Aided Design

case-studies, is men echter nog niet toe. In elk geval moeten directieleden, gezien de toegenomen vereisten, op gepaste wijze kunnen worden gevormd.

2.1.2 Diversificatie van de studiekeuze van meisjes in het TSO/BSO

In schooljaar '90-'91 werd door middel van een actie-onderzoek in negen Belgische scholen voor technisch en beroepssecundair onderwijs de hindernissen en hefbo-
men geëxploreerd voor een meer gediversifieerde studiekeuze van meisjes. In 1992 werd het project 'diversificatie van de studiekeuze van meisjes in het technisch en beroepssecundair onderwijs' gestart om samen met proefscholen uit de verschillende onderwijsnetten meisjes te stimuleren tot nijverheidstechnische studierichtingen van het voltijds TSO en BSO. In de eerste fase (1992-94) werkten 16 proefscholen mee, in de verankeringsfase (1994-96) 32. Voor de projectwerking werden aan de proefscholen extra uren-leraar toegekend. De coördinatiecél in de VLOR en de werking zijn gefinancierd door de Vlaamse Gemeenschap en de Europese Commissie.

Dit project heeft drie prioriteiten: de studiekeuzeverruiming van meisjes en jongens in het technisch en beroepssecundair onderwijs, de begeleiding van meisjes in nijverheidstechnische richtingen en de opvolging van hun doorstroming naar werk of hoger onderwijs. In het werkjaar 1995 werkte de cel aan een vierde opdracht, met name de verankering van het diversificatieproject in de proefscholen. De proefscholen staan model voor de integratie van de drie prioriteiten in de normale planning en werking van de school, waarvoor zij een speciale structuur dienen te ontwikkelen. Andere TSO/BSO-scholen met nijverheidstechniek in de bovenbouw kunnen de materialen die binnen dit project ontwikkeld zijn eveneens toepassen.

Het project heeft aangetoond dat scholen door methodische en continue inspanningen een impuls kunnen geven aan het keuzeverruimingsproces. Met de proefscholen werd methodes en materialen ontwikkeld om niveau- en vakoverschrijdend systematisch aan keuzeverruiming voor meisjes én jongens te werken en aangepaste begeleidingsaccenten te introduceren voor meisjes die industrieel-technische richtingen kiezen.

Het project heeft ook aangetoond dat de keuzeverruiming bij meisjes in TSO en BSO daadwerkelijk is ingezet. De toename van meisjes in de industrieel-technische richtingen was, over de vier projectjaren gezien, groter in de proefscholen dan in de andere. In de proefscholen steeg het aandeel meisjes in nijverheidstechnische studierichtingen tijdens deze periode met 25% terwijl het aandeel jongens er met vier procent was gestegen. Analyse van de volkstellinggegevens van 1991 bewees dat de afgestudeerden goede kansen op werk hebben in de industrie en relatief zelfs meer aansluitend werk vinden dan afgestudeerde meisjes van traditioneel vrouwelijke richtingen. Er is ook een beter inzicht in de functies die vrouwelijke technici in de industrie en de dienstensector kunnen bereiken, wat een basis kan zijn voor meer gerichte positieve actie.

Het project is in november 1996 ten einde gelopen (Besluit van de Vlaamse regering van 28/9/1994). Dit betekent concreet dat de proefscholen geen extra lessen meer krijgen voor begeleidende taken. De Vlaamse Minister van Onderwijs ging echter positief in op het advies van de Raad Secundair Onderwijs van de VLOR (30/4/1996) en gaf de Cel Diversificatie een dubbele vervolgopdracht:

- een bredere verspreiding van de materialen en de methodieken die in het project werden ontwikkeld,
- positieve actie voor vrouwelijke leerkrachten in het onderwijs, sensibiliseringsactie met als eerste aandachtspunt meer vrouwelijke directies in het secundair onderwijs.

2.1.3 Relatie onderwijs-arbeidsmarkt: beroeps- en opleidingsprofielen

De Hoge Raad voor het technisch en beroepssecundair onderwijs en de Afdeling TSO/BSO van de Vlaamse Onderwijsraad namen respectievelijk sinds '87-'88 en sinds '91 initiatieven om beroepsprofielen op te stellen. Dit was een eerste systematische aanzet om de aansluiting onderwijs - arbeidsmarkt inhoudelijk te verhelderen. Verschillende instanties hebben hier reeds aan gewerkt. Momenteel werken sectorcommissies binnen de Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen (SERV) beroepsprofielen uit. Beroepsprofielen zijn een geordende opsomming van alle taken die normaal gezien in een beroep of functie worden uitgevoerd. Tevens worden hierbij de kwaliteitsstandaarden en de vereiste taken en beroepsinhouden vernoemd die hiervoor gelden. Opleidingsprofielen vertalen de beroepsprofielen naar het onderwijsgebeuren. Ze omvatten een gestructureerde keuze van kennis, vaardigheden en attitudes die nodig zijn voor de beginnende beroepsbeoefenaar. De verantwoordelijkheid voor opleidingsprofielen ligt bij de onderwijssector. De Dienst Voor Onderwijsontwikkeling (DVO) heeft een handleiding klaar om beroepsopleidingsprofielen op te stellen.

De beroeps- en opleidingsprofielen spelen tevens een rol in de discussie over de eindtermen of ontwikkelingsdoelen voor het onderwijs die op het einde van een bepaalde leercyclus dienen behaald te worden⁸ en in de discussie over modulaire opleidingen in het volwassenenonderwijs.

Sinds '95 coördineert de VLOR ook de werkzaamheden rond het opstellen van beroepsprofielen en daarbij aansluitende opleidingsprofielen in het hogeschoolonderwijs.

⁸ Het Vlaams parlement heeft de eindtermen en ontwikkelingsdoelen voor het gewoon basis-onderwijs en de eerste graad van het secundair onderwijs reeds bekrachtigd. Momenteel werkt men aan eindtermen voor het buitengewoon onderwijs.

2.1.4 Meer aandacht voor permanente vorming van leraren

Leerkrachten zijn momenteel niet verplicht om zich bij te scholen. De directie of de inspectie kan hen daar wel toe aanzetten, maar niet verplichten. Het gevolg is dat sommige leerkrachten zich wel bijscholen en andere niet. In het decreet van de overheid betreffende de hervorming van de lerarenopleiding en de nascholing (1996) wordt op dit probleem ingespeeld. De aspirant-leerkrachten van de toekomst zouden reeds van bij de initiële opleiding de grondattitudes voor nascholing moeten meekrijgen. Scholen moeten groeien naar een nascholingstraditie. Volgens het decreet krijgen scholen rechtstreeks financiële middelen toegekend om de nascholing vraaggestuurd vanuit de school te organiseren. De middelen dienen goed besteed te worden. Hiervoor zou de overheid een jaarlijks, verplicht op te stellen nascholingsplan van de school vragen. Dit zou de school moeten aanzetten tot een actiever opleidingsbeleid voor hun leerkrachten en andere personeelsleden.

2.2 Voortgezette beroepsopleiding

2.2.1 Recente herstructurering van het hoger onderwijs buiten de universiteit

Ingevolge het HOBU-decreet van 13 juli 1994 betreffende de hogeschoolhervorming is de vroegere indeling in hoger onderwijs van het korte type (HOKT) en hoger onderwijs van het lange type (HOLT) vanaf het schooljaar 1995-1996 niet meer van toepassing. De vroegere indeling in categorieën en afdelingen wordt vervangen door een indeling in elf studiegebieden waarbinnen twee soorten basisopleidingen zijn gedefinieerd. Een basisopleiding beslaat ofwel één cyclus (normaal drie jaar) ofwel twee cycli (normaal van elk twee jaar). Tijdens het schooljaar '95-'96 zijn alle studenten nog in de oude structuur afgestudeerd. Vanaf het schooljaar '96-'97 zullen de meesten reeds in de nieuwe structuur hun diploma behalen. Volgende elf studiegebieden werden gedefinieerd: 1) architectuur, 2) gezondheidszorg, 3) industriële wetenschappen en technologie, 4) audiovisuele en beeldende kunst, 5) muziek en dramatische kunst, 6) biotechniek, 7) onderwijs, 8) productontwikkeling, 9) sociaal-agogisch werk, 10) toegepaste taalkunde en 11) handelswetenschappen en bedrijfskunde. Naast de basisopleidingen voorziet het hoger onderwijs buiten de universiteit eveneens in posthogeschoolvorming en in voortgezette opleidingen, welke een aanvulling op of een specialisatie van de basisopleiding inhouden.

De herstructurering van het hoger onderwijs buiten de universiteit ging gepaard met fusioneringen van hogescholen (samenwerkingsverbanden) en met de invoering van de enveloppefinanciering (zie hfst. 3, par. 2.1.1.1).

2.2.2 Beleid en strategie van de Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding

De beleidsvisie betreffende de rol van de VDAB wordt in het memorandum bij het beheerscontract (maart 1996), afgesloten tussen de Vlaamse regering en de VDAB, als volgt omschreven (p. 9):

De VDAB wil "impact uitoefenen op de arbeidsmarkt in harmonie met economie en maatschappij".

Op economisch vlak betekent dit inspelen op de fluctuerende arbeidsmarktspanningen, de doorzichtigheid van de markt bevorderen en zorgen voor een vlugge en accurate vervulling van de gesignaleerde vacatures. Op sociaal vlak willen we de optimale integratie van de werkzoekende in de arbeidswereld realiseren via een klantgerichte trajectbemiddeling.

Impact impliceert, een belangrijk aandeel in de vacaturemarkt verwerven en aanwezig zijn op de huidige en toekomstige commerciële markten zoals uitzendarbeid, outplacement, rekrutering en selectie. Door de ontwikkeling van nieuwe dienstverleningen en producten, ook betalend, wordt ingespeeld op de vragen van de klanten.

De laatste jaren werd dan ook werk gemaakt van een versterking en innovatie van de dienstverlening waarbij klanttevredenheid en kwaliteit prioritaire aandachtspunten zijn. De structuur en de werking van de VDAB werden door externe onderzoeksbureaus op twee vlakken doorgelicht. Enerzijds werd een doelmatigheidsonderzoek uitgevoerd van de VDAB-beroepsopleiding. Dit heeft onder andere geleid tot het oprichten van verbeterteams en tot de aanstelling van een kwaliteitsmanager. Anderzijds wordt de ontwikkeling van een aangepast bestuurs-, organisatie- en HRM-model onderzocht.

Een andere ontwikkeling is de decentralisatie. Dit houdt ondermeer in dat regionale budgetten worden toegekend ten einde een flexibele programmering en een meer vraaggerichte beroepsopleiding mogelijk te maken. Concreet hebben in 1995 de 18 subregionale tewerkstellingsdiensten in nauwe samenwerking met hun subregionale tewerkstellingscomités een beleidsplan voor 1996 opgemaakt.

2.2.3 Beleid en strategie van het Vlaams Instituut voor het Zelfstandig Ondernemen

In 1995 besliste de raad van bestuur om de taalcursussen op het niveau 'ondernemersopleiding' (basistaalcursussen) op drie jaar tijd af te bouwen ten voordele van een drietal ontwikkelingen. Op de eerste plaats wil men de vrijgekomen midelen aanwenden voor de verlaging van de splitsingsnorm in de leertijd (dit wil zeggen: kleinere klassen maken). Op de tweede plaats wil men het pedagogisch comfort verhogen in functie van de zorgverbreding (concreet: aparte klassen voor moeilijke leerlingen en remediëring). Tenslotte kan het saldo worden gebruikt voor de vervolmakingscursussen binnen de voortgezette vorming.

In de nabije toekomst wil men in het kader van de voortgezette vorming voor zelfstandigen, bedrijfsleiders en hun medewerkers niet alleen bijscholing, vervolmakingscursussen en taalcursussen organiseren, maar tevens omscholingscursussen inrichten (Jaarverslag 1995, p. 21).

Een gedeelte van de VIZO-reglementering stamt nog uit de jaren '70, van de periode van het Instituut voor Voortdurende Vorming van de Middenstand (IVVM). Men werkt op dit ogenblik intensief aan de volledige actualisering hiervan. Een eerste, concreet resultaat wordt verwacht in 1996. In eerste instantie wordt gesleuteld aan de leertijd. De rol van de leersecretaris wordt aangepast. Hij krijgt een extra begeleidende dimensie, ook naar het ondernemingshoofd toe. In 1996 is het statuut van de leertijd aangepast⁹. De vergoeding voor de leerlingen werd opgetrokken. Vervolgens zijn de ondernemersopleiding en de voortgezette vorming aan de beurt. Het VIZO wenst de ondernemersopleiding tevens toe te spitsen op de nieuwe beroepen, vooral voor wat het cursusgedeelte 'beroepskennis' betreft. Ook het aanbod en de inhoud van de programma's in de voortgezette vorming wil men meer toespitsen op de snelle ontwikkelingen in de bedrijfssector.

2.2.4 Hervormingen in de permanente vorming van de landbouwsector

De installatieattestproeven (cf. par. 1.2.7, type B4) zijn gloednieuw. Pas in juni 1997 zullen de eerste examens georganiseerd worden. Tevens is de B1-opleiding of de vestigingscursus recent hervormd. Er worden hogere eisen gesteld aan de inhoud van de opleiding en aan de beoordeling ervan. Over het algemeen krijgt het milieu de laatste tijd meer aandacht in de permanente vorming.

3. Actuele tendensen en prioriteiten in beroepsopleidingssystemen en het beleid inzake de beroepsopleiding

3.1 Beleidsnota: School maken in Vlaanderen, oriënteringsnota voor de geplande hervormingen binnen het secundair onderwijs

'School maken in Vlaanderen. Een voorwaardenscheppend en integrerend onderwijsbeleid voor de 21ste eeuw' is de titel die de oriënteringsnota voor de geplande hervormingen in het secundair onderwijs van de Vlaamse minister van Onderwijs meekreeg. De hervorming is gebaseerd op vier peilers of kernideeën: 1) de samenwerkingverbanden tussen secundaire scholen, 2) de enveloppefinanciering, 3) de reductie van het aantal studierichtingen en 4) de nieuwe rechtspositieregeling.

⁹ Besluit van 24/7/1996 van de Vlaamse Regering betreffende de leertijd bedoeld bij het decreet van 23/1/1991 betreffende de vorming en de begeleiding van de zelfstandigen en de KMO's. Verschenen in het Belgisch Staatsblad van 30/8/1996.

Een samenwerkingsverband wordt gedefinieerd als een groepering van secundaire scholen die binnen een geografische omschrijving voor de onderwijsvoorziening instaan. De essentiële opdracht bestaat erin een globaal studieaanbod te bepalen dat minimaal ASO, TSO en BSO inhoudt en de middelen en het personeel te beheren.

Het voorstel om enveloppefinanciering in te voeren, betekent een zware breuk met de bestaande cultuur van het derde betalerssysteem. Tot nu toe financiert de overheid alle lonen van het personeel in het onderwijs en worden aan de scholen werkingsmiddelen toegekend. In de plaats daarvan wil men één enveloppe toekennen per samenwerkingsverband voor personeel en werking. Een overgangsfase zal moeten worden ingevoerd.

Het studieaanbod in het secundair onderwijs is momenteel zodanig gediversifieerd dat de vraag kan gesteld worden of het ruime aanbod nog wel voldoende gekend is bij ouders en leerlingen. Tevens zouden bepaalde richtingen aangeboden in verschillende onderwijsvormen of bepaalde richtingen binnen eenzelfde onderwijsvorm inhoudelijk niet veel van elkaar verschillen. Men stelt dan ook voor om de samenwerkingsverbanden te koppelen aan aanbodbeheersing met als doel waarborgen te bieden voor beter onderwijs op lokaal vlak. Hierbij dient echter te worden opgemerkt dat het onderwijsaanbod tevens stagneert in de zin dat nieuwe terreinen op de arbeidsmarkt niet worden geëxploiteerd: ook voor hen worden geen nieuwe studierichtingen opgericht.

De nieuwe rechtspositieregeling tenslotte is nodig om een modern personeelsbeleid te kunnen voeren. Deze zal bovendien gelden voor alle netten. Twee punten zijn hierbij essentieel: de inrichtende macht blijft werkgever en het personeel behoort tot de school.

De feitelijke uitvoering van de verschillende maatregelen zal in de tijd worden gespreid.

3.2 Discussienota m.b.t. het onderwijsaanbod in het technisch secundair onderwijs

Naast de hierboven vernoemde oriënteringsnota verspreide de Vlaamse minister van onderwijs in juli 1996 de discussienota 'Het onderwijsaanbod in het secundair onderwijs. Kritische reflecties'. Deze nota stelt dat een kritische herschikking van studierichtingen meer waarborgen moet bieden voor enerzijds een meer adequate studiekeuze en anderzijds voor inhoudelijk sterkere profielen van de studierichtingen in het secundair onderwijs. Daarnaast wordt een budgettair gunstig effect beoogd.

De voorstellen van de minister zijn voor de tweede en derde graad TSB-BSO samengevat de volgende:

- De studierichtingen van de tweede en derde graad in de vier onderwijsvormen worden ondergebracht in studiegebieden (cf. par. 2.1.1, 5de subpar.).

- Daarnaast wordt elke studierichting benoemd als een kernrichting, een bijzondere richting of een specifieke richting. Kernrichtingen geven een vlotte aansluiting tot de meest voorkomende vormen van hoger onderwijs en/of tot de meest voorkomende beroepen in een bepaalde sector. Bijzondere richtingen sluiten qua studieprogramma nauw aan bij een kernrichting maar er wordt opgeleid tot een meer gerichte deskundigheid. Bijzondere richtingen kunnen slechts worden aangeboden wanneer in de school reeds een kernrichting uit hetzelfde studiegebied aanwezig is. Een specifieke richting kenmerkt zich door een relatief beperkt aantal leerlingen per studierichting in een beperkt aantal plaatsen in de gemeenschap. Een sterke ondersteuning door de corresponderende beroepssector is t.a.v. dergelijke studierichtingen aangewezen.
- Voorstel voor het studie-aanbod in het TSO en BSO: Van de huidige richtingen worden bepaalde richtingen geschrapt, anderen worden ondergebracht onder andere of bredere benamingen. Hierdoor is het voorlopig nog niet duidelijk welke richtingen daadwerkelijk zullen verdwijnen. De voorstellen geven de indruk dat men de studierichtingen o.a. polyvalenter en minder specialistisch wil maken. Dit kan tot gevolg hebben dat sommige leerlingen hun gading in het aanbod niet zullen vinden.

De huidige beleidsvisie staat voor een verbreding van het studieaanbod. Ze wenst alleen verenging van het studieaanbod voor de minder begaafde leerlingen. Jongeren moeten maximale kansen krijgen in het onderwijs. Voor de meesten betekent dit eerst een verbreding van het studieaanbod en pas later een specialisatie. Voor minder begaafde leerlingen is het best dat zij vroeg specialiseren: dit betekent een vernauwing van hun studieaanbod, maar ook een verbetering ervan.

In welke mate deze voorstellen van de minister inzake het onderwijsaanbod ook effectief hun ingang in de praktijk zullen vinden, is op dit moment nog niet duidelijk. Veel zal onder meer afhangen van de reacties op en de evoluties inzake de overige voorstellen omtrent de hervorming van het secundair onderwijs.

3.3 Denkpistes reorganisatie Onderwijs voor Sociale Promotie

Niet enkel omtrent het secundair onderwijs wordt er momenteel veel denkwerk verricht, ook inzake het Onderwijs voor Sociale Promotie werkt het Departement Onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap aan een volledige reorganisatie. Er bestaat reeds een voorontwerp van decreet. In dit voorontwerp wordt voorgesteld de naam van het OSP te veranderen in Deeltijds Volwassenenonderwijs. Deze onderwijsvorm wil zich hiermee beter profileren tegenover de andere voortgezette beroepsopleidingen, VDAB en VIZO.

In dit voorontwerp worden de doelstellingen van het Deeltijds Volwassenenonderwijs nog eens op een rijtje gezet:

- een tweede kans bieden op het behalen van een diploma van secundair onderwijs of van een getuigschrift van het beroepssecundair onderwijs;
- gericht op het verwerven van een beroepskwalificatie;
- gericht op uitdieping of aanvulling van reeds verworven kennis en vaardigheden, verworven op het niveau van secundair onderwijs of van het vakonderwijs
- gericht op het verstrekken van pedagogische bekwaamheid aan personen met een basisdiploma;
- gericht op het verwerven van talenkennis;
- gericht op het verwerven van huishoudelijke vaardigheden.

Het voorontwerp biedt een duidelijkere structuur inzake opleidingen door de driedeling: studiegebieden - opleidingen - opties. De Dienst voor Onderwijsontwikkeling (DVO) werkt aan het uitstippelen van onderwijstrajecten.

Inzake organisatie wordt er een onderscheid gemaakt tussen contactonderwijs en afstandsonderwijs. De opleidingen zouden voorlopig nog in een modulair en lineair systeem (jaarklassensysteem) worden aangeboden. Het aantal centra wil men van 250 naar 60 centra herleiden: deze inkrimping kan door fusie of door coöptatie (de scholen blijven autonoom uitgezonderd financiering en programmatie).

Inzake financiering wordt er gedacht aan de enveloppefinanciering. De scholen ontvangen in dit systeem een bepaald bedrag per student. Om deze bedragen te berekenen, heeft men een formule uitgewerkt waarbij rekening wordt gehouden met het klasgemiddelde gekoppeld aan de gemiddelde loonkost van de leerkrachten. De normen liggen nog niet volledig vast. Voor de werkingskosten dienen de scholen zich te beroepen op het inschrijvingsgeld.

Het voorontwerp vormt momenteel nog een bron van discussie en zal nog verschillende wijzigingen ondergaan. Voorbeelden van discussiepunten zijn: de overheveling van het hoger onderwijs in OSP naar de hogescholen, de cumulregeling (de meerderheid van de leerkrachten in OSP werken in cumul en ontvangen hierdoor een lage wedde; deze regel weerhoudt praktijkmensen ervan hun kennis door te geven in het OSP), de samenwerking tussen de scholen voor OSP en secundaire scholen TSO-BSO.

3.4 Kan modularisering een uitweg bieden in het beroepsgericht leerplicht- en volwassenenonderwijs?

De Vlaamse regering heeft de opdracht gegeven tot een onderzoek naar een modulair aanbod voor het beroepsgericht leerplicht- en volwassenenonderwijs met aandacht voor de ongekwificeerde uitstroom. Dit onderzoek vertrekt van een dubbele probleemstelling: een flexibele afstemming tussen onderwijs en arbeidsmarkt enerzijds en het rendement van het beroepsgericht leerplichtonderwijs anderzijds.

Sinds eind jaren '70 staat het thema 'aansluiting onderwijs-arbeidsmarkt' centraal in het debat over de vormgeving van het beroepsgericht onderwijs, zowel voor leerplichtigen als voor volwassenen. In dit debat wordt het belang van een flexibele afstemming tussen onderwijs en arbeidsmarkt steeds meer beklemtoond. Een flexibelere afstemming kan bekomen worden door een uitgebreid tussengebied uit te bouwen van opleidingen die korter van duur zijn en beperktere doelstellingen hebben en precies daardoor sneller kunnen inspelen op wisselende behoeften. In het flexibele model worden deze systemen samen met het leerplicht-onderwijs als subsystemen van één educatief bestel gezien, elk met een eigen methodiek en inhoud. De taakverdeling en samenhang tussen beiden moet dan ook in kaart worden gebracht.

Uit de studie die werd gemaakt omtrent tien jaar leerplichtverlenging (1996) blijkt dat ondanks de leerplichtverlenging tot 18 jaar 15 à 20% van iedere cohorte het onderwijs verlaat zonder enige kwalificatie. Bijgevolg dient de vraag gesteld of het onderwijs niet flexibeler moet kunnen afgestemd worden op het individu door bijvoorbeeld een modulair systeem uit te werken voor de derde graad dat door een combinatie van leerwegen naar een kwalificatie kan leiden. Of een modulair systeem uitkomst kan bieden voor schoolmoeë leerlingen van 16 à 17 jaar is een tweede onderzoeksthema. Hierbij ligt dus de klemtoon op het verminderen van de ongekwalificeerde uitstroom.

3.5 Beleidsnota: Permanente vorming, een topprioriteit in het Vlaamse regeerakkoord, periode 1995-1999

In het recente Vlaamse regeerakkoord krijgt de permanente vorming topprioriteit. We citeren: "De Vlaamse regering wil een krachtige impuls geven aan de vernieuwde uitbouw van de permanente vorming. Onafgezien van de opleiding die elkeen heeft genoten moet voor iedereen - werkzoekenden, werkenden, jongeren, ouderen - een passend aanbod voorhanden zijn. Bij de opleiding van jongeren en werknemers is daarbij ook een belangrijke rol weggelegd voor het bedrijfsleven." Opleiding wordt gekoppeld aan de bestrijding van de werkloosheid. Teveel werklozen zijn immers te laag of verkeerd geschoold. In de nieuwe aanpak worden een viertal klemtonen gelegd:

- meer mogelijkheden voorzien voor laaggeschoolde volwassenen via basiseducatie, tweedekans- en volwassenenonderwijs en beroepsopleiding;
- voor werkzoekenden meer her- en bijscholingsmogelijkheden scheppen die hun kansen op de arbeidsmarkt verbeteren;
- meer permanente vormingsmogelijkheden voorzien voor zelfstandigen en werknemers om hun kwalificaties te kunnen aanpassen aan nieuwe eisen en hun jobmobiliteit te verhogen;
- verbreding van de beroepsopleiding ('on the job'-trainingen, leereilandprojecten, altemnerend leren), gekoppeld aan tewerkstellingsverbintenissen vanwege het bedrijfsleven.

De nieuwe aanpak zal enkel kunnen slagen als de klassieke opleidingssystemen nauw gaan samenwerken en hun takenpakket onderling op elkaar afstemmen.

De Vlaamse regering zal tenslotte een team van specialisten samenstellen met drie uitgesproken opdrachten:

- kwaliteitseisen vastleggen voor elk opleidingsaanbod;
- overlappingen en gaten in het opleidingsaanbod opsporen en signaleren;
- de idee van permanente vorming promoten bij iedereen en via alle mogelijke kanalen.

HOOFDSTUK 2

JURIDISCH KADER VAN DE BEROEPSOPLEIDING

1. Wetten en wettelijke bepalingen inzake de beroepsopleiding

1.1 Initiële beroepsopleiding

1.1.1 Wettelijk kader van het voltijds onderwijs

Tijdens de laatste decennia is België via verscheidene staatshervormingen geëvolueerd naar een federale staat, bestaande uit drie Gemeenschappen (de Vlaamse, de Franse en de Duitstalige) en drie Gewesten (het Vlaamse, het Waalse en het Brusselse Hoofdstedelijk Gewest). Onderwijs is één van de vijf materies waarvoor de Gemeenschappen bevoegd zijn. Enkel het vastleggen van het begin en het einde van de leerplicht, de minimale voorwaarden voor het uitreiken van diploma's en het pensioenstelsel van alle personeelscategorieën uit het onderwijs behoren nog tot de bevoegdheid van de nationale overheid. De Vlaamse Gemeenschap is bevoegd in het Vlaamse taalgebied en in het tweetalige gebied Brussel-Hoofdstad.

Onderwijs wordt in Vlaanderen door de *Inrichtende Machten* georganiseerd, zijnde de overheid, de natuurlijke persoon of de rechtspersoon of -personen die de verantwoordelijkheid voor de organisatie van een onderwijsinstelling op zich nemen. De Inrichtende Machten kaderen binnen de vrijheid van onderwijs die vanaf het begin van de Belgische Staat in de Grondwet is opgenomen. Vrijheid van onderwijs betekent dat de organisatie van onderwijsinstellingen aan geen enkele restrictieve maatregel mag worden onderworpen. Scholen mogen worden opgericht en georganiseerd zonder enige binding met de overheid, op voorwaarde dat ze zich richten naar de wettelijke en reglementaire bepalingen indien zij erkende getuigschriften of diploma's willen toekennen en overheidsfinanciering of -subsidie willen ontvangen.

De grondwettelijke vrijheid van onderwijs impliceert een veelheid aan onderwijsinstellingen. In het kader van bepaalde wettelijke en reglementaire bepalingen wor-

den deze onderwijsverstrekkers, naargelang hun aard, ingedeeld in *onderwijsnetten*. Volgende drie onderwijsnetten worden erkend:

- Het Gemeenschapsonderwijs waarvoor de Autonome Raad van het Gemeenschapsonderwijs (ARGO), opgericht in 1988, als inrichtende macht optreedt. De ARGO is een rechtstreeks gevolg van de federalisering. Voordien was de nationale onderwijsminister de inrichtende macht van het toenmalige 'rijksonderwijs', een term die vervangen is door 'gemeenschapsonderwijs'.
- Het gesubsidieerd officieel onderwijs, waarvoor de provincie- en gemeentebesturen als inrichtende machten optreden.
- Het gesubsidieerd vrij onderwijs (privé-personen, feitelijke verenigingen, verenigingen zonder winstoogmerk), grotendeels bestaande uit de katholieke inrichtende machten

De laatste twee onderwijsnetten - georganiseerd door provincies en gemeenten en het vrij net - worden 'gesubsidieerd onderwijs' genoemd.

De Wet van 29/5/1959 verleent de overheid het recht om kleuter- ('voorschools'), lager, secundair en hoger onderwijs te organiseren. Deze wet voorziet voor het basis- en secundair onderwijs in een *vrije keuze* binnen een redelijke afstand tussen het confessioneel en het niet-confessioneel onderwijs via de oprichting (meer bepaald de financiering of subsidiëring) van een school of een tussenkomst in de vervoerskost naar een bestaande school.

1.1.2 Wettelijk kader van de deeltijdse leersystemen: de wet op de leerplichtverlenging

In België werd de leerplicht verlengd op 29 juni 1983. De wet trad in werking vanaf 1 september 1983. Ze werd progressief ingevoerd en trad hierdoor pas in het schooljaar 1986-1987 volledig in voege. Zowel op regeringsvlak als in het parlementaire en niet-parlementaire milieu werd de leerplichtverlenging beschouwd als één van de overheidsmaatregelen die het jeugdwerkloosheidsfenomeen op korte termijn (tewerkstellingsfactor) of op lange termijn (opleiding als een preventief middel tegen werkloosheid) kon helpen oplossen. Deze wet op de leerplicht schrijft voor dat jongeren, zonder onderscheid tussen Belgen en vreemdelingen, aan de leerplicht onderworpen zijn gedurende een periode van twaalf jaar vanaf het schooljaar dat begint in het jaar waarin de leerling de leeftijd van zes jaar bereikt en wordt beëindigd aan het einde van het schooljaar waarin hij/zij 18 jaar wordt. Ingevolge de verlaging van de burgerlijke meerderjarigheid naar 18 jaar, kunnen meerderjarigen dus leerplichtig zijn omdat de leerplicht geldt tot het einde van het schooljaar van het kalenderjaar waarin ze 18 worden. De voltijdse leerplicht loopt hetzij tot 16 jaar, hetzij tot 15 jaar indien reeds twee leerjaarniveaus secundair onderwijs volledig doorlopen werden. Aan de deeltijdse leerplicht wordt voldaan door:

- onderwijs met volledig leerplan te volgen of;
- deeltijds onderwijs in een centrum dat daartoe werd opgericht of;

- een erkende opleiding te volgen die aan de eisen inzake leerplicht voldoet (hierbij gaat het voornamelijk om opleidingen aangeboden door de Centra voor Middenstandsopleiding) of;
- door huisonderwijs te volgen.

Het Koninklijk Besluit van 16 juli 1984 heeft het *deeltijds onderwijs* als experiment ingevoerd voor een periode van twee jaar. Deze experimenteerperiode werd telkens verlengd tot, voor Vlaanderen, juli 1990. Door het Decreet van 31 juli 1990 heeft het Vlaamse deeltijds beroepssecundair onderwijs een wettelijk statuut gekregen dat de bestaande experimentele structuren definitief bevestigt.

De *leertijd* behoort tot de middenstandsvorming. De Voortdurende Vorming van de Middenstand is sinds de institutionele hervormingen van 1980 gecommunautariseerd en is onder de bevoegdheid gekomen van de Regering van elk van de Gemeenschappen. De opleidingsprogramma's werden voor Vlaanderen beheerd door het Nederlandstalig Instituut voor Voortdurende Vorming van de Middenstand. De huidige structuur en de soorten programma's van de middenstandsvorming werden vastgelegd in een Koninklijk Besluit van 4 oktober 1976 waarbij het Instituut voor Voortdurende Vorming van de Middenstand (IVVM) werd opgericht. Het IVVM werd bij het decreet van 23 januari 1991 omgevormd tot het VIZO. Het VIZO nam de meeste opdrachten van het IVVM die inhoudelijk werden uitgeoefend door de pedagogische en administratieve dienst over. Bij het decreet van '91 werd aan het VIZO tevens een nieuw werkgebied toevertrouwd, met name de dienst 'Vorming'. De erkenning van de leerovereenkomsten en de activiteiten, machtiging tot betaling, het ondertekenen van de diploma's, het voorstellen van sancties, enz. waren de opdracht van de administratie van beroepsopleiding van het Ministerie. Tijdens het cursusjaar 1994-1995 werd nog hoofdzakelijk gewerkt op basis van de oude reglementering. Er wordt momenteel werk gemaakt van de nieuwe reglementering omdat voor bepaalde problemen oplossingen werden gezocht in de oude reglementering maar binnen het nieuwe decreet of de nieuwe structuren. In 1996 werd het statuut van de leertijd gewijzigd. (cf. hfst. 1, par. 2.2.3, 3de subpar.).

1.2 Institutionele voortgezette beroepsopleidingen

1.2.1 Wettelijk kader van het universitair en het hoger onderwijs

Voor de *universiteiten* gelden de decreten van 12/6/1991 en van 26/6/1991 betreffende de universiteiten in de Vlaamse Gemeenschap. De term 'universiteit' is wettelijk beschermd in Vlaanderen. Er zijn 4 publiekrechtelijke en 4 privaatrechtelijke instellingen.

De taken en verantwoordelijkheden van de *hogescholen* werden geherdefinieerd in de decreten van 13/7/1994 betreffende de hogescholen in de Vlaamse Gemeen-

schap en in het decreet van 6/4/1995 houdende diverse wijzigingsbepalingen betreffende het hoger onderwijs.

1.2.2 Wettelijk kader van het Onderwijs voor Sociale Promotie (OSP)

In de huidige (en voorlopige) wetgeving is de wet van 30 april 1953 nog steeds belangrijk. Deze wet reglementeerde het technisch onderwijs met inbegrip van het OSP dat toen nog 'avondonderwijs' werd genoemd. Deze wet van 1953 voorzag vier soorten leergangen: 1) technische leergangen (met een theoretisch-technisch karakter), 2) beroepsleergangen (met een praktisch-technisch karakter), 3) normaalleergangen (waarbij kandidaat praktijkleraars een pedagogisch-technische scholing kregen) en 4) tijdelijke leergangen (experimenteel of gelegenheidsleergangen).

De concrete organisatie van het Onderwijs voor Sociale Promotie, zoals bijvoorbeeld het aantal leerjaren, de toelatings- en overgangsvoorwaarden en de studiebekrachtiging, steunt op de Koninklijke Besluiten van 1 juli 1957 voor wat betreft het secundair OSP en van 14 november 1962 voor wat betreft het hoger OSP.

In 1970 werden wijzigingen aangebracht aan de structuur van het secundair en hoger OSP. Het Koninklijk Besluit van 1970 voerde ook de naam 'Onderwijs voor Sociale Promotie' in. Hiermee wilde men duidelijk maken dat men naast een verticale promotie (het verwerven van een diploma van hoger niveau) ook horizontale promotie moest nastreven (het verwerven van kennis die aansluit op de reeds aangevatte beroepsloopbaan). Daarom werd de mogelijkheid geschapen om korte opleidingen in te richten. In 1979 startte het modulair stelsel.

Het Koninklijk Besluit 461 van 17 september 1986 is (voorlopig) nog steeds van kracht voor het secundair OSP. Dit Koninklijk Besluit legt strenge beperkingen op aan de uitbreiding van het onderwijsaanbod. Het verleent ook een adviesmogelijkheid aan de sociale partners over de planning en programmatie van het OSP via de subregionale tewerkstellingscomités (STC).

De beperkende maatregelen voor de oprichting van nieuwe opleidingen binnen het OSP werden gemilderd door de oprichting van een 'urenbank' waarin de uren terechtkomen van opleidingen die afgebouwd werden wegens een tekort aan inschrijvingen. Uit de urenbank kunnen dezelfde of andere scholen voor OSP uren halen voor de oprichting van nieuwe richtingen. Deze regeling werd vastgelegd in het zogenaamde Lentedecreet van 31 juli 1991.

1.2.3 Wettelijk kader van de VDAB

De oprichting van de Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding vloeit voort uit de staatshervorming, voornamelijk beschreven in de bijzondere wet van 8/8/1990 tot hervorming van de instellingen en de wet van 8/8/1988 tot wijziging van vernoemde bijzondere wet. De wet van 28/12/1984 tot afschaffing of herstructurering van sommige instellingen van openbaar nut heeft

de voormalige Rijksdienst Voor Arbeidsvoorziening (RVA) geherstructureerd waarbij drie nieuwe instellingen werden opgericht: VDAB, FOREM en BGDA. Inzake beroepsopleiding staat de VDAB in voor de Vlaamse Gemeenschap, gelijk aan regio Vlaanderen en Nederlandstalig Brussel. Inzake arbeidsbemiddeling is de VDAB alleen bevoegd voor het Vlaamse Gewest, gelijk aan regio Vlaanderen¹. De basiswetgeving van de VDAB zijn de decreten van 20/3/1984 houdende de oprichting en de bevoegdheid van de VDAB. De bevoegdheden en de werking van de VDAB zijn geconcretiseerd het Besluit van de Vlaamse regering van 21/12/1988 (in het Belgisch Staatsblad verschenen op 14/1/1989).

De VDAB is een publiekrechtelijke organisatie, bekleed met rechtspersoonlijkheid en wordt beheerd door een Beheerscomité, wiens samenstelling en bevoegdheden zijn vastgelegd in het decreet van 20/3/1984 houdende de oprichting van de VDAB.

Het *juridisch behandelingskader* van de VDAB bevat ondermeer:

- Het beheerscontract, afgesloten tussen de Vlaamse regering en de VDAB: sturingsinstrument dat de objectieven voor de diverse werkterreinen bepaalt aan de hand van meetbare parameters en eveneens de grote oriëntaties voor de volgende drie jaar vastlegt.
- De wet betreffende de controle op sommige instellingen van openbaar nut, de krachtlijnennota met betrekking tot het kaderdecreet ter vervanging van de wet van 16/3/1954.
- Het nieuwe ambtenarenstatuut, van toepassing op alle ambtenaren van het Vlaamse Ministerie en van de Vlaamse instellingen van openbaar nut (Besluit van 24/11/1993, houdende de organisatie van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap en de rechtspositie van de Vlaamse ambtenaren)

1.2.4 Wettelijk kader van het VIZO

Het Vlaams Instituut voor het Zelfstandig Ondernemen is een openbare instelling met rechtspersoonlijkheid. Het VIZO is bij artikel 20 van het decreet van 23 januari 1991 betreffende de vorming en de begeleiding van zelfstandigen en kleine en middelgrote ondernemingen opgericht. Artikel 1 van dit decreet verwijst naar artikelen 59bis en 107quater van de Grondwet.

Het decreet van 23/1/1991 bepaalt de bevoegdheden en het beheer van het VIZO. Het VIZO wordt beheerd door een raad van bestuur die wordt bijgestaan door een praktijkcommissie.

¹ In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest staat de BGDA alleen in voor arbeidsbemiddeling.

1.2.5 Wettelijk kader van de opleidingen in de gehandicaptensector

De Wet op de Sociale Reclassering van Mindervaliden dateert van 1963. De gehandicaptenzorg werd destijds opgenomen door het Rijksfonds voor Sociale Reclassering van Minder-Validen. Ten gevolge van de staatshervorming werden op 1 januari 1991 de bevoegdheden van het (federale) Rijksfonds overgedragen aan de Vlaamse Gemeenschap in het bij decreet van 27 juni 1990 opgerichte Vlaams Fonds voor Sociale Integratie van Personen met een Handicap (het Vlaams Fonds, VFSIPH). De uitvoeringsmaatregelen van de Centra voor Beroepsopleiding of Omscholing van Minder-validen (CBO's) werden in het Koninklijk Besluit van 5 juli 1963 bepaald en zijn nog steeds van kracht.

1.2.6 Wettelijk kader van de opleidingen in de landbouwsector

De permanente vorming van de personen die in de landbouw werkzaam zijn, is bij Besluit van de Vlaamse Regering van 21 december 1992, gepubliceerd in het Belgisch Staatsblad van 14 mei 1993, en bij Besluit van de Vlaamse regering van 13 december 1995 tot wijziging van het besluit van 21 december 1992, gepubliceerd in het Belgische Staatsblad van 2 maart 1996, geregeld.

1.3 Andere voortgezette beroepsopleidingen

1.3.1 Wettelijk kader van de opleidingen in de privésector

Voor wat betreft de opleidingen georganiseerd door de bedrijven is geen wettelijk kader voorzien dat de organisatie ervan reglementeert. Wel willen we hier reeds verwijzen naar de reglementering van het Betaald Educatief Verlof² waardoor werknemers uit de privésector met behoud van loon afwezig kunnen zijn op het werk om bepaalde externe opleidingen te volgen (cf. hfst. 3, par 2.3).

De recente verplichting om een sociale balans op te maken noodzaakt de bedrijven alleen tot het meten van de opleidingsinspanningen. (Koninklijk Besluit 4/8/1996, Belgisch Staatsblad 30/8/1996). De basisprincipes voor de sociale balans werden vastgelegd in de Wet van 22/12/1995 houdende maatregelen tot uitvoering van het meerjarenplan voor werkgelegenheid (Belgisch Staatsblad 30/12/1995).

De sectorale opleidingsinitiatieven zijn besloten in de tweejaarlijkse interprofessionele akkoorden van '88, '90, '92 en '94.

² De recentste Koninklijke Besluiten terzake dateren van 27/8/1993 en van 19/5/1995, resp. verschenen in het Belgische Staatsblad van 9/9/1993 en van 3/8/1995.

1.3.2 Wettelijk kader van de opleidingen in de publieke sector

Met betrekking tot de vorming van ambtenaren gelden de KB's van 18/11/1982 en van 8/8/1991 over het vormingsverlof en de dienstvrijstelling voor vorming.

De vorming van overheidspersoneel in lokale en regionale besturen (met uitzondering van het veiligheidspersoneel) is besloten in het sectoraal akkoord van 18/6/1993, medegedeeld in de omzendbrief BA 93-07 (kortweg 'het statuut Kelchtermans').

2. Rol van de sociale partners

2.1 Betrokkenheid van de sociale partners in de initiële beroepsopleiding

Met betrekking tot de initiële beroepsopleiding speelt de Vlaamse Onderwijsraad een belangrijke rol. Tevens kan de Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen een inbreng doen voor wat bepaalde punten van onderwijs betreft, bijvoorbeeld in de Staten Generaal van het TSO (zie hfst.1, par. 2.1.1). Tenslotte hebben de sectorale opleidingsinitiatieven genomen naar het initieel technisch en beroepssecundair onderwijs.

2.1.1 De vertegenwoordiging van sociaal-economische milieus in de Vlaamse onderwijsraad (VLOR)

Bij de samenstelling van de specifieke raden per onderwijsniveau en -sector werd geopteerd voor een participatief model waarin zowel de onderwijsverstrekkers als de gebruikers van onderwijs vertegenwoordigd zijn. Hierdoor zijn ook vertegenwoordigers van het sociaal-economisch milieu in de Vlaamse onderwijsraad opgenomen. Het werk aan de beroeps- en opleidingsprofielen bijv. gebeurt in overleg tussen VLOR en de Sociaal-economische raad voor Vlaanderen (SERV).

2.1.2 Rol van de sectorale opleidingsinitiatieven t.a.v. het initieel onderwijs

Ondersteuning nieuwe onderwijsvormen

Heel wat sectorale opleidingsinitiatieven hebben zich ten volle geëngageerd in de uitbouw van nieuwe onderwijsvormen. Concreet gaat het hierbij om het industrieel leercontract en het alternerend leren. In het deeltijds onderwijs bieden beide vormen van tewerkstelling een uitweg voor deeltijds lerenden om hun deeltijdse opleiding te combineren met deeltijds werk.

Adviezen in verband met nieuwe richtingen, 7de jaren, beroepsprofielen en leerplannen

In enkele gevallen speelden sectorale opleidingsinitiatieven een adviserende rol t.a.v. de oprichting van nieuwe studierichtingen of zevende jaren. Voorbeelden hiervan zijn: adviezen vanuit de metaalsector bij de oprichting van de studierichting kunststofverwerking, de rol van IVOC bij de oprichting van verschillende zevende specialisatiejaren en bij de reconversie van het kledingonderwijs, de rol van het Fonds voor Vakopleiding in de bouwsector bij het mee opstellen van beroepsprofielen en bepaalde leerplannen, het ontwikkelen en uitlenen van didactisch materiaal door verschillende sectorale initiatieven (COBOT, EDUCAM, Fonds voor Vakopleiding, VORMELEK).

Deze inhoudelijke vorm van samenwerking verloopt niet altijd probleemloos omdat besprekingen vaak lang aanslepen.

Beleid t.a.v stages van leerlingen en leerkrachten

Verschillende sectorale initiatieven hebben een beleid ontwikkeld ten overstaan van de stageproblematiek voor leerlingen uit het technisch en voornamelijk het beroepssecundair onderwijs (TSO/BSO). Er wordt echter duidelijk meer belang gesteld in de stages voor leerkrachten van het secundair onderwijs. Zowel het Fonds voor Vakopleiding, het OCH, COBOT, EDUCAM, INOM, en IVOC hebben stages voor leerkrachten gestimuleerd.

Promotie van het TSO en BSO en aansluitende functies

Een belangrijk actiepunt van verschillende sectorale initiatieven bestond erin het initieel beroepsvoorbereidend onderwijs te promoten. In bepaalde gevallen werden campagnes van scholen financieel ondersteund. In andere gevallen werd de campagne door het sectoraal initiatief zelf opgezet. De bedoeling van deze campagnes was duidelijk: het aantrekken van meer jongeren voor de betrokken richtingen in het beroepssecundair en het technisch secundair onderwijs. Anno 1994 bestond er bij de meeste betrokkenen een stilzwijgende consensus dat deze campagnes geen effect hebben geressorteed. Het aandeel jongeren dat voor de betreffende studierichtingen kiest, was niet gestegen.

Naast deze promotiecampagnes verleenden verschillende sectorale initiatieven hun medewerking aan beroepeninformatie- of tewerkstellingsbeurzen. In tegenstelling tot de campagnes wordt hier gepoogd om jongeren op een realistische manier in contact te brengen met een brede waaier van beroepen. Toch kan ook hier worden getwijfeld aan de impact van dit soort initiatieven. Op basis van recente literatuur inzake studie- en beroepskeuze waarin sterk wordt uitgaan van het dynamisch karakter van dit soort keuzes vermoeden we dat de impact nageenig nihil is.

Roldoorbrekende studiekeuze

Verskillende sectorale initiatieven ondersteunden het beleid inzake roldoorbrekende studiekeuze in het technisch en beroepssecundair onderwijs door bijvoorbeeld scholen te ondersteunen die daarvoor speciale inspanningen deden. Het grote probleem is hier duidelijk geweest dat de recessie toesloeg op het ogenblik dat verschillende projecten op kruissnelheid waren. Dit bevordert niet de broodnodige medewerking van werkgevers aan dit soort initiatieven, wat een hypothek legt op het mogelijk succes.

Bevorderen van contacten tussen scholen en bedrijven

Uit de verschillende pogingen die ondernomen werden om op meer formele manier contacten te leggen tussen de scholen en de bedrijven in de omgeving is duidelijk geworden dat een centrale ondersteuning en opvolging van dit soort initiatieven een belangrijke voorwaarde is voor het succes ervan.

2.2 Betrokkenheid van de sociale partners in de voortgezette beroepsopleiding

De sociale partners spelen zowel op nationaal, regionaal als sectoraal niveau een rol in de beroepsopleiding. Het overleg tussen de overheid en sociale partners mondt uit in federale of regionale interprofessionele akkoorden, sectorale overeenkomsten, een Koninklijk Besluit of een Ministerieel Besluit.

Op nationaal vlak fungeert de paritair samengestelde Nationale Arbeidsraad (NAR) waarin interprofessionele werknemers- en werkgeversorganisaties gelijke zitting hebben. De NAR brengt aan de regering en het parlement adviezen uit. Daarnaast kan de NAR interprofessionele collectieve arbeidsovereenkomsten (CAO) sluiten. Meestal worden deze algemeen bindend verklaard bij Koninklijk Besluit. Zo hebben sommige CAO's betrekking op het Betaald Educatief Verlof en op de stagiairs (KB 230). De sectorale opleidingsinitiatieven (besproken in par. 1.3.1.2 van hoofdstuk 1) werden eveneens getroffen op federaal niveau.

Ook binnen Vlaanderen, op regionaal niveau, kunnen collectieve overeenkomsten tussen de overheid en de sociale partners worden gesloten. In Vlaanderen vertegenwoordigt het Vlaams Economisch Verbond (VEV) de werkgeversbelangen; op federaal niveau is dat het Verbond der Belgische Ondernemingen (VBO). Het Nationaal Christelijk Middenstandsverbond (NCMV), de organisatie voor zelfstandige ondernemers, vertegenwoordigt werkgevers en zelfstandigen zowel op federaal niveau als op niveau van de gemeenschappen. Binnen de landbouwvorming heeft de Boerenbond, een erkend nationaal centrum binnen de land- en de tuinbouwsector, een belangrijke inbreng in de voortgezette beroepsopleiding in deze sector.

Sectorcommissies vertegenwoordigen - zoals de benaming het zelf zegt - de belangen van een bepaalde economische sector. Een sectorcommissie is samen-

gesteld uit vertegenwoordigers van de werkgevers, vertegenwoordigers van de werknemers en al dan niet enkele deskundigen van het vakgebied. Sectorcommissies zetelen in de volgende vier organen: de Vlaamse Onderwijsraad (VLOR), de Sociaal Economische Raad van Vlaanderen (SERV), de Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding (VDAB) en het Vlaams Instituut voor het Zelfstandig Ondernemen (VIZO). Tussen de sectorcommissies van deze vier instanties bestaat geen officieel gestructureerd overleg.

Het Beheerscomité van de Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding (VDAB) is paritair samengesteld. Het bestaat uit acht afgevaardigden van de representatieve werkgeversorganisaties en evenveel afgevaardigden van de representatieve werknemersorganisaties. Tussen de sectorale opleidingsinitiatieven en de VDAB bestaat een nauwe samenwerking.

In het Vlaams Instituut voor het Zelfstandig Ondernemen (VIZO) zetelen zowel in de raad van bestuur als in de praktijkcommissie vertegenwoordigers van werkgevers- en werknemersorganisaties. Artikels 23 en 24 van het decreet betreffen de samenstelling van de raad van bestuur en van de praktijkcommissie.

De paritair samengestelde subregionale tewerkstellingscomités (STC's) hebben een studie-, advies- en aanbevelingsbevoegdheid inzake tewerkstelling en beroepsopleiding in hun regio. Ze hebben ondermeer als taak het overleg tussen werkgevers, werknemers, onderwijs en beroepsopleiding op subregionaal vlak tot stand te brengen.

Van de opleiding en vorming van werknemers in het bedrijfsleven willen de vakbonden sinds enkele jaren een actiepunt maken.

Tijdens de recente Vlaamse ACV-dagen (Algemeen Christelijk Vakverbond) was 'Bij-Leren' één van de zes thema's die aan bod kwamen. Het Vlaams ACV constateerde dat vooral het bedrijfsleven veel te weinig inspanningen doet inzake het bijscholen, omscholen en opleiden van werknemers. Men pleit er dan ook voor om via CAO-overleg permanente vorming een recht te laten worden voor elke werknemer. Hierbij zou in eerste instantie moeten gewerkt worden aan het recht op permanente vorming voor de werknemers die bij eventueel ontslag het meest risico lopen om werkloos te blijven.

Ook het ABVV (Algemeen Belgisch Vakverbond), de socialistische tegenhanger, wil het recht op vorming (geen vormingsplicht!) voor iedereen opeisen. Het ABVV wil als vakbond het recht op vorming ook bewaken en controleren, zowel in het bedrijf als extern. Men wil signalen sturen naar het onderwijs, in de bedrijven vormingsplannen eisen, niet laten sleutelen aan het recht op het Betaald Educatief Verlof, de beroepsopleidingen van de sectorale fondsen opvolgen, enz. De basisprincipes van hun actiepunten terzake zijn kernachtig samengevat de volgende: een *recht op vorming voor iedereen* - op basis van *gelijke kansen* - dat we *collectief* moeten *controleren*. Deze uitgangspunten wil het ABVV waar maken op drie terreinen: het onderwijs, de (beroeps)opleiding van werkzoekenden en de beroepsopleiding en algemene vorming van werknemers.

Ook ten aanzien van de opleiding van werkzoekenden engageren de vakbonden zich zeer sterk.

HOOFDSTUK 3

INVESTERING IN BEROEPSOPLEIDING

Inleiding

Om de financiële gegevens van de verschillende beroepsopleidingssystemen enigszins vergelijkbaar te houden, trachten we zoveel mogelijk de data te vermelden van hetzelfde referentiejaar, met name 1995¹.

1. Initiële beroepsopleiding

1.1 Totale investering en investeringsbronnen

Ruim 43% van de totale begrotingsuitgaven van de Vlaamse gemeenschap gaat naar de bekostiging van het Vlaams onderwijs. Onderwijs is dan ook de grootste uitgavenpost op de begroting van de Vlaamse gemeenschap. In 1995 stond 226,9 miljard BEF ingeschreven aan betalingskredieten. Van het totale onderwijsbudget ging zowat 70% naar de uitbetaling van de lonen van het onderwijspersoneel. Het is als volgt verdeeld:

- Basisonderwijs (gewoon en buitengewoon): 60 miljard BEF (26,4%)
- Gewoon secundair onderwijs: 95,6 miljard BEF (42,1%)
- Buitengewoon secundair onderwijs: 6,3 miljard BEF (2,8%)

In 1995 financierde de Vlaamse overheid ruim 59 000 full-time banen in het gewoon secundair onderwijs en 5 000 full-time banen in het buitengewoon secundair onderwijs. Het grootste gedeelte van het budget wordt dan ook besteed aan loonkost. De werkingstoelage die een onderwijsinstelling ontvangt, is afhankelijk van het aantal leerlingen én van de studierichtingen die de school organiseert. Aan de studierichtingen in de tweede en derde graad voltijds secundair onderwijs

¹ De financiële gegevens voor onderwijs, par. 1.1, 2.1.1.1, 2.1.1.2, komen uit: Demeester Wivina (1995), Vlaams Minister van Financiën en Begroting, Gezondheidsinstellingen, Welzijn en Gezin, *Het centenblaadje. Eerst goed gekeurd, dan goedgekeurd*.

wordt een puntengewicht toegekend van 18 (groep I) of 22 (groep II). De indeling in groep I of groep II is gebaseerd op de noodzakelijke infrastructuur voor de studierichting. Naarmate de studierichting meer gaat naar een beroepsuitoefening in de industriële sector, wordt ze duurder. Het puntengewicht wordt als volgt in rekening gebracht bij de berekening van de werkingstoelage voor een onderwijsinstelling:

Formule voor de berekening van de werkingstoelage:

Puntengewicht per leerling
x aantal leerlingen met eenzelfde puntengewicht in de onderwijsinstelling
x geldwaarde per punt (periode '94-'96 geldwaarde per punt: 1 190,0861 BEF)

Het geheel van de werkingstoelagen voor een instelling is gelijk aan de som van bedragen op bovenvermelde wijze bekomen voor de verschillende leerlingengroepen.

Naast het aantal leerlingen wordt de werkingstoelage dus eveneens bepaald door de studierichting. Zo behoort bijv. de richting 'handel' tot groep I (puntengewicht 18) en de richting 'elektronica' tot groep II (puntengewicht 22). Met evenveel leerlingen in beide richtingen ontvangt de onderwijsinstelling meer werkingstoelage voor de richting 'elektronica' dan voor de richting 'handel'.

Voor het Deeltijds Beroepssecundair Onderwijs hanteert men het puntengewicht '10', ongeacht de opleidingen die worden aangeboden.

1.2 Financiële 'incentives' voor ondernemingen die investeren in initiële beroepsopleiding

Hoewel de deeltijdse leersystemen slechts een klein deel van de leerlingen in de tweede en de derde graad secundair aantrekken - volgens een recente studie in het kader van de leerplichtverlenging zou het slechts om 5% gaan (Douterlungne e.a., 1996) - bestaan alleen voor deeltijds leerplichtigen financiële incentives ten aanzien van de bedrijven. Patroons die jongeren in de leertijd een deeltijdse tewerkstelling bieden, krijgen hiervoor een financiële vergoeding. Via het Europees Sociaal Fonds krijgen werkgevers die deeltijds leerplichtigen tewerkstellen in het project 'alternerend leren voor deeltijds leerplichtigen' via een deeltijdse arbeidsovereenkomst of via het Industrieel Leerling Wezen eveneens een financiële vergoeding.

In het voltijds secundair onderwijs bestaan geen rechtstreekse financiële aanmoedigingen voor werkgevers. Bedrijven die (zeer tijdelijk) stagiairs aannemen uit de derde graad van het technisch en beroepssecundair onderwijs worden hiervoor niet vergoed (Jennes e.a., 1996). De leerlingen zelf worden voor hun stage in principe ook niet betaald. De enige, zij het onrechtstreekse, vorm van incentives voor bedrijven bestaat in het contractonderwijs. Contractonderwijs is een zeer specifieke samenwerkingsvorm tussen scholen en bedrijven waarbij leerkrachten van de school opleiding geven aan werknemers van bedrijven, sectoren, diensten en

instellingen op vraag van deze organisaties. Het gaat meestal om korte en wel-omschreven opleidingen. Eigenlijk doen de school en het bedrijf hier aan 'ruilhandel': de school bewijst een dienst onder de vorm van opleiding, maar wordt hier door het bedrijf opnieuw voor vergoed in geld of in natura (bijvoorbeeld materialen, gereedschappen).

2. Voortgezette beroepsopleiding

2.1 Totale investering en investeringsbronnen

2.1.1 Investerings in de institutionele voortgezette beroepsopleidingen

2.1.1.1 Financiering universitair en hoger onderwijs

In 1995 ging 9,7% van het totale onderwijsbudget van de Vlaamse overheid, gelijk aan 22 miljard BEF, naar het universitair onderwijs. In de overheidsbijdrage worden werkings- en investeringsuitgaven onderscheiden. Tevens maakt men een splitsing naar onderwijs en onderzoek. De begrotingsopmaak omvat vier grote rubrieken: gewone werkingsuitgaven voor onderwijs, onderzoek & bestuur, uitgaven voor studentenvoorzieningen en investeringsuitgaven & onderzoeksactiviteiten.

Het hoger onderwijs buiten de universiteit ontving in 1995 7,7% van het Vlaamse onderwijsbudget, gelijk aan 17,4 miljard BEF. Met de hervorming van het hoger onderwijs is de enveloppefinanciering ingevoerd. Dit vormt een grote breuk met het voormalige derde betalerssysteem van de overheid. Momenteel krijgt elke hogeschool een globale enveloppe die zowel de personeels- als de werkingskosten omvat. Voor het vaststellen van de enveloppe wordt rekening gehouden met drie criteria: de financierbaarheid van de hogeschool, van de opleidingen en van de studenten. Het verdelend financieringsmechanisme houdt rekening met het historisch forfait (de kost van de hogeschool in het verleden), de studentenaantallen (vijfjaarlijks gemiddelde) en de onderwijsbelasting (dit is een combinatie van driejaarlijkse gemiddelden van studentenaantallen en van de puntengewichten die worden toegekend aan de opleidingen, waarbij men rekening houdt met de kostprijs van de opleiding).

2.1.1.2 Financiering Onderwijs Sociale Promotie (OSP)

De loonkost van de lesgevers in het Onderwijs voor Sociale Promotie wordt gedragen door het departement Onderwijs van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap. De inschrijvingsgelden van de 'studenten' zijn bestemd voor de

scholen die voorzien in OSP en gelden eigenlijk als werkingstoelagen. Ze zijn wettelijk vastgelegd. De uitgavenbegroting voor 1995 bedroeg 3,3 miljard BEF.

2.1.1.3 Financiering Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding (VDAB)

Het Beheerscomité van de VDAB maakt het begrotingsontwerp op en legt dit voor aan de Vlaamse regering en aan de Vlaamse raad. De begroting wordt maandelijks opgevolgd via rapportering aan de diensthoofden zodat per begrotingspost een exact beeld gevormd wordt van de evolutie van inkomsten en uitgaven. Drie externe instanties controleren de uitgaven en ontvangsten: de uitvoerende macht (inspectie van Financiën en twee gemeenschapscommissarissen), het Rekenhof en de bedrijfsrevisor die rapporteert aan het Beheerscomité.

Het bedrag van de totale uitgaven van de VDAB bedroeg in 1995, exclusief de uitgaven van T-interim, Outplacement, het Begeleidingsplan en de impulsgebieden, 17 473 miljoen BEF (VDAB-Jaarverslag, 1995). Hiervan ging 3 601 miljoen BEF, één vijfde dus, naar de VDAB-Beroepsopleiding.

2.1.1.4 Financiering Vlaams Instituut voor het Zelfstandig Ondernemen (VIZO)

Het begrotingsontwerp dat het VIZO jaarlijks dient op te stellen, wordt goedgekeurd door de raad van bestuur en ter goedkeuring voorgelegd aan de Vlaamse Regering. De financiële middelen van het Vlaams Instituut voor het Zelfstandig Ondernemen zijn in het decreet van 23/1/1991 als volgt bepaald:

- de op de begroting van de Vlaamse Gemeenschap ingeschreven kredieten;
- vrijwillige bijdragen ondermeer verleend door beroepsverenigingen en interprofessionele organisaties;
- inkomsten die voortvloeien uit prestaties geleverd ten behoeve van organisaties, ondernemingen en particulieren;
- schenkingen en legaten;
- de opbrengsten van het patrimonium en de tegoeden uit de beleggingen van de beschikbare gelden aan het Instituut.

De dotaties van de Vlaamse Gemeenschap vormen de belangrijkste financieringsbron. In 1995 bedroeg de dotatie voor de lopende uitgaven 1 646,9 miljoen BEF (VIZO-Jaarverslag, 1995). De dotatie voor de vermogensuitgaven bedroeg 62,1 miljoen BEF. Men had 21,5 miljoen eigen inkomsten. Met inbegrip van het overschot van de afgesloten begrotingsjaren, goed voor 58,1 miljoen, beschikte het VIZO over 1 788,7 miljoen BEF. Hiervan ging 78% of 1,4 miljard naar vorming.

2.1.1.5 Financiering van de beroepsopleidingen in de gehandicaptensector

In 1995 ontving het Vlaams Fonds 25 286,6 miljoen BEF aan dotaties van de Vlaamse Gemeenschap, goed voor 94,4% van het totaal van de ontvangsten. Hier-

van werd 345,2 miljoen BEF aan de deelsector Opleiding gegeven. In het financieel verslag van het boekjaar 1995 worden volgende uitgaven inzake opleiding en tewerkstelling verder gespecificeerd:

Tabel 3.1 Uittreksel uit het financieel verslag van het Vlaams Fonds, uitbetaalde toelagen 1994, boekjaar 1995 (in BEF)

	Rechtstreekse uitgaven ten voordele van personen met een handicap	Toelagen aan instellingen (onderhouds- en investerings- toelagen)	Totaal
Beroepsoriëntering	1 000	903 056	904 056
Schoolopleiding	13 740 314	-	13 740 314
Beroepsopleiding en omscholing	282 514 314	62 695 984	345 210 930
Tewerkstelling	5 032 099 966	270 316 226	5 302 416 192

Bron: Jaarverslag 1995 van het Vlaams Fonds voor Sociale Integratie van Personen met een Handicap, p. 124

2.1.1.6 Financiering van de permanente vorming in de landbouwsector

In 1996 voorzag de Vlaamse Gemeenschap een budget van circa 120 miljoen BEF voor de landbouwvorming².

2.1.2 Investerings in andere voortgezette beroepsopleidingen

2.1.2.1 Financiering van de opleidingen in de privésector

Uit het internationale onderzoek onder impuls van het Force-programma naar de vormingsinspanningen van bedrijven blijkt dat België zich voor wat betreft de investering in opleiding duidelijk onder het Europees gemiddelde situeert (de Brier e.a.; Denys, 1996). De gemiddelde vormingsinspanning van de Belgische bedrijven bedraagt 0,82% van de loonmassa. Ter vergelijking: in Duitsland bedraagt het gemiddelde 1,5%, in Nederland 1,7% en in Frankrijk 2,8%. Nemen we alleen de Belgische 'vormingsbedrijven' in beschouwing (de bedrijven die aan vorming voor hun werknemers doen), dan stijgt het percentage van de loonmassa besteed aan vorming tot 1,78%. Omgerekend in vormingskost per werknemer wordt gemiddeld in alle Belgische bedrijven 11 379 BEF per werknemer besteed. In de vormingsbedrijven bedraagt de vormingskost per werknemer gemiddeld

² Het centenblaadje van 1995, gepubliceerd door Wivina Demeester, Vlaams Minister van Financiën en Begroting, Gezondheidsinstellingen, Welzijn en Gezin, vermeldt het budget voor de landbouwvorming niet apart. In het recentste centenblaadje, van 1996, is dit bedrag wel apart opgenomen.

24 706 BEF. De Belgische opleidingsinvestering verschilt daarenboven sterk naar gelang de sector. De financiële sector en andere diensten aan ondernemingen investeren het meest in opleiding met 2,26% van de loonmassa, de bouwsector het minst met 0,19%. De werkgever betaalt nagenoeg de volledige opleidingskost van de individuele werknemer. Wanneer we nagaan op welke wijze het opleidingsbudget besteed wordt, stellen we vast dat liefst 58% van alle opleidingsinvesteringen gaat naar de lonen van de werknemers in opleiding. De meeste bedrijfsgerichte opleidingen vallen dan ook grotendeels of volledig binnen de werkuren.

Voor wat betreft de sectorale opleidingsinitiatieven wordt geschat dat in Vlaanderen per jaar globaal twee miljard BEF wordt gestort in de sectorale opleidingsfondsen (Denys, 1995). Dit bedrag wordt als volgt berekend. In het interprofessioneel akkoord is bepaald dat 0,25% van de totale bruto-loonmassa wordt gestort in het tewerkstellingsfonds, hetgeen overeenstemt met een bedrag van vijf miljard BEF. Van deze 0,25% gaat 0,10% naar het begeleidingsplan van de federale overheid. 0,15% blijft over voor de sectorale opleidingsfondsen, hetgeen overeenstemt met drie miljard BEF. Wanneer we veronderstellen dat 60% hiervan naar Vlaanderen gaat, kunnen we stellen dat jaarlijks twee miljard BEF naar de sectorale opleidingsinitiatieven gaat. Dit is een niet onaanzienlijk bedrag als we in acht nemen dat de Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding bijvoorbeeld in 1992 3,4 miljard BEF aan beroepsopleiding spendeerde (VDAB, 1994: referentie in Denys, 1995).

Fondsvorming is de belangrijkste financieringswijze van de sectorale opleidingsinitiatieven. Aanvullende financieringsbronnen zijn de Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding, het Educatief Verlof, het betalend karakter van opleidingen en de Europese Gemeenschap (Denys, 1995).

2.1.2.2 Financiering van de opleidingen in de publieke sector

In 1995 heeft het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap 358,5 miljoen BEF besteed aan vorming van ambtenaren³. Dit is 2,5% van de totale salarismassa. (gelijk aan 14,4 miljard). Hiermee komt men aan een gemiddelde opleidingskost van 32 600 BEF per personeelslid. Hier tegenover stelt het Vlaams ministerie de gemiddelde investering van bedrijven in werknemers die op 25 000 BEF per werknemer zou liggen (Denys, 1995). De Vlaamse overheid kan dus naar eigen zeggen gerust de vergelijking met de privé-sector doorstaan ...

In 1995 bedroegen de betalingskredieten van de Vlaamse overheid aan de lokale en regionale besturen 55,8 miljard BEF (Demeester, 1995). Hoeveel daarvan naar de opleiding van personeel gaat, is centraal niet geweten. Voor de lokale en regionale besturen zijn globale financiële gegevens m.b.t. de vorming van het personeel

³ Gegevens van de afdeling Vorming van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap.

immers niet beschikbaar. Uitrekenen hoeveel BEF wordt gestopt in de vorming van overheidspersoneel in steden, gemeenten en provincies vraagt een onderzoek op zich. Op basis van de besturen en van de opleidingsinstellingen die grotendeels bestaan uit de provinciale bestuursscholen en samenwerkende vzw' maar ook andere instanties behelzen, zou de kostprijs van de gevolgde opleidingen moeten worden berekend.

2.2 Financiële 'incentives' voor ondernemingen die investeren in voortgezette beroepsopleiding

Hoe meer financiële incentives de overheid biedt, hoe lager de drempels voor werkgevers worden om te investeren in opleiding (Denutte, 1996). De administratie 'Economie' van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap onderscheidt in haar publicatie 'Overheidsstimulansen voor ondernemingen' vijf soorten steun bij opleiding: 1) de beroepsopleidingen van de Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding (VDAB), 2) overeenkomsten werk-opleiding, 3) sectorale vormingspremies, 4) leereilandprojecten en 5) begeleiding van het Vlaams Instituut voor het Zelfstandig Ondernemen (VIZO).

De administratie beschrijft de gewone beroepsopleidingen van de VDAB waarop bedrijven beroep kunnen doen: collectieve opleidingen in eigen beheer of in samenwerking met derden, collectieve opleidingen in de ondernemingen, opleidingen in een erkend centrum, individuele beroepsopleidingen in de onderneming en individuele beroepsopleiding in een onderwijsinrichting (cf. hfst. 1, par. 1.2.4). De VDAB leidt bepaalde categorieën van werknemers gratis op. De collectieve beroepsopleidingen op aanvraag van bedrijven gaan door in de bedrijven of in de VDAB-opleidingscentra. Artikel 89 van het gewijzigde VDAB-besluit van 21/12/1988 bepaalt dat bedrijven de opleidingskost dienen te betalen. Hierop zijn evenwel uitzonderingen. Risico-werknemers (zoals bepaald in de sectorale akkoorden, 0,25%-maatregel), ex-bestaansminimumtrekkers en deeltijds leerplichtigen worden gratis opgeleid. Aan KMO's geeft de VDAB eveneens financiële tegemoetkomingen. De overheidssubsidiëring van de VDAB-Beroepsopleiding wordt afhankelijk gesteld van het indienen van een opleidingsplan. De overheidstussenkomst is beperkt tot de beroepsopleiding voor werknemers met een zwakke arbeidsmarktpositie.

De overeenkomsten werk-opleiding zijn bestemd voor mindergeschoolde jongeren in de leeftijdsgroep 18-25 (KB 495 en EDO: Experimenteel Deeltijds Onderwijs). Werkgevers die jongeren tewerkstellen in dit kader genieten vermindering van sociale zekerheid.

Hierbij aansluitend vernoemen we KB 230. De overheid (Koninklijk Besluit 230 van 21/12/1983) verplicht bedrijven en administraties van minimum 50 werknemers om respectievelijk 3% en 1% stagiairs aan te werven. Stagiairs zijn jonge werkzoekenden (maximum 30 jaar) die tenminste 12 maanden werkzoekend zijn en in totaal niet meer dan 6 maanden hebben gewerkt. De werkgever verplicht er

zichzelf toe om de stagiair een praktische opleiding te verstrekken. De financiële incentive voor de werkgever bestaat erin dat de overheid tussenkomt in de loonkost.

Voor wat betreft de sectorale vormingspremies verwijzen we naar de bespreking in hoofdstuk 1, par. 1.3.1.2.

Leereilandprojecten kunnen experimenteel worden opgezet (Besluit Vlaamse regering 16/11/1994). Ze hebben als doel om langdurig en laaggeschoolde werklazen op te leiden en werkervaring aan te bieden in gewone economische bedrijven. De bedrijven krijgen loonsubsidie voor een externe begeleider/opleider die de jongeren opleidt tot een specifieke functie in de onderneming.

Tenslotte legt de administratie 'Economie' de externe adviesverlening uit die het VIZO biedt aan startende ondernemingen. Een startende onderneming is een onderneming met maximum vijf jaar activiteit. De startende zelfstandige mag niet ouder dan 35 zijn.

Naar analogie met de bespreking van de financiële incentives voor ondernemingen die investeren in initiële beroepsopleiding (par. 1.2) verwijzen we in deze paragraaf naar de stages van studenten in het hoger onderwijs. Ingevolge het recente HOBU-decreet (1994) wordt aan de hogescholen meer autonomie verleend dan voordien. Dit geldt evenzeer voor de invulling van de opleidingen. Een aparte stagereglementering is bijvoorbeeld niet voorzien. Volgens de administratie 'Hoger Onderwijs' worden stages vooral ingelast in de basisopleidingen van één cyclus, het voormalige HOKT. In sommige opleidingen bestaat het derde jaar grotendeels uit stages. In het tweecyclisch hoger onderwijs, het voormalige HOLT, worden op minder systematische wijze stages ingericht. Aan de universiteiten verschilt dit van faculteit tot faculteit. De licentie in arbeidspsychologie aan de KU Leuven bijvoorbeeld voorziet zeven maanden stage in een bedrijf.

2.3 Financiële 'incentives' voor individuen die investeren in voortgezette beroepsopleiding

Voor werknemers die investeren in voortgezette beroepsopleiding geldt als belangrijkste stimulerende maatregel van de overheid het Betaald Educatief Verlof (BEV). Het Betaald Educatief Verlof komt er in het kort op neer dat werknemers uit de privésector met behoud van loon van het werk afwezig kunnen zijn om externe opleidingen te gaan volgen. Om gebruik te kunnen maken van het BEV dient men aan bepaalde voorwaarden te voldoen. Zo moet de opleiding door de overheid erkend zijn voor BEV en minstens 32 uren per schooljaar omvatten. Het maximaal aantal gerechtigde uren dat een werknemer kan genieten van BEV bedraagt 120 uren per jaar voor beroepsopleidingen en 80 uren per jaar voor andere opleidingen. Voor sommige opleidingen kent men 180 uren toe. De werknemer die gebruik wenst te maken van het Betaald Educatief Verlof overlegt dit met zijn werkgever. Hierbij geldt de stelregel dat lesuren zo weinig mogelijk samenvallen met de arbeidsuren. De collectieve planning van de onderneming

heeft voorrang op de individuele planning van de werknemer die BEV wil genieten. De werknemer met BEV behoudt zijn/haar loon voor de gerechtigde uren afwezigheid.

Werkzoekenden die een VDAB-Beroepsopleiding volgen, krijgen hiervoor een financiële vergoeding van ± 40 BEF bruto per uur (dit wordt ± 28 BEF netto). Dit werd uitgekeerd aan alle werkzoekenden die een beroepsopleiding volgden, zonder onderscheid naar doelgroep. Naar aanleiding van het doelmatigheidsonderzoek is beslist om deze financiële vergoeding alleen nog uit te keren aan langdurig werklozen (minimum één jaar werkzoekend) die een VDAB-beroepsopleiding volgen.

HOOFSTUK 4

BEROEPSOPLEIDING: AANBOD, TOEGANG EN DEELNAME

1. Initiële beroepsopleiding

1.1 Aanbodsstructuren

In het schooljaar '94-'95 telde het gewoon secundair onderwijs in Vlaanderen 1 012 scholen. Hierbij wordt geen onderscheid gemaakt tussen eerste, tweede of derde graad. Evenmin wordt een onderscheid gemaakt naar de onderwijsvorm: algemeen, technisch, kunst- en beroepssecundair onderwijs. Voor een onderzoek betreffende de stages in de derde graad van het voltijds technisch en beroepssecundair onderwijs (Jennes e.a., 1996) werd wel een onderscheid opgevraagd, en dit voor het schooljaar '93-'94. Toen telde Vlaanderen 542 scholen die een derde graad technisch en/of beroepssecundair onderwijs aanboden, wat overeenstemt met 53% van het totaal aantal scholen secundair onderwijs in '93-'94 (1 031).

De opleidingen die de leerlingen op niveau tweede en/of derde graad kunnen volgen zijn (voorlopig althans) ondergebracht in 27 autonome studiedomeinen aangevuld met 19 domeinen die daarvan afhankelijk zijn. In het totaal zijn er dus 46 domeinen.

Wat het deeltijds beroepssecundair onderwijs betreft, kunnen de leerlingen in Vlaanderen terecht in 45 Centra Deeltijds Onderwijs (schooljaar '94-'95) en in zeven Centra Deeltijdse Vorming. Het aanbod over de centra heen is zeer uitgebreid en situeert zich binnen een zevental domeinen. De centra trachten met hun aanbod in te spelen op de tewerkstellingsmogelijkheden binnen de regio. Afhankelijk van het resultaat in het voltijds secundair onderwijs kunnen de leerlingen deeltijds onderwijs volgen op het niveau tweede of derde graad.

De concrete realisatie van de vorming van zelfstandigen en van de KMO gebeurt voor het grootste deel op het niveau van de regionale vormingscentra van het Vlaams Instituut voor het Zelfstandig Ondernemen (VIZO). De centra hebben uiteenlopende benamingen (CMO, Vormingscentrum, Vormingsinstituut) en ze hebben statutair een autonome structuur (Vereniging Zonder Winstoogmerk, vzw). In elke Vlaamse provincie zijn er minstens vier regionale vormingscentra. In

1995 waren 22 centra actief. De Leersecretaris van de leertijd bemiddelt bij het sluiten van een leerovereenkomst en houdt toezicht over de leerovereenkomst. De leersecretaris is een sleutelfiguur voor de jongere in de leertijd. In 1995 stonden 53 leersecretarissen in voor de begeleiding van de leerlingen. De belangrijkste component van de leertijd is de praktijkopleiding bij de patroon gedurende vier dagen per week. Daarnaast volgt de leerling gedurende één dag per week twee aanvullende cursuspakketten in het VIZO-centrum, de cursus algemene maatschappijgerichte vorming en de beroepsgerichte vormingscursus. De opleidingsmogelijkheden zijn divers en gegroepeerd in een 20-tal domeinen.

1.2 Aanbod van initiële beroepsopleiding voor kansarmen en laaggeschoolden

In de initiële beroepsopleiding situeert het aanbod voor kansarmen en laaggeschoolden zich in hoofdzaak in de deeltijdse systemen. Zowel het deeltijds beroepssecundair onderwijs als de middenstandsopleiding staan open voor en bereiken een publiek dat zich door beide aspecten (laaggeschoold en kansarm) kenmerkt. De leerlingen in beide systemen zijn laaggeschoold in die zin dat de meerderheid ten hoogste geslaagd is in het tweede jaar van de tweede graad voltijds secundair onderwijs. De meerderheid van de leerlingen in het deeltijds beroepssecundair onderwijs (DBSO), 76%, vangt de deeltijdse opleiding aan op het niveau tweede graad. Het gaat ook om kansarme jongeren omwille van hun gezinssituatie, de sociaal-emotionele problemen waarmee ze te kampen hebben, enz.

Beide systemen, deeltijds onderwijs en middenstandsopleiding, leveren de nodige inspanningen om deze 'moeilijke doelgroep' een zinvolle opleiding aan te bieden. Zowel inhoudelijk als naar aanpak zoekt men naar nieuwe wegen om de leerlingen te motiveren en te begeleiden naar het succesvol beëindigen van de opleiding.

In het deeltijds beroepssecundair onderwijs speelt het Europees Sociaal Fonds een belangrijke rol in de tewerkstelling van deze jongeren. Zowel het project 'alternerend leren' als de brugprojecten hebben tot doel deze moeilijk bemiddelbare jongeren een deeltijdse job te bezorgen. Ook in onderwijsvorm 3 van het buitengewoon secundair onderwijs geeft het Europees Sociaal Fonds een belangrijke financiële ondersteuning.

Bij deze situatie stellen zich volgende discussiepunten. In hoeverre heeft de problematiek van laaggeschoolde en kansarme jongeren in het voltijds onderwijs zich niet louter verschoven naar de deeltijdse leersystemen zonder het voltijds secundair onderwijs op dit punt in vraag te stellen? En in hoeverre is het zinvol om twee leersystemen die naast elkaar bestaan en hetzelfde publiek beogen, met name deeltijds onderwijs en de leertijd van de middenstand, naast elkaar te laten bestaan?

1.3 Aanbod van initiële beroepsopleiding voor gehandicapten

Buitengewoon secundair onderwijs (BuSO) werd tijdens het schooljaar '94-'95 verstrekt in 118 secundaire scholen. In het schooljaar 1994-1995 volgden 10 945 leerlingen opleidingsvorm 3, voornamelijk jongens (64%). De opleidingsvorm 4 is duidelijk kleiner: in het technisch secundair onderwijs tellen we slechts 50 leerlingen en in het beroepssecundair 171 leerlingen.

1.4 Wettelijke en politieke bepalingen voor de toegang tot de initiële beroepsopleiding

Vrije keuze van scholen

Alle jongeren tussen zes en 18 jaar zijn leerplichtig. Onderwijs is tijdens deze periode gratis en jongeren moeten school lopen¹. In de schoolpactwet van 1959 is het 'vrije keuze principe' opgenomen. Dit betekent dat ouders binnen een bepaalde afstand van hun woning een school moeten kunnen vinden die past bij hun levensbeschouwing. Indien niet, kunnen zij beroep doen op een financiële tussenkomst van de overheid voor de vervoerskost. Tussen welke soorten scholen kan men kiezen? In België wordt een onderscheid gemaakt tussen officiële en vrije scholen. Dit onderscheid wordt gemaakt op basis van de soorten inrichtende machten: respectievelijk het gemeenschapsonderwijs en het gesubsidieerd onderwijs waarbinnen men officieel onderwijs (provincies en steden en gemeenten) en vrij onderwijs vindt (cf. hoofdstuk 2, par. 1.1.1). Artikel 17 van de Grondwet bepaalt dat het gemeenschapsonderwijs neutraal moet zijn. In praktijk betekent dit dat zij geen enkele leerling kunnen weigeren. Voor de andere inrichtende machten bestaat de mogelijkheid om een eigen 'pedagogisch project' voor de school uit te bouwen welke de levensbeschouwelijke of filosofische basis omvat van waaruit zij onderwijs wensen te geven. Op basis van dit artikel kan een school weigeren om een leerling in te schrijven wanneer de leerling het opvoedingsproject van de school niet wenst te onderschrijven. Binnen het vrij onderwijs zijn de Katholieke scholen in de meerderheid, maar vindt men ook pluralistische scholen. Pluralistische scholen moeten erkend worden door de Raad van het Pluralistisch Onderwijs. In het schoolbestuur van een pluralistische school mag geen enkele filosofische of religieuze strekking in de meerderheid zijn.

De gelijke toegang van jongens en meisjes

De Vlaamse Onderwijsraad bracht op 28/1/1995 een bijkomend advies uit over de gelijke toegang van jongens en meisjes tot het basis- en secundair onderwijs. De

¹ Met uitzondering van de deeltijdse leerplicht vanaf 15 of 16 waaraan men ook kan voldoen door huisonderricht te krijgen.

Raad pleitte voor gelijke toegang tot secundaire scholen. De scholen moeten geleidelijk aan kunnen groeien naar gemengde scholen, vooral op vlak van infrastructuur. Het voornaamste knelpunt voor de gelijke kansen van jongens en meisjes in het onderwijs is echter het verschil in studie- en beroepskeuze. Het project 'diversificatie' heeft dan ook gewerkt aan de afbouw van de feitelijke segregatie binnen bepaalde studierichtingen (cf. hoofdstuk 1, par. 2.1.2).

Het non-discriminatiebeleid

Juli 1993 ondertekenden de minister van Onderwijs en vertegenwoordigers van de onderwijsnetten de non-discriminatieverklaring. Hiermee wil men een bewustere opstelling tegenover discriminatie in de school bekomen en de toelating van migranten in alle scholen waar maken. Op basis van Artikel 17 van de Grondwet weigeren sommige scholen (met uitzondering van het gemeenschapsonderwijs dat in principe neutraal moet zijn) migrantenleerlingen omdat zij zich niet zouden akkoord verklaren met het pedagogisch project van de school. Concreet wil men met betrekking tot dit laatste punt tot een gedecentraliseerd model van gemeentelijk overleg komen waarbij de aanwezigheid van allochtone en autochtone leerlingen in verhouding staat tot hun respectievelijke aanwezigheid in de gemeente. Zo moet het naast elkaar ontstaan van zogenaamde 'witte scholen' en 'concentratiescholen' vermeden worden.

Keuze van bepaalde onderwijsvormen

Tenslotte bekijken we de toegang tot de initiële beroepsopleiding op het niveau van de individuele leerling. De keuze voor een bepaalde onderwijsvorm en studierichting is in principe vrij, maar wordt wel voor een deel afhankelijk gesteld van de behaalde studieresultaten. Om binnen het secundair onderwijs over te gaan naar een volgend leerjaar dienen de leerlingen over een oriënteringsattest A of B te beschikken. Het toekennen van een oriënteringsattest, dat op het einde van elk jaar van het secundair onderwijs wordt uitgereikt, behoort tot de bevoegdheid van de klassenraad.

Leerlingen uit het tweede jaar van de eerste graad secundair met een oriënteringsattest A kunnen in principe naar het eerste jaar van de tweede graad van om het even welke onderwijsvorm overgaan. De leerlingen uit het beroepsvoorbereidend jaar kunnen in principe enkel doorstromen naar het eerste jaar van de tweede graad beroepssecundair (BSO). Het Koninklijk Besluit van 29 juni 1984 heeft het beroepsonderwijs uit het isolement willen halen door overstapmogelijkheden in te bouwen tussen elk leerjaar van deze onderwijsvorm en het zelfde leerjaar van het technisch (TSO) en algemeen vormend onderwijs (ASO). De overgang tussen de verschillende onderwijsvormen kan enkel op voorwaarde dat het advies van de toelatingsraad en de voorwaarden betreffende de overeenstemming van de studies worden nageleefd (dit geldt ook voor de overgang tussen technisch secundair

en algemeen vormend secundair onderwijs). De overgang van het BSO naar het TSO of ASO komt in praktijk zeer zelden voor. In praktijk volgt een leerling uit het beroepsvoorbereidend jaar meestal dezelfde onderwijsvorm tot het zesde jaar beroepssecundair onderwijs.

1.5 Deelname aan initiële beroepsopleiding naar leeftijd, geslacht en initieel opleidingsniveau

Het voltijds secundair onderwijs (TSO-BSO-KSO)

De gegevens uit het statistisch jaarboek van het Vlaams Onderwijs 1994-1995 geeft ons volgend overzicht van de deelname aan de tweede en derde graad technisch, beroeps- en kunstsecundair onderwijs (TSO-BSO-KSO). In het schooljaar '94-'95 volgden 89 921 leerlingen de tweede graad of derde graad TSO. Deze onderwijsvorm is het sterkst vertegenwoordigd in vergelijking tot het beroepssecundair en het kunstsecundair onderwijs. In het BSO waren in het desbetreffende schooljaar 74 995 leerlingen (zonder 7de jaar) ingeschreven. Het Kunstonderwijs blijft het kleine broertje met 5 114 leerlingen in totaal.

De verhouding jongens - meisjes in de verschillende onderwijsvormen en graden is de volgende. Het technisch secundair telde 59% jongens en 41% meisjes in de tweede graad. In de derde graad (zonder 7de jaar) van deze onderwijsvorm blijft deze verhouding ongeveer gelijk (56% jongens). In het beroepssecundair daarentegen is de verhouding tussen jongens en meisjes zowel in de tweede als in de derde graad ongeveer 50%-50% (tweede graad: 53% jongens, derde graad: 50% jongens). In het Kunstonderwijs liggen de meisjes een beetje voorop. Zowel in de tweede als in de derde graad vinden we 57% meisjes.

Of leerlingen geen achterstand oplopen in hun schoolloopbaan tonen ons de studies over zittenblijven aan. De VLOR-cahier over dit thema bevat duidelijke cijfers over de verschillen die zich voordoen tussen de onderwijsvormen. Zo heeft 23% van de zeventienjarigen in het algemeen secundair onderwijs vertraging, 55% van de leerlingen uit het technisch secundair onderwijs en liefst 63% van de leerlingen uit het beroepssecundair. De schoolachterstand is echter geen probleem van het secundair alleen: reeds in het basisonderwijs blijven leerlingen een jaartje zitten, vooral in het eerste leerjaar. Deze problematiek is gerelateerd aan het jaarklassensysteem dat het onderwijs in België hanteert. Om aan de problematiek van het zittenblijven iets te doen, worden verscheidene maatregelen genomen.

Deeltijdse leersystemen

In 1994 telde het deeltijds beroepssecundair onderwijs (DBSO) 3 916 leerlingen. De meerderheid volgde onderwijs op het niveau tweede graad (72%). We tellen 60% jongens en 40% meisjes. Steeds meer migranten stappen in het DBSO. Het zijn ook vaker minder jonge leerlingen die deeltijds gaan leren. Tevens stijgt het aandeel

niet-leerplichtigen in het DBSO, een tendens die we ook bij de Middenstandsopleiding waarnemen. Uit een studie over 10 jaar DBSO (Nijsmans & Douterlungne, 1996) blijkt dat bijna de helft van de leerlingen in het DBSO één of twee jaar heeft overgezeten.

In het schooljaar '94-95 maakten in totaal 189 leerlingen gebruik van het aanbod van de Centra voor Deeltijds Vorming, opgericht vanuit het vormingswerk.

In de leertijd van het VIZO werden in 1995 voor alle opleidingsjaren samen 9 480 leerovereenkomsten en -verbintenissen onder toezicht afgesloten, waarvan 5 469 nieuwe. De leertijd is populairder bij jongens dan bij meisjes: bijna 70% jongens. De leertijd trekt, evenals het DBSO, ook veel jongeren aan die niet meer leerplichtig zijn: de laatste drie jaar was bijna 30% van de jongeren ouder dan 18 jaar. Het aandeel 15-jarigen blijft rond de 16% schommelen, het aandeel 16-jarigen rond de 30% à 33%.

1.6 Deelname aan initiële beroepsopleiding door migranten

Oververtegenwoordiging in het beroepsonderwijs

Het statistisch jaarboek van het departement Onderwijs (Vlaanderen) vermeldt voor het secundair onderwijs per onderwijsvorm het totaal aantal leerlingen en het totaal aantal leerlingen van vreemde nationaliteit. Wanneer beide tabellen worden samengenomen, kan het percentage of het aandeel leerlingen van niet-Belgische nationaliteit worden berekend. Onderstaande tabel toont de verhouding Belgen-migranten² in de tweede en de derde graad secundair onderwijs van het schooljaar '94-'95:

² Hierin zijn enkel leerlingen van vreemde nationaliteit opgenomen. Migranten met de Belgische nationaliteit vinden we hier dus niet in terug.

Tabel 4.1 Aandeel migranten in de initiële beroepsopleiding

Onderwijsvorm Aantal leerlingen	Tweede graad			Derde graad		Alg. totaal
	1ste lj	2de lj	3de lj	1ste lj	2de lj	
Algemeen sec. ond.						
Totaal aantal leerlingen	32 888	30 635	-	28 105	25 224	116 852
Aantal migranten	818	731	-	532	449	2 530
% migranten	2,5	2,4	-	1,9	1,8	2,2
Technisch sec. ond						
Totaal aantal leerlingen	23 077	23 188	-	23 120	18 756	88 141
Aantal migranten	913	837	-	753	492	2 995
% migranten	4,0	3,6	-	3,3	2,6	3,4
Beroepssecundair ond.						
Totaal aantal leerlingen	17 426	16 813	85	16 784	14 755	65 863
Aantal migranten	2 268	1 767	21	1 527	1 101	6 684
% migranten	13,0	10,5	24,7	9,1	7,5	10,1
Kunstsecundair ond.						
Totaal aantal leerlingen	1 095	1 369	-	1 451	1 106	5 021
Aantal migranten	31	52	-	62	33	178
% migranten	2,8	3,8	-	4,3	3,0	3,5

Bron: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, departement Onderwijs. Statistisch jaarboek van het Vlaams Onderwijs, schooljaar '94-'95. Eigen berekeningen op basis van tabel p. 106-107: 'secundair onderwijs-nieuwe structuur, schoolbevolking per leerjaar' en tabel p. 381: 'aantal vreemde leerlingen per leerjaar en per onderwijsvorm in het gewoon secundair onderwijs', nieuwe structuur.

Deze tabel toont duidelijk de oververtegenwoordiging van migranten in het beroepssecundair onderwijs aan. Terwijl het percentage migranten in het algemeen secundair onderwijs rond de twee procent schommelt en het aandeel migranten in het technisch secundair onderwijs tot ongeveer 3,5% stijgt, bedraagt het aandeel migranten in het beroepssecundair onderwijs gemiddeld 10%.

In het buitengewoon secundair onderwijs (BuSO) heeft eveneens 10% van de leerlingen een niet-Belgische nationaliteit. Migranten met de Belgische nationaliteit zijn ook hier niet in opgenomen.

Het onderwijsbeleid naar migranten

De Koninklijke Commissaris voor het Migrantenbeleid legde in haar rapport van november 1989 de grondslag voor het vernieuwde beleid naar migranten dat begin jaren '90 op verschillende maatschappelijke vlakken vorm kreeg. In 1991 startte het onderwijsbeleid naar migranten, gesteund op volgende vier doelstellingen telkens gekoppeld aan een overeenkomstig vernieuwingsprogramma (Verlot, 1995).

- De eerste peiler is het tegengaan van onderwijsachterstanden bij welbepaalde kansarme leerlingen. Hieraan is het onderwijsvoorrrangsbeleid gekoppeld. 80% van de financiële middelen gaat hier naartoe.
Het onderwijsvoorrrangsbeleid heeft als doel onderwijsachterstanden te voorkomen en te verminderen bij leerlingen die omwille van sociale, economische of culturele kenmerken leer- en ontwikkelingsmoeilijkheden hebben (Terkessidis e.a., 1992). In de praktijk zijn dat leerlingen van een andere etnische herkomst wiens moeder niet langer dan tot 18 jaar naar school ging, aangeduid met de term 'doelgroep leerlingen'. Extra voorzieningen in het kader van dit beleid hebben betrekking op het gewoon en het buitengewoon kleuter- en lager onderwijs, het buitengewoon secundair onderwijs en de eerste graad van het gewoon secundair onderwijs. Per doelgroep leerling krijgen scholen extra lestijden, waarvan het aantal bepaald wordt volgens bepaalde regels of voorwaarden.
- Kennisbevordering van en waardering voor verschillende culturen in onze samenleving is de tweede doelstelling. Dit wordt nagestreefd met het intercultureel onderwijs (ICO).
- In derde instantie wil men de mogelijkheid bieden aan ingezetenen migrantengroepen om een eigen etnische identiteit te ontwikkelen, mede door het aanbieden van Onderwijs in Eigen Taal en Cultuur (OETC).
- De vierde doelstelling is het onthaal van nieuwkomers in het onderwijs die geen Nederlands kennen. Hiervoor is een onthaalbeleid uitgewerkt.

Project 'Doorstroming in de tweede graad van het secundair onderwijs'

Het project 'doorstroming' is in 1992 in 20 scholen in Vlaanderen gestart (Verlot, 1995). Het anticipeert eigenlijk op het hoger onderwijs in de zin dat om te mogen verder studeren men een diploma van het secundair onderwijs moet hebben behaald. Men stelt vast dat migrantenjongeren vaak onterecht in het beroepssecundair onderwijs terechtkomen waardoor zij later niet kunnen verder studeren, tenzij ze een zevende specialisatiejaar voltooien. Het project 'doorstroming' wil migrantenjongeren stimuleren om in de tweede graad van het secundair onderwijs voor doorstromingsrichtingen - technisch, kunst- of algemeen secundair - te kiezen zodat zij later in het hoger onderwijs terecht kunnen. Het project bestaat uit drie onderdelen: toeleiding, werking en uitstroom. In de toeleiding worden migrantenjongeren die omwille van een duidelijk verkeerde reden in het beroepssecundair zitten, gesteund om te kiezen voor TSO, KSO of ASO. Het onderdeel 'werking' voorziet enerzijds in extra uren-leraar bedoeld om mentoren aan te stellen voor deze leerlingen en anderzijds in middelen om het lesaanbod aan te passen aan de behoeften van deze leerlingen (bijvoorbeeld Nederlands als instructietaal). In het onderdeel uitstroom tenslotte worden migranten gesteund om in de derde graad van het secundair onderwijs doorstromingsonderwijs - gericht op het aanvatten van hoger onderwijs - te beginnen.

Uit een eerste evaluatie van het project blijkt dat vooral de werking met mentoren vlot wordt opgenomen in de proefscholen (Verlot, 1995). Een verandering van het lesaanbod blijkt moeilijker ingang te vinden. De uitstroomresultaten tonen aan dat het project daadwerkelijk succes boekt: in het schooljaar '93-'94 voltooiden 538 migranten de tweede graad, in het daaropvolgende schooljaar 673 (stijging van 135).

1.7 Deelname aan initiële beroepsopleiding door de industriële/economische sectoren

Hierbij verwijzen we naar de convenanten die tussen bepaalde sectoren en onderwijs werden afgesloten (cf. hoofdstuk 1, par. 2.1.1) en naar de initiatieven van de sectorale opleidingsinitiatieven ten aanzien van het initieel technisch en beroepssecundair onderwijs (cf. hoofdstuk 2, par. 2.1.2).

2. Voortgezette beroepsopleiding

2.1 Aanbodsstructuren en hoeveelheid opleiding per aanbodsstructuur

Aanbod hoger onderwijs

Vlaanderen telt acht **universiteiten**, waarvan drie volledige (RU Gent, KU Leuven en VU Brussel), drie universitaire centra die samen de Universiteit van Antwerpen vormen en twee universitaire centra met een beperkt aanbod van studierichtingen (KU Brussel en het Limburgse UC).

Een juist cijfer geven voor het aantal **hogescholen** in Vlaanderen is moeilijker. Bij het recentste decreet betreffende het hoger onderwijs, daterende van 6 april 1995, telde men 163 Vlaamse hogescholen. In het schooljaar 1996-1997 zijn er dat nog 29. Deze inkrimping heeft alles te maken met de samenwerkingsakkoorden tussen hogescholen. Een hogeschool kan met één of meerdere hogescholen overeenkomsten sluiten voor de gezamenlijke organisatie van opleidingen of onderwijsactiviteiten. Eigenlijk komt dit neer op een fusióneringsproces van bestaande hogescholen in grotere conglomeraten van hogescholen.

Aanbod VDAB-Beroepsopleiding

Het merendeel van de opleidingen die door de VDAB worden georganiseerd, vindt plaats in de VDAB-centra. Twintig centra liggen verspreid over heel Vlaanderen. De opleidingen worden gegroepeerd in secundaire sector (bijvoorbeeld bouw, metaal, transport, enz.), tertiaire sector (bijvoorbeeld bedrijfsbeheer, infor-

matica, talen, enz.), Weer-Werk voor langdurig werklozen die willen 'herintreden' en Jobclub.

Aanbod VIZO

Vorming en opleiding worden georganiseerd in 22 Vlaamse VIZO-centra. Het vormingsaanbod is niet overal hetzelfde, integendeel. De meeste centra profileren zich met een uniek aanbod dat is afgestemd op de specifieke kenmerken en behoeften van de regio of specialiseren zich in één of meerdere sectoren. De centra kiezen als lesgevers zoveel mogelijk vakmensen die nog ten volle in de praktijk staan. In totaal worden een 300-tal verschillende opleidingen georganiseerd in 23 sectoren, gaande van voeding tot bouwbedrijf-steen-beton, elektriciteit, intellectuele dienstverlenende beroepen, enz. Tevens erkent de raad van bestuur nieuwe opleidingen.

Aanbod in de privésector

In de privé vinden opleidingen voor werknemers zowel in de bedrijven als extern plaats. Hierbij doen zich verschillende tendensen voor naargelang de soort opleiding of naargelang de doelgroep. Zo vinden managementopleidingen vaker 'buitenshuis' plaats dan opleidingen voor arbeiders of bedienden.

Denys (1995) onderscheidt een vijftal rollen die sectorale opleidingsinitiatieven ten aanzien van de eigen sector opnemen:

1. De *intermediërende* rol of het samenbrengen van vraag en aanbod. Het sectoraal opleidingsinitiatief wacht de vragen uit de bedrijven af, zoekt een gepast aanbod op de publieke of de private opleidingsmarkt en verwijst de bedrijven daarnaar door.
2. De *ondersteunende* rol is meestal beperkt tot het uitlenen van zelfstudiepakketten. Wat minder voorkomt is het adviseren van interne opleidingsplannen in bedrijven en het zelf aanmaken en leveren van didactisch materiaal.
3. De *subsiërende* rol. Bedrijven kunnen onder bepaalde voorwaarden een intern of een extern opleidingsaanbod voor de eigen werknemers laten subsidiëren. Ook kunnen opleidingsorganisaties ('derden') financiële steun vragen voor opleidingen waarbij het meestal gaat om opleidingen voor werkzoekenden.
4. De *aanbiedende en presterende* rol. Sectorale opleidingsinitiatieven kunnen zelf een opleidingsaanbod ontwikkelen en/of geven. Deze rol groeit veelal uit de intermediërende rol.
5. De *certificerende* rol (eerder zelden). De relevante opleidingen worden door stafmedewerkers gescreend en voorzien van een kwaliteitslabel.

Zoals reeds werd beschreven, nemen de sectorale opleidingsinitiatieven hiernaast ook initiatieven ten aanzien van het initieel technisch en beroepssecundair onderwijs. Tenslotte geeft Denys enkele aanvullende rollen van de sectorale opleidings-

initiatieven aan in tewerkstellingspremies, in andere vormen van dienstverlening en in internationale samenwerking. Sectorale opleidingsinitiatieven werken veel samen met andere, zowel publieke als private, aanbieders van opleidingen, waarvan de samenwerking met de Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding de meest verregaande is.

Aanbod in de publieke sector

De Vlaamse gemeenschap biedt grosso modo drie soorten opleidingen aan haar ambtenaren aan: opleidingen naar maat, departementale opleidingen en interdepartementale opleidingen. Opleidingen naar maat zijn bestemd voor ambtenaren die deel uitmaken van eenzelfde team of die eenzelfde takenpakket hebben. De departementale opleidingen worden georganiseerd door de departementale vormingsverantwoordelijke. Het zijn cursussen of trainingen die door hun onderwerp of specialisatiegraad nauw verbonden zijn met de specifieke vakgebieden in een bepaald departement (zes in totaal). De interdepartementale opleidingen zijn praktijkcursussen georganiseerd door de Afdeling Vorming. Men onderscheidt drie soorten: informaticaopleidingen, thematische opleidingen en communicatieopleidingen.

Naast dit opleidingsaanbod organiseert het Vlaamse ministerie eveneens opleidingen voor specifieke doelgroepen en ter voorbereiding van bepaalde loopbaanexamens. Ambtenaren kunnen zich inschrijven voor de zelfstudiecursussen van het team Afstandsonderwijs van de afdeling Volwassenenonderwijs. Tenslotte kan men los van het interne aanbod van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap een externe vorming volgen in binnen- of buitenland of kan men beroep doen op het Opleidingsinstituut van de Federale Overheid (OFO).

Het vormingsaanbod voor het overheidspersoneel in lokale en regionale besturen is erg gedifferentieerd. Men kan stellen dat het grootste deel van de opleidingen georganiseerd wordt door en gevolgd wordt bij de provinciale bestuursscholen (één per provincie, al dan niet in samenwerking met een aansluitende vzw). Omwille van de zeer recente invoering van het statuut Kelchtermans (in de lokale en regionale besturen ten vroegste in voege getreden op 1/1/1994) maken zij momenteel een onderscheid tussen het reguliere aanbod en het aanbod in het kader van de functionele loopbaan die met het statuut is ingevoerd. Gecentraliseerde informatie over het aanbod is terug te vinden in de Kluwer Gids voor Management in lokale besturen. Het is echter heel ruim en verspreid. Een systematisch overzicht zou ons hier te ver leiden.

2.2 Regelingen voor een 'cross-company' aanbod van voortgezette beroepsopleiding

KMO's en grote bedrijven werken voornamelijk binnen een bepaalde branche of beroepengebied samen. Een duidelijk voorbeeld vinden we in de sector garage-

bedrijven (Bertrand e.a., 1996). Autoconstructeurs vormen netwerken die op hun beurt diensten aanbieden aan hun eigen distributeurs. Opleiding is daar een belangrijk onderdeel van. De grote constructeurs leiden hun eigen verdelers op.

Samenwerkingsverbanden tussen KMO's en grote bedrijven op louter regionale basis is minder evident. Het merendeel van de opleidingen voor de werknemers is immers functiegericht. Binnen de bedrijven wordt zeer weinig algemene vorming gegeven. Vooral de branche of de sector primeren bijgevolg om een samenwerkingsverband voor opleiding op te starten.

2.3 Aanbod van voortgezette beroepsopleiding voor kansarmen, laaggeschoolden en werkzoekenden

De Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding (VDAB) is het kanaal bij uitstek dat voortgezette beroepsopleidingen aanbiedt voor werkzoekenden. De VDAB heeft bovendien een doelgroepenbeleid uitgewerkt waarbij trajectbegeleiding steeds meer gaat primeren. Laaggeschoolden, (jonge) langdurig werklozen, vrouwen, gehandicapten en migranten worden hier op de eerste plaats bij beoogd. In het VDAB-jaarverslag van '95 (p. 37) lezen we dat *trajectbegeleiding een intensieve en individuele begeleiding van de werkzoekende is waarbij door middel van een traject op maat de arbeidskansen van de werkzoekende worden vergroot. Het traject is een continu proces van bij de intake tot en met de begeleiding op de werkplek*. Een traject kan volgende vijf fasen omvatten: 1) instap, 2) opleiding, 3) begeleiding naar de arbeidsmarkt, 4) hulp bij indienstneming of vestiging als zelfstandige en 5) begeleiding op de werkplek. Niet elke fase hoeft door elke werkzoekende te worden doorlopen: wat voor de cliënt overbodig is, wordt overgeslagen.

Binnen de basiseducatie voor volwassenen (ondermeer alfabetisering, cursussen rekenen, rijbewijs) denkt men stilaan aan het uitwerken van beroepsgerichte basiseducatie. De doelgroep die hierbij wordt geïdentificeerd zijn de on- en laaggeschoolden.

Vooral met het Europees Sociaal Fonds zijn heel wat opleidingsinitiatieven voor de zwakkere groepen op de arbeidsmarkt gestart.

2.4 Aanbod van voortgezette beroepsopleiding voor gehandicapten

De stelregel is dat personen met een handicap in de mate van het mogelijke de reguliere beroepsopleidingen dienen te volgen. Geen enkel regulier opleidingssysteem registreert echter op systematische wijze of en hoeveel personen met een handicap participeren. Noch hoger onderwijs, noch de VDAB, noch het VIZO kunnen ons zeggen hoeveel personen met een nummer bij het Vlaams Fonds bij hun zijn ingeschreven. Het Vlaams Fonds registreert wel wanneer door hen financiële steun verleend wordt aan de persoon met een handicap die zich inschrijft voor een reguliere VDAB-beroepsopleiding. In 1995 volgden slechts drie gehandicapten een beroepsopleiding in een centrum van de VDAB met steun van het Vlaams Fonds, in 1994 en 1993 waren er dat telkens zes.

Dan rest ons een overzicht van de participatiecijfers van de speciale beroepsopleidingen voor gehandicapten.

Onderwijs gelijkgesteld met beroepsopleiding

De Wet op de Sociale Reclassering van 1963 voorzag ondermeer dat een schoolopleiding kon worden gelijkgesteld met een beroepsopleiding. Een gehandicapte kon in dit geval dezelfde steun genieten als wie een andere vorm van beroepsopleiding voor gehandicapten volgde. Van deze regel is slechts weinig gebruik gemaakt. Dit komt onder andere door de uitbouw van het Buitengewoon Secundair Onderwijs. Het Vlaams Fonds nam deze maatregel over, maar er wordt steeds minder gebruik van gemaakt. Ze is uitsluitend van toepassing op het hoger onderwijs. Eind 1990 waren er in het hoger onderwijs 23 gelijkstellingen, eind 1992 waren er dat 13 (Samoy, 1993), eind 1994 waren er dat maar zes meer (Jaarverslag VFSIPH, 1995).

Bedrijfsopleidingen

De bedrijfsopleiding vervangt de voormalige 'bijzondere leerovereenkomst' bij zelfstandige werkgevers of KMO's³. Het is een praktische opleiding zonder theoretische leergangen waarin de persoon met een handicap binnen een bepaalde periode in en door het bedrijf wordt opgeleid tot een bepaald beroep. De bedrijfsopleiding wordt gesloten tussen drie partijen: de persoon met een handicap of diens wettelijke vertegenwoordiger, een werkgever uit de private sector en het Vlaams Fonds. In 1995 zijn 101 bedrijfsopleidingen gestart en 105 bedrijfsopleidingen beëindigd. De gemiddelde duur van de voltooide opleidingen in '95 bedroeg 11,5 maanden.

Van de in 1995 gestarte bedrijfsopleidingen wordt 54% opgeleid tot arbeider in de confectie, textiel, metaal, hout, bouw, drukkerij of voeding. Eén vijfde wordt opgeleid tot bediende. Twaalf procent is gericht op werknemers in de horeca en de dienstensector. Vijf procent leidt op tot arbeider in de landbouw en veeteelt, vijf procent tot verkoper, drie procent tot hoger gekwalificeerde beroepen in de paramedische, technische en informatica sector en één procent tenslotte betreft de transportsector.

Opleidingen in de gespecialiseerde Centra voor Beroepsopleiding (CBO's)

In 1965 werd het eerste gespecialiseerd centrum voor beroepsopleiding of omscholing van minder-validen (CBO) opgericht. Sinds 1987 zijn in Vlaanderen 14 centra voor beroepsopleiding erkend die zich specifiek tot personen met een handicap richten. In 1995 kon men een 15-tal opleidingen volgen: opleiding tot informaticus,

³ Besluit van de Vlaamse regering van 20/1/1993.

bediende, telefonist, elektronicus, lasser, industrieel onderhoud, loodgieter, schilder-behanger-vloerbekleder, schoenmaker, snit en naad, hulp-kok/hulp-zaalmeester/hulp-kelner, bakker, slager en helper in land-en tuinbouw of in veeteelt. De CBO's verrichten maatwerk: de programma's worden afgestemd op de individuele persoon met een handicap. Per centrum is het aantal personen beperkt. De dienst Tewerkstelling stelt de maximale aantallen op ten einde het voorziene budget goed te kunnen beheren. In 1995 werden in totaal 410 plaatsen voorzien. Hier van werden er 259 effectief ingevuld. Dit is 63% van het maximum toegelaten aantal.

2.5 Wettelijke en politieke bepalingen voor de toegang tot de voortgezette beroepsopleiding

Voor deze paragraaf baseren we ons op het rapport 'Toegang tot voortgezette beroepsopleiding in Vlaanderen' (IISA-VDAB: Denutte, 1996) in opdracht van de Europese Commissie (DG XXII). Denutte vernoemt vooreerst een viertal speerpunten van het huidige beleid inzake de toegang tot de voortgezette beroepsopleiding. Dit zijn: 1) het uitwerken van een doelgroepenbeleid, 2) de decentralisatie in de beroepsopleiding ten einde vraag en aanbod beter op elkaar af te stemmen, 3) netwerkvorming en samenwerking en 4) maatwerk en trajectbegeleiding. Hierbij dient het belang van de Europese Structuurfondsen en de Communautaire Initiatieven en Programma's sterk onderstreept te worden. Zij hebben duidelijk een positieve invloed op deze ontwikkelingen. Als recente maatregelen inzake de toegang tot de voortgezette beroepsopleiding worden enerzijds kwantitatieve en anderzijds kwalitatieve maatregelen onderscheiden.

Op federaal niveau is het betaald educatief verlof een kwantitatieve maatregel naar de cursisten toe (cf. hoofdstuk 3, par. 2.3). Naar de bedrijven toe wordt de 0,18%-maatregel genoemd, besproken onder de sectorale opleidingsinitiatieven (cf. hoofdstuk 1, par. 1.3.1 en verder).

Een kwantitatieve maatregel op Vlaams niveau is de 750 miljoen BEF die in de begroting van 1997 werd vrijgemaakt in het kader van het Vlaams werkgelegenheidsoverleg voor de zogenaamde 'reconversie-opleidingen'⁴.

Een kwalitatieve maatregel op federaal niveau is het Begeleidingsplan dat in 1992 werd ingevoerd via een samenwerkingsakkoord tussen de Staat, de Gemeenschappen en de Gewesten. Het Begeleidingsplan heeft volledig uitkeringsgerechtigd werkzoekenden die jonger zijn dan 46 jaar en hun tiende maand werkloosheid ingaan als doelgroep. In de diagnosefase wordt via een aantal gesprekken met de werkzoekende een actieplan opgesteld. In de periode '93-'96 werd 17,5% van de werkzoekenden in deze doelgroep doorverwezen naar een beroepsopleiding.

⁴ Daarnaast worden in het rapport van Denutte eveneens de punten opgenomen die in hoofdstuk 3 onder par. 2.3 van dit rapport zijn besproken.

Een kwalitatieve maatregel op Vlaams niveau tenslotte is de Tewerkstellingsconferentie van 1993 waarna de Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding met een aantal actieplannen is gestart, bijvoorbeeld het 'KMO-actieplan', 'migrantenplan', enz.

2.6 Algemene deelname aan de voortgezette beroepsopleiding en deelname naar leeftijd, geslacht en initieel opleidingsniveau

Deelname zevende jaar technisch secundair onderwijs (TSO) en vierde graad secundair onderwijs

Tijdens het schooljaar 1994-1995 volgden 1 780 leerlingen het zevende specialisatiejaar in het technisch secundair onderwijs (type 1 en type 2). De verhouding jongens - meisjes in deze groep was als volgt: 955 jongens (54%) en 825 meisjes. De verdeling van de leerlingen over de leeftijdscategorieën toont aan dat de meerderheid 18 à 19 jaar oud is (respectievelijk 500 of 28% en 617 of 35%). De 20-jarigen of ouder zijn echter een niet te verwaarlozen groep (660 leerlingen of 37%).

Tijdens het schooljaar 1994-1995 volgden 4 422 leerlingen het eerste, tweede of derde jaar van het aanvullend secundair beroepsonderwijs. De meisjes zijn in deze groep duidelijk in de meerderheid (3 943 of 89% versus 479 jongens). Meer dan de helft van de leerlingen was 20 jaar of ouder (2 350 of 53%). Deze gegevens zijn niet zo verwonderlijk rekening houdend met de richtingen die in deze vierde graad van het secundair onderwijs worden aangeboden. Het zijn overwegend typische meisjesrichtingen: verpleging, kleding en plastische vorming.

De leerlingen in het zevende jaar TSO en in de vierde graad secundair komen uit het voltijds technisch en beroepssecundair onderwijs.

Deelname hoger onderwijs

Steeds meer studenten volgen de laatste jaren hoger onderwijs. Op de eerste plaats geven we algemene participatiegegevens van het gewone hoger onderwijs, uitgesplitst naar hoger onderwijs buiten de universiteit (korte en lange type) en universitaire opleidingen.

Tabel 4.2 Deelname aan het hoger onderwijs. Academiejaren '90-'91 tot en met '94-'95

	90-91	91-92	92-93	93-94	94-95
Hoger Ond.					
Korte type	55 316	55 013	59 538	61 107	62 324
Lange type	25 801	24 684	24 060	26 228	26 960
Andere	1 032	1 152	1 260	3 617	1 247
Universiteit	56 904	59 538	61 231	62 840	64 530

Bron: Statistische jaarboeken van het Departement Onderwijs, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap

Binnen het hoger onderwijs telt het korte type (één cyclus) de meeste studenten. De laatste vijf jaar is het leerlingenaantal in het korte type toegenomen met 12,7%. Het hoger onderwijs van het lange type (twee cycli) is tijdens de laatste vijf jaar eveneens gegroeid, zij het minder sterk dan het hoger onderwijs van het korte type (toename van 4,5%).

De laatste vijf jaar is het studentenaantal in de universiteiten eveneens sterk gegroeid: $\pm 12\%$. In '95-'96 is het totaal aantal universiteitsstudenten toegenomen tot 66 686⁵. In vergelijking met het tweecyclisch hoger onderwijs (lange type) telt het universitair onderwijs dubbel zoveel studenten.

Hoe zit het met de verhouding mannen-vrouwen in het hoger onderwijs?

In het niet-universitair hoger onderwijs verschilt de verhouding mannen-vrouwen naargelang het type. Het korte type of hoger onderwijs van één cyclus telt 60% vrouwelijke studenten en 40% mannelijke studenten. In het lange type of tweecyclisch hoger onderwijs zien we net het omgekeerde: meer dan 60% mannelijke studenten en net geen 40% vrouwelijke studenten. Een verklaring voor deze vaststelling is niet voor de hand liggend. De verschillende verdeling naar geslacht kan bijvoorbeeld te maken hebben met het studieaanbod in beide types. Zo is de opleiding tot leerkracht in het kleuter-, basis- en lager secundair onderwijs (pedagogisch hoger onderwijs) ééncyclisch. Ingenieursopleidingen beslaan twee cycli. Vrouwen kiezen vaker voor de eerste opleiding, mannen voor de tweede. Bekijken we het aantal studenten in het hoger niet-universitair onderwijs globaal, dan tellen we 47% mannen en 53% vrouwen aan de Vlaamse hogescholen.

Aan de Vlaamse universiteiten tellen we in totaal iets meer mannelijke dan vrouwelijke studenten. Deze verhouding stemt overeen met die in het hoger onderwijs van twee cycli (lange type). Aan de universiteiten zijn de vrouwen echter aan een inhaalbeweging bezig: het aandeel vrouwelijke studenten stijgt gestaag. In '90-'91 telden de Vlaamse universiteiten nog 45% vrouwen, in '95-'96 was dat al 48,1%. Kijken we bovendien naar de eerstejaarsstudenten, de nieuwkomers, dan hebben de vrouwen reeds een licht overwicht bereikt: 51,3% in '95-'96.

⁵ Cijfer van de VLIR, Vlaamse Interuniversitaire Raad.

Welke vooropleiding hebben studenten in het hoger onderwijs genoten?⁶

Meer dan de helft, 54%, van de eerstejaarsstudenten in het niet-universitair hoger onderwijs heeft het algemeen secundair onderwijs beëindigd. Meer dan een derde, 39%, komt uit het technisch secundair onderwijs. Van het beroepssecundair en het kunstsecundair komt slechts een minderheid van de studenten, respectievelijk 3% en 0,9%.

Wanneer we de initiële opleiding van het totaal aantal studenten in de hogescholen bekijken - dus met inbegrip van de hogere jaren - dan doet er zich in deze percentages een lichte verschuiving voor. 61% komt uit het algemeen secundair onderwijs. Het aandeel studenten met een diploma van het technisch secundair zakt tot 33%. Beroeps- en kunstsecundair blijven in de minderheid, maar nu met respectievelijk 1,9% en 2,5%.

Opnieuw doen zich echter de grootste verschillen voor in vooropleiding wanneer we het type van hoger niet-universitair onderwijs in rekening brengen. In '95-'96 kwam 70,5% van de eerstejaarsstudenten in het tweecyclisch hoger onderwijs uit het ASO en 19% uit het TSO. Maar 'slechts' 49% van de eerstejaarsstudenten uit het hoger onderwijs van één cyclus had een diploma van het ASO en liefst 46% een diploma van het TSO! Jongeren met een technische vooropleiding (TSO) grijpen dus gemakkelijker terug naar een kortere vorm van hoger onderwijs dan leerlingen uit het algemeen vormend onderwijs.

Dit wordt het sterkst bevestigd wanneer we de vooropleiding van de eerstejaarsstudenten aan de Vlaamse universiteiten in kaart brengen. In het academiejaar '95-'96 kwam 86,6% van de eerstejaars uit het ASO en slechts 4,6% kwam uit het TSO. Het aandeel van BSO en KSO is te verwaarlozen: 0,24% en 0,66%. De groep die over een buitenlands diploma van het secundair onderwijs beschikte bedroeg 6,1%. Tenslotte was er nog een restcategorie van 1,8%.

Deelname Onderwijs Sociale Promotie (OSP)

Voor de berekening van de deelname aan het OSP maken we een onderscheid tussen het OSP op niveau secundair onderwijs en het OSP op niveau hoger onderwijs. Daarnaast maken we per niveau ook een onderscheid tussen het traditioneel stelsel en het modulair systeem.

In 1994-1995 telde het secundair onderwijs voor sociale promotie 45 798 cursisten in het traditioneel stelsel waarbij de vrouwen de grootste groep vormen (70%). Nog eens 54 904 volwassenen volgden talenonderwijs. Opnieuw zijn de vrouwen hier in de meerderheid (61%). Voor het modulair systeem worden de cursisten geteld per semester. Het eerste semester hadden 24 312 cursisten zich ingeschreven, in het tweede semester 23 594 cursisten. Opvallend is wel dat in dit systeem de verhouding mannen- vrouwen anders ligt nl. 52 à 54% mannen versus 48 à 46%

⁶ Gegevens van het academiejaar 1995-1996. Bronnen: Studentendatabank, C. Meyers; Inspectie Hoger onderwijs en Vlaamse Interuniversitaire Raad, V. Hendrickx.

vrouwen. In het secundair OSP zijn de deelnemers gelijk verdeeld over de leeftijdsgroepen 19-28, 29-38 en 39 en ouder.

Ongeveer 14 000 volwassenen volgen hoger onderwijs in het OSP. Hiervan volgen 9 953 personen het traditioneel stelsel en 4 149 het modulair stelsel. De laatste jaren wordt steeds meer interesse betoond voor het modulair stelsel. In het hoger onderwijs voor sociale promotie zijn de mannen in de meerderheid: 54% in het traditioneel en 56% in het modulair stelsel. In het hoger OSP vinden we een eerder ongelijke verdeling naar leeftijd: 60% is tussen de 20 en 28 jaar oud, ongeveer 40% is 29 jaar of ouder.

Deelname VDAB-Beroepsopleiding

In de periode 1989-1994 is het totaal aantal beëindigde opleidingen verzorgd door de VDAB gestegen van 54 866 tot 93 628, een toename van 70%. In 1995 stellen we een lichte terugval van het aantal beroepsopleidingen vast: 87 721, een daling van zes procent. Dit verschil wordt gemaakt door 10 150 minder opleidingen voor werkzoekenden, maar 4 243 meer opleidingen voor werknemers. In het jaarverslag worden enkel participatiecijfers opgenomen naar werknemers en werkzoekenden. Dit zijn de cijfers voor 1995:

Tabel 4.3 Aantal beëindigde opleidingen (niet aantal personen). Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding

Opleiding	Werknemers	Werkzoekenden	Totaal
A. VDAB-centra in eigen beheer			
Secundaire sector	8 476	16 469	24 945
Tertiaire sector	24 565	12 343	36 908
Quartaire sector	94	1 527	1 621
Opleiding Weer-Werk	-	2 294	2 294
Jobclub en andere	-	2 989	2 989
Totaal	33 135	35 622	68 757
B. Centra opgericht m.m.v. ondernemingen (artikel 105)	844	-	844
C. Erkende centra	237	1 087	1 324
D. Individuele beroepsopleidingen			
Onderneming	-	2 896	2 896
Technische school	-	201	201
Totaal A+B+C+D	34 216	39 806	74 022
E. Opleidingen CPOS	2 762	-	2 762
F. Profielbepalingen	-	10 937	10 937
Algemeen totaal	36 978	50 743	87 721

Bron: VDAB Jaarverslag 1995, p. 55

Op basis van de resultaten van het Doelmatigheidsonderzoek van de VDAB kunnen we evenwel enkele uitspraken doen over de verdeling naar geslacht, leeftijd en vooropleiding (Claeys e.a., 1996).

De analyse van de deelname van werkzoekenden leverde volgende resultaten op. De VDAB-Beroepsopleiding staat in principe open voor alle werkzoekenden. In '94 volgden 30 680 personen een VDAB-Beroepsopleiding; 389 225 werklozen volgden geen enkele opleiding. We kunnen dus stellen dat in 1994 7,3% van alle werkzoekenden deelnamen aan een VDAB-beroepsopleiding. De deelname aan de VDAB-beroepsopleiding werd verder geanalyseerd door de deelnemers op een aantal punten te vergelijken met niet-deelnemende werkzoekenden. De onderzoekers concludeerden onder andere dat deelnemers aan de beroepsopleiding gemiddeld jonger zijn dan niet-deelnemers (36% versus 27% jonger dan 25 jaar), gemiddeld minder lang werkloos zijn (24 versus 48 maanden werkloos), vaker mannen zijn (51,6% versus 33,8% mannen) en gemiddeld hoger opgeleid zijn dan niet-deelnemers.

Het profiel van de werknemers die deelnamen aan de VDAB-Beroepsopleiding werd gemaakt door een vergelijking te maken met de populatie van werknemers in Vlaanderen. De werkende VDAB-cursisten blijken proportioneel meer te behoren tot de leeftijdsgroep 25-34 jaar (dus geen oudere werknemers), hoge scholingsgraad, voltijdse tewerkstelling, bedienden en tewerkgesteld in de secundaire sector.

Deelname Vlaams Instituut voor het Zelfstandig Ondernemen⁷

De ondernemersopleidingen bestaan uit twee cursusgedeelten: 'bedrijfsbeheer' en 'beroepskennis'⁸.

De opleiding 'bedrijfsbeheer' behandelt het algemene, commerciële, financiële, administratieve en personeelsbeleid van een KMO (Kleine of Middelgrote Onderneming). Het aantal cursisten schommelt rond de 16 000. Daarvoor richt men ongeveer 850 cursussen in, goed voor ruim 100 000 cursusuren (per jaar omvat een cursus 128 uren; de gewone opleidingsduur bedraagt twee jaar).

De cursussen 'beroepskennis' situëren het werk van de zelfstandige bedrijfsleider in een theoretisch kader. Een aantal onderwerpen zijn voor de meeste beroepen gemeenschappelijk, bijvoorbeeld het verantwoord kiezen van de grondstoffen, technieken en methodes, het functioneel inrichten van de bedrijfsruimte en kennis van beroepswetgeving en marketingtechnieken. Meer dan 20 000 cursisten nemen deel aan de opleiding 'beroepskennis'. Het aantal cursussen schommelt rond de 1 500, samen zo'n 200 000 cursusuren.

⁷ De leertijd wordt besproken bij deelname aan de initiële beroepsopleiding, par. 1.5

⁸ Er worden ook 'geïntegreerde' cursussen gegeven die, zoals de term het zelf zegt, beide cursusgedeelten integreren.

De deelname aan de voortgezette vorming wordt uitgesplitst naar de vervolmaking, de bijscholing en de taalcursussen.

Tot de vervolmaking behoren de talrijke studiedagen en seminaries met als belangrijkste doelstelling deelnemers in te wijden in de problemen die zich in een onderneming kunnen voordoen. Meer dan de helft van de zittingen die door de centra worden georganiseerd betreffen bedrijfstechnische thema's; de overige behandelen bedrijfseconomische onderwerpen. Het aantal studiedagen en seminaries neemt jaarlijks toe. In 1995 subsidieerde het VIZO 14 409 studiedagen en seminaries, een stijging van 27,5% ten aanzien van 1994. Professionele en interprofessionele organisatie richtten de voorbije jaren meer dan 2 000 zittingen in. Daarnaast organiseren de centra ook activiteiten in eigen beheer.

Het aantal bijscholingscursussen zijn in de periode '91-'94 eveneens sterk gestegen: van 15 913 uren naar 21 688 of een toename van 36%. In 1995 blijft de kaap van 21 000 uren overschreden (21 431 om precies te zijn).

De taalcursussen zijn georiënteerd op beroepsgerichte en bedrijfseconomische gesproken taalvaardigheid. De taallesgevers vormen bij voorkeur een combinatie van 'native speakers' en personen met bedrijfservaring in kleine en middelgrote ondernemingen. Men onderscheidt vijf types van taalcursussen. De basistaalcursussen zijn het meest uitgebreid en kunnen lopen over drie of vier niveaus. In '94-'95 volgden ruim 5 000 cursisten een basistaalcursus. Hiervoor werden ongeveer 300 cursussen georganiseerd, samen bijna 20 000 cursusuren.

Deelname permanente vorming in de landbouw

In 1995 namen 5 643 personen deel aan 573 cursussen, waarvan het merendeel (90%) doorging in de algemene centra. 273 325 personen volgden in totaal 7 386 korte cursussen. Hiervan werd ruim de helft georganiseerd door de algemene centra. Een derde werd door de liefhebbers georganiseerd, 15% door de gewestelijk centra en 0,2% door de dienst/afdeling.

Deelname Beroepsopleidingen in de privé sector

De Force-studie over de voortgezette beroepsopleiding in de Belgische ondernemingen (de Brier e.a., 1996) schat de kans op deelname aan vorming. Deze kans is gelijk aan de verhouding tussen het aantal deelnemers aan vormingsactiviteiten en het totaal aantal tewerkgestelden. De kans op deelname bedraagt 16,3%, in alle Belgische bedrijven. In vormingsbedrijven (bedrijven die aan vorming voor hun werknemers doen) stijgt de kans tot deelname aan vorming tot 35,3% van het totaal aantal werknemers. Men berekende eveneens een omkaderingsindex: het aantal mensen belast met een vormingstaak uitgedrukt in full-time equivalenten. De omkaderingsindex wordt in vormingsbedrijven op 0,23% van het totaal aantal werknemers geraamd.

Deelname Beroepsopleidingen in de publieke sector

In 1995 vonden 28 416 vormingsdagen voor ambtenaren van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap plaats. Het grootste deel, 60%, werd georganiseerd door de Afdeling Vorming. 40% werd verzorgd door de zes departementale vormingscoördinatoren. Het hoog percentage gecentraliseerde vorming is te verklaren door het feit dat de Afdeling Vorming momenteel instaat voor alle informatica-opleidingen, goed voor ongeveer een derde van alle opleidingen die zij organiseert. Het meeste aandacht gaat bij de Afdeling Vorming echter uit naar de management- en communicatie-opleidingen (57% van hun aanbod). Naar de toekomst toe wil men de vormingsinspanningen meer bij de departementen leggen. In 1995 telde het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap 11 394 ambtenaren. De 28 416 vormingsdagen zijn echter niet te herleiden tot evenveel ambtenaren die opleiding zouden gevolgd hebben. Cijfers over het aantal personen dat vorming heeft genoten, zijn niet beschikbaar. Wel kan men stellen dat de deelname aan vorming gelijk verdeeld is naar geslacht, leeftijd en vooropleiding. Alleen de managementopleidingen vormen hierop een uitzondering. Het zijn voornamelijk mannen die daaraan deelnemen. Dit heeft veel te maken met de scheve verdeling naar functieniveau. In het departement Leefmilieu en Infrastructuur vindt men bijvoorbeeld bijna geen vrouwelijke ingenieurs. De hoogste posten worden er hoofdzakelijk bekleed door mannen.

In welke mate het statuut Kelchtermans reeds tot een ware opleidingsparticipatie heeft geleid bij de personeelsleden van lokale en regionale besturen is moeilijk te achterhalen. Opnieuw zijn hierover geen gecentraliseerde gegevens beschikbaar. Participatiecijfers dienen aan elke provincieschool en samenwerkende vzw apart te worden opgevraagd. Niet iedereen beschikt daarenboven over dezelfde soort van opleidingsgegevens. De opleidingsinspanning van lokale en regionale besturen in kaart brengen, vraagt zoals reeds is gezegd een onderzoek op zich. Het gaat dan ook binnen de administratie van de Vlaamse provincies om meer dan 3 000 personeelsleden en binnen de administraties en de OCMW's (en andere diensten) van de Vlaamse gemeenten om respectievelijk 42 000 en 62 000 personeelsleden, allen samen meer dan 107 000 man.

2.7 Deelname aan de voortgezette beroepsopleiding per economische sector en naar grootte van de ondernemingen

Voor wat betreft de deelname aan de voortgezette beroepsopleiding per economische sector verwijzen we naar de resultaten van de sectorale opleidingsinitiatieven. Tevens geeft de Force-studie (de Brier e.a., 1996) over de opleidingsinspanningen van bedrijven enkele interessante resultaten. De kans tot deelname aan vorming verschilt sterk naargelang de economische sector van het bedrijf en naargelang de grootte van het bedrijf uitgedrukt in aantal werknemers. Tewerkgestelden in de dienstensector hebben een veel grotere kans op vorming dan

tewerkgestelden in de industriële sector en in de bouwsector. Berekend voor alle Belgische ondernemingen kan men stellen dat de kans op deelname aan vorming voor werknemers in alle bedrijven met meer dan 250 tewerkgestelden beduidend hoger is⁹.

Tevens maakt men een evaluatie van de vormingsinspanning van bedrijven naar de diverse doelgroepen die in het geheel van werknemers zijn te onderscheiden. Zo stelt men vast dat er meer vormingskansen zijn voor mannen, jongeren en kaderleden.

⁹ De onderzoeksresultaten voor de kans op deelname aan vorming in vormingsbedrijven zijn minder eenduidig. Dit is waarschijnlijk te wijten aan de ondervertegenwoordiging van kleine bedrijven (minder dan 50 werknemers) in de onderzoeksgroep.

HOOFSTUK 5

ANDERE BELANGRIJKE ASPECTEN BETREFFENDE DE BEROEPSOPLEIDINGSSYSTEMEN

1. Kwaliteitsnormen en maatregelen voor kwaliteitsbewaking van de initiële en voortgezette beroepsopleiding

In de initiële beroepsopleiding (zowel voltijds als deeltijds) dienen de leerlingen examens af te leggen om te kunnen overgaan naar een volgend jaar. De examens worden door elke school apart georganiseerd. Er zijn geen nationale examens. De scholen dienen zich enkel te houden aan de onderwijsreglementeringen terzake. In het voltijds secundair onderwijs kunnen de resultaten van de eindexamens bekrachtigd worden met drie verschillende attesten:

- A-attest: de leerling wordt toegelaten tot het volgende jaar
- B-attest: de leerling wordt toegelaten tot een beperkt aantal studierichtingen of tot een bepaalde onderwijsvorm
- C-attest: de leerling wordt niet toegelaten tot het volgende jaar

De oriënteringsattesten van het voltijds secundair onderwijs werden in de jaren '70 ingevoerd als evaluatiemethode. De oriënteringsattesten hebben als doel mogelijkheden te scheppen waardoor verkeerde studiekeuzen kunnen worden gecorrigeerd zonder (meer) leerachterstand op te lopen. Leerlingen die een B-attest krijgen, kunnen op hetzelfde niveau van de ene studierichting naar de andere overstappen. Vaak krijgen de B-attesten echter een negatieve waarde. Zo ziet men het soms teveel binnen de beperkte opleidingsmogelijkheden van de school of worden leerlingen uitgesloten van een volledige onderwijsvorm (bijvoorbeeld algemeen secundair onderwijs, ASO).

Tot voor kort dienden de leerlingen uit het beroeps-, kunst- en technisch secundair onderwijs op het einde van hun opleiding een kwalificatieproef af te leggen als onderdeel van hun algemeen eindexamen. Sinds '94-'95 werd deze proef afgeschaft en vervangen door de geïntegreerde proef. De geïntegreerde proef wordt in de eindjaren en in de zevende specialisatiejaren van deze drie onderwijsvormen georganiseerd. Ze heeft een vakoverschrijdend karakter en neemt een belangrijke plaats in de totale evaluatie van de leerling in. Voor de beoordeling ervan wordt een externe jury samengesteld waarin ondermeer bedrijfsmensen zetelen die in het

begin van het schooljaar door de inrichtende macht van de school of zijn vertegenwoordiger worden aangewezen.

Aangezien het Onderwijs voor Sociale Promotie vrij analoog aan het voltijds onderwijs wordt georganiseerd, geldt in principe hetzelfde systeem van kwaliteitsnormen en kwaliteitsbewaking. In het OSP worden eveneens examens georganiseerd waarvoor studenten dienen te slagen om naar een volgend leerjaar te kunnen overgaan of om naar een volgende module te kunnen gaan in het modulair systeem. Het systeem van de attesten wordt er niet toegepast.

Zowel in het gewoon onderwijs als in het hoger niet-universitair onderwijs heeft de Inspectie van de overheid de taak om de kwaliteit van het onderwijs te bewaken. De inspectie is opgedeeld in vier korpsen: één voor het basisonderwijs, één voor het secundair onderwijs, één voor het hoger onderwijs en als vierde de algemene inspectiekorpsen voor het volwassenenonderwijs, het deeltijds kunstonderwijs, de psycho-medisch sociale diensten (PMS) en voor godsdienst en niet-confessionele zedenleer. De scholen worden door inspectieteams in hun totaliteit doorgelicht. De groepsinspectie heeft plaats gemaakt voor het individuele inspectie-onderzoek van leerkrachten of andere medewerkers. Nieuw is de centrale focus op het behalen van de eindtermen in het onderwijs, die momenteel alleen nog maar zijn goedgekeurd in het basisonderwijs en in de eerste graad van het secundair onderwijs.

Voor de kwaliteitsbewaking van het universitair onderwijs staat het universiteitsbestuur zelf in. Ten minste om de vijf jaar worden de kwaliteit van het academisch onderwijs, de kwaliteit van het wetenschappelijk onderzoek en van de wetenschappelijke dienstverlening geëvalueerd. Hiervoor kunnen zowel interne als externe visitatiecommissies worden samengesteld. Ook worden de docenten op vlak van hun onderwijsopdracht geëvalueerd. De evaluatie van docenten is evenwel steeds opleidingsgebonden. Hierbij kunnen studenten en afgestudeerden betrokken worden. De examencommissie beslist hierover, alsook over vragen die gesteld worden. Wanneer een docent negatief beoordeeld wordt, stelt men een remediëring voor. Indien een docent systematisch een negatieve beoordeling krijgt, kan door hogerhand beslist worden om zijn/haar onderwijsopdracht in te trekken.

De andere beroepsopleiders in de volwassenenvorming - Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding (VDAB), Vlaams Instituut voor het Zelfstandig Ondernemen (VIZO), privé en publieke sector - passen elk hun eigen systemen van kwaliteitsnormen en kwaliteitsbewaking toe.

2. Certificering, validering en erkenning van beroepskwalificaties

Alleen de initiële opleidingen in het secundair onderwijs, de leertijd van het VIZO en binnen het volwassenenonderwijs het 'Onderwijs voor Sociale Promotie' worden door het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap gecertificeerd. Deze opleidingen worden door de overheid gehomologeerd, dit is: erkend met wettelijk gevolg. Concreet betekent dit dat deze diploma's gelden als wettelijke certificaten voor de werkgever. Het zijn als het ware 'instapbewijzen' voor bepaalde functies op de arbeidsmarkt. Een diploma van het voltijds secundair onderwijs geldt eveneens als toelatingsbewijs voor het hoger onderwijs.

Na de voltooiing van het zesde jaar algemeen, technisch en kunst secundair onderwijs (voltijds onderwijs) wordt aan de leerlingen een diploma uitgereikt dat toegang verleent tot hogere studies. Voor leerlingen uit het beroepssecundair onderwijs daarentegen is een zevende specialisatiejaar noodzakelijk indien zij willen verder studeren. Na het zesde jaar BSO krijgen de leerlingen immers een getuigschrift, geen diploma. In het BSO leidt een zevende jaar pas tot het verwerven van een diploma. Een diploma is vereist om hogere studies te kunnen beginnen. In de deeltijdse leersystemen krijgen de leerlingen geen diploma (dus geen toegang tot hoger onderwijs) maar studiegetuigschriften.

Binnen de volwassenenvorming worden alleen de opleidingen van het Onderwijs voor Sociale Promotie gehomologeerd. Ook verlenen twee sectorale opleidingsinstantieën wettelijke certificaten. Hoger onderwijs wordt door de overheid erkend, maar niet alle opleidingen worden gehomologeerd. Alle andere beroepsopleidingssystemen - VDAB, ondernemersopleiding van het VIZO¹, beroepsopleiding binnen de publieke sector en de privé -verlenen elk hun eigen, niet wettelijk erkende, getuigschriften. Deze getuigschriften hebben geen enkele wettelijke waarde naar de arbeidsmarkt toe. De waarde van deze getuigschriften wordt door werkgevers vaak gelijk gesteld met de waarde die zij geven aan de opleidingsinstantie. Kent een werkgever opleidingsinstantie X niet, dan weet hij/zij ook niet welke waarde een getuigschrift van deze opleidingsinstantie X heeft. Men kan bijgevolg niet precies inschatten wat dit getuigschrift in de praktijk werkelijk waard is ...

De certificering van de opleidingen in de volwassenenvorming is eigenlijk een zwak punt. Discussie bestaat over de vragen wie naar een wettelijk erkend certificaat vraagt (de cursist of de werkgever?), wat het belang is van certificaten, wat de relatie is tussen certificatie en kwaliteit van de opleiding, en wie deze opleidingen dient te certificeren: ofwel de overheid in hoofde van het departement Onderwijs of het departement Tewerkstelling ofwel de opleidings- en tewerkstellingsmarkt?

¹ Wel verlenen bepaalde opleidingen van het VIZO en van het departement Onderwijs de wettelijke certificaten om zich te vestigen als zelfstandige.

3. Onderzoeksbeleid, maatregelen en rapporten in het domein van de beroepsopleiding

Gecentraliseerde gegevens over het onderzoeksbeleid betreffende de beroepsopleiding zijn niet beschikbaar. Dit jaar heeft minister Van den Brande, bevoegd voor het wetenschapsbeleid in Vlaanderen, evenwel voor de eerste maal het 'Speurboekje Wetenschap, Technologie en Innovatie' uitgegeven. In deze publicatie, die voortaan jaarlijks zal worden uitgegeven, wordt een overzicht gegeven van het Vlaamse wetenschaps- en technologiebeleid. Het wetenschapsbeleid wordt beheerd door een centrale administratie en door de administraties verantwoordelijk voor het sectorale wetenschapsbeleid binnen een viertal departementen (economie, leefmilieu, onderwijs en welzijn). Er zijn twee financierende instellingen: het Vlaams Instituut voor de bevordering van het Wetenschappelijk-Technologisch Onderzoek in de Industrie (IWT) en het Nationaal Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek (NFWO). Het IWT voert het beleid uit dat op de industrie is gericht en verdeelt de financiële middelen volgens bepaalde procedures aan bedrijven en onderzoeksinstituten. Het NFWO voert het beleid uit inzake fundamenteel onderzoek aan de universiteiten en verdeelt de financiële middelen volgens bepaalde procedures aan de universiteiten en onderzoeksinstituten.

Er is dus geen apart orgaan dat de beroepsopleiding tot studiedomein heeft. Om na te gaan in welke mate onderzoek wordt verricht aangaande dit onderwerp dienen de onderzoeksprogramma's van de verschillende administraties en onderzoeksinstituten uitgediept te worden. Op de eerste plaats denken we hier aan het onderwijskundig beleids- en praktijkgericht wetenschappelijk onderzoek (OBPWO). In het kader van het OBPWO zijn belangrijke thema's binnen de beroepsopleiding de afstemming van het aanbod van de drie grote aanbieders van volwassenenvorming op elkaar (met name OSP, VDAB en VIZO) alsook een betere afstemming van het beroepsgericht leerplicht- en volwassenenonderwijs. Daarnaast is VIONA, dat staat voor 'Vlaams Interuniversitair Onderzoeksnetwerk Arbeidsmarkt rapportering', een belangrijke bron voor onderzoek aangaande dit thema.

Binnen het technologie- en innovatiebeleid sluiten bepaalde taken van onderzoeksinstituten onrechtstreeks aan bij de beroepsopleiding. Zo verstrekt de onderzoeksinstituten IMEC (Interuniversitair Micro-Elektronica' Centrum) versnelde opleidingen aan lesgevers op het vlak van micro-elektronica'. Het FIOV (Fonds voor Industrieel Onderzoek Vlaanderen) financiert initiatieven van industrieel onderzoek. Hetgeen het Leonardo da Vinci-programma nastreeft op vlak van de beroepsopleiding wordt door hen reeds gesteund op vlak van technologie-diffusie, met name het bevorderen van het innovatievermogen van KMO's en vorming van samenwerkingsverbanden tussen bedrijven (en hogescholen).

4. Anticipering en planning van de beroepsopleiding

Voor wat het onderwijs betreft, verwijzen we naar de beroeps- en opleidingsprofielen en naar deerschikking en herleiding van de studierichtingen in een beperkt aantal studiedomeinen (cf. hfst. 1).

De beroepsopleidingen van de VDAB zijn arbeidsmarktgericht. De modules of leereenheden worden afgeleid uit de op de arbeidsmarkt gevraagde beroepsprofielen.

In het VIZO erkent de Raad van Bestuur nieuwe opleidingen in 2 stappen. Eerst loopt de nieuwe opleiding bij wijze van experiment. Na een volledige opleidingscyclus en na een positieve evaluatie wordt pas een definitieve erkenning gegeven.

Het Vlaams opleidingsgebeuren ondervindt in belangrijke mate invloeden van Europese programma's op de (planning van) beroepsopleiding. Er moet dus een duidelijk onderscheid gemaakt worden tussen nationale en Europese impulsen.

De VDAB heeft vooral een goede samenwerking uitgebouwd met de Directoraten-generaal V (Europese Structuurfonds) en XXII (Human Resources en Opleiding) van de Europese Commissie. Opleidingsactiviteiten van de VDAB worden gesubsidieerd in het kader van het Europees Sociaal Fonds. De VDAB is betrokken in EFRO, in de Europese initiatieven Euroform-Now-Horizon (verleden), en Adapt-Employment (heden en toekomst) en in de actieprogramma's Force, Eurotecnet, Petra en Lingua (verleden) en Leonardo da Vinci - Socrates (heden en toekomst).

Het belang van de internationale dimensie voor het VIZO-netwerk ligt vooral op het vlak van een ondersteuning van investering in innovatie. De opbrengst van Europese projecten en actieprogramma's bestaat voornamelijk uit nieuwe knowhow die de bestaande activiteiten kan ondersteunen en uitbreiden. Het VIZO was/is betrokken in de Europese programma's Force, Petra, Iris, Eurotecnet, Comett, Adapt en Leonardo da Vinci.

Departement Onderwijs is betrokken in tal van Europese programma's. Men geeft ook een apart tijdschrift uit betreffende dit thema dat gratis verspreid wordt bij alle Vlaamse scholen. Op die manier tracht men hen te informeren over en te inspireren voor alles wat zich op Europees vlak ontwikkelt.

In de publieke sector en in de privé worden opleidingen vaak gepland op basis van individuele gesprekken met de werknemer en de werkgever. Dit kunnen functionerings-, evaluatie- of zogenaamde planningsgesprekken zijn. Soms voorziet men standaardopleidingen voor nieuwe werknemers of voor personen die in een nieuwe functie stappen. Daarnaast worden opleidingen gepland in het kader van algemene hervormingen of vernieuwingen in de onderneming of in de organisatie.

De Force-studie over de voortgezette beroepsopleiding in bedrijven (de Brier e.a., 1996) bevat beperkte gegevens over de modaliteiten voor het voeren van een vormingsbeleid. Enkele resultaten: 0,23% van het personeel in bedrijven die aan vorming doen, is werkzaam rond vorming, 13% van deze bedrijven beschikt over

een eigen vormingscentrum, 26% heeft een specifiek vormingsbudget en eveneens 26% ontwikkelt een vormingsprogramma of vormingsplan. De onderzoekers besluiten op basis hiervan dat het opzetten van een vormingsbeleid op vrij weinig voorzieningen of middelen is gesteund. Er zijn weinig instrumenten ontwikkeld ter ondersteuning van het vormingsbeleid. Bij 30% van de ondernemingen die aan vorming doen, wordt op zichtbare wijze gewerkt aan de analyse van vormingsbehoeften of aan de competenties van werknemers. Zo voert 17% van deze bedrijven een individueel onderhoud (veelal het jaarlijkse functioneringsgesprek) met het volledige personeel, 9% slechts met een deel van het personeel.

DEEL 2

IMPLEMENTATIE EN IMPACT VAN HET LEONARDO DA VINCI PROGRAMMA OP VLAAMS NIVEAU

1. Beschrijving van de organisatie en de acties van het programma op Vlaams niveau

Op de eerste plaats verdient de nationale coördinatie-instantie, het nieuw opgerichte Vlaamse Leonardo da Vinci-agentschap, hier aandacht. Op de tweede plaats maken we een analyse van de oproepbodes voor projectaanvragen, waarvan er tot nu toe twee hebben kunnen plaats vinden (1995, 1996). Tenslotte worden de publicaties van het agentschap toegelicht alsook de counseling- en monitoring-activiteiten.

1.1 Oprichting van het Vlaams Leonardo da Vinci-agentschap, nationale coördinatie-instantie

De vorige Europese programma's op gebied van onderwijs en beroepsopleiding zoals *Petra*, *Force*, *Comett*, *Eurotecnet*, *Iris* en *Lingua* hadden elk één afgebakend veld of doelgroep als actieterrein. De Vlaamse regering duidde bijgevolg een bestaande instantie aan voor de coördinatie en de uitvoering van een programma. Zo had *Petra* de initiële beroepsopleiding tot actiedomein en werd de Vlaamse verantwoordelijkheid voor dit programma gelegd bij het departement Onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap. *Force* was gericht op de voortgezette beroepsopleiding en werd bijgevolg toegewezen aan de overheidsverstrekker van voortgezette beroepsopleiding: de Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding (VDAB).

In tegenstelling met de vroegere Europese actieprogramma's behandelt *Leonardo da Vinci* niet één doelgroep of niet één actieterrein van de beroepsopleiding, maar het volledige beroepsopleidingsveld (cf. deel 1 van dit onderzoeksrapport). De Vlaamse regering heeft er voor gekozen om een nieuwe organisatiestructuur op te richten voor de coördinatie en opvolging van dit programma. In plaats van het te willen opsplitsen tussen de verschillende overheidsinstanties terzake - onderwijs, beroepsopleiding voor volwassenen en middenstandsvorming - heeft men een nieuwe vzw¹ opgericht waarvan de Algemene Vergadering is samengesteld uit de ambtenaren-generaal van de drie grote overheidsverstrekkers van beroepsopleiding: departement Onderwijs, VDAB en VIZO. Deze nieuwe vzw draagt de naam 'Vlaams Leonardo da Vinci-agentschap' en fungeert als nationale coördinatie-instantie (NCI). Sinds het najaar van 1994 werd de oprichting van het agentschap voorbereid door een reeds bestaand informeel samenwerkingsverband tussen het departement Onderwijs, de VDAB en het VIZO (ook wel *mission* genoemd). Hierbinnen werden Europese dossiers besproken en afspraken gemaakt rond gemeenschappelijke punten in Europese programma's en rond concrete samenwerking.

¹ Vzw: Vereniging zonder Winstoogmerk

Het Leonardo da Vinci-programma wordt in Vlaanderen volgens de onderstaande organisatiestructuur geïmplementeerd:

Vlaamse regering	
Vlaams Comité van Toezicht (CVT)	Algemene Vergadering
	Raad van Bestuur
	Vlaams Leonardo da Vinci-Agentschap

Het Vlaams **Comité van Toezicht** werd door de Vlaamse regering gemandateerd om toe te zien op de uitvoering van het Leonardo da Vinci-programma. Op 10 mei 1995 werden de samenstelling van het Comité alsook hun opdracht door de Vlaamse executieve goedgekeurd. In het Comité van Toezicht zijn de kabinetten van vijf departementen van de Vlaamse regering, de vijf institutionele opleidingsverstrekkers en de sociale partners vertegenwoordigd.

Van volgende vijf departementen zetelt telkens één kabinetsafgevaardigde in het Comité van Toezicht: 1. Onderwijs en Ambtenarenzaken, 2. Begroting, Financiën en Gezondheidsbeleid, 3. Leefmilieu en Tewerkstelling, 4. Buitenlands Beleid, Europese Aangelegenheden, Wetenschap en Technologie en 5. Cultuur, Vorming en Welzijn.

De vijf opleidingsverstrekkers van overheidswege die vertegenwoordigd zijn in het Comité van Toezicht zijn: departement Onderwijs, VDAB, VIZO, de Boerenbond (Landbouw) en het VFSIPH (gehandicaptensector).

De sociale partners die in het Comité van Toezicht zetelen, zijn: het NCMV (zelfstandige ondernemers), het Vlaams Economisch Verbond (werkgeversbelangen), en tenslotte elke sociale partner die in de Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen is vertegenwoordigd (het ABVV, socialistisch; het ACV, christelijk en het ACLVB, liberaal).

Als voorzitter werd door de Minister-President van de Vlaamse regering het afdelingshoofd 'Europa en Werkgelegenheid' binnen het departement 'Economie, Werkgelegenheid, Binnenlandse Aangelegenheden & Landbouw' van de Vlaamse Gemeenschap aangeduid. Deze persoon staat in dit departement in voor de coördinatie van de programma's onder het Europees Sociaal Fonds en voor de communautaire initiatieven. Daarnaast is hij lid voor Vlaanderen in het Europees Leonardo da Vinci-Comité. Onder deze hoedanigheid verzekert hij de band met de communautaire initiatieven ADAPT en EMPLOYMENT.

Het Comité van Toezicht is het beslissend orgaan voor de implementatie van het Leonardo da Vinci-programma op Vlaams niveau inzake beleidsopties, selectiecriteria, evaluatie van de projectvoorstellen, Vlaamse prioriteiten, enz.. Het Comité beslist over de Vlaamse inkleuring van het Leonardo da Vinci-programma

of met andere woorden: welke richtingen men in Vlaanderen uitgaat inzake het Leonardo da Vinci-programma.

De **Algemene Vergadering en Raad van Bestuur** staan in voor het dagelijks bestuur en voor de cofinanciering van het agentschap. De Algemene Vergadering bestaat uit de ambtenaren-generaal van de drie grote overheidsverstrekkers van beroepsopleiding, departement Onderwijs, VDAB en VIZO. Tevens zijn zij lid van de Raad van Bestuur, die uitgebreid is met ondermeer een afgevaardigde van het VFSIPH (gehandicaptensector), een afgevaardigde van de Administratie Externe Betrekking en andere personeelshoofden van het departement Onderwijs, de VDAB en het VIZO. In totaal telt de Raad van Bestuur 11 leden.

Het **Vlaams Leonardo da Vinci-agentschap**, de nationale coördinatie-instantie, bestaat uit negen personen². Drie daarvan zijn gedetacheerd vanuit de VDAB voor de volgende functies: directeur, consulent voortgezette beroepsopleiding en directiesecretaresse. Uit het departement Onderwijs komen vier gedetacheerden voor de functies: consulent initiële beroepsopleiding, consulent universiteiten-bedrijven, secretaresse en halftijdse informaticus. Het VIZO tenslotte bracht één halftijdse consulent PR/Conferencing aan en één budgetbeheerder. De drie stichtende organisaties - departement Onderwijs, VDAB en VIZO - pre- en cofinancieren de personeels- en de werkingskosten van het agentschap.

Op 18 april 1995 hield de vzw haar oprichtingsvergadering waarbij de oprichtingsacte werd ondertekend door de ambtenaren-generaal van departement Onderwijs, VDAB en VIZO. De statuten verschenen in het Belgisch Staatsblad van 28 september 1995.

Het agentschap bereidt voor en voert uit. In praktijk betekent dit dat men de oproeprondes voor projectaanvragen organiseert, projectaanvragen onderzoekt op ontvankelijkheidsvoorwaarden, doelstellingen, kwalitatieve criteria en prioriteiten van het programma, een (pre-)selectielijst opmaakt van de projectaanvragen voor het Comité van Toezicht en voor het Europees Leonardo da Vinci-comité, kandidaatprojectindieners begeleidt (counseling), geselecteerde promotoren begeleidt (monitoring), participeert aan internationale contactseminaries, zelf contactseminaries organiseert, aanwezig is op beurzen ter bekendmaking van het programma, contacten legt en onderhoudt met het volledige beroepsopleidingsveld, enz.

Voor de evaluatie van de projectvoorstellen die worden ingediend binnen de lidstaatprocedure, met uitzondering van de gedecentraliseerde stages, wordt het agentschap bijgestaan door externe experts. Elke projectaanvraag wordt telkens door drie verschillende experts gelezen. Zij brengen op een gestandaardiseerd evaluatieformulier elk hun oordeel uit volgens de communautaire evaluatiecriteria met accenten binnen de lidstaatprocedure. In een vergadering worden deze

² Al deze personen zijn gedetacheerd: 7 voltijds en 2 halftijds.

beoordelingen samengelegd en wordt een eindadvies geformuleerd. Het was de beslissing van het Vlaams Comité van Toezicht om externe experts in het evaluatieproces van de projectvoorstellen te betrekken. Dit verhoogt de onafhankelijkheid van het agentschap en bevordert de kwaliteit van de beoordeling. De externe experts worden door de directies van het departement Onderwijs, de VDAB en het VIZO aangeduid. Zij beoordelen uiteraard geen eigen projecten. Voor de evaluatie van projectvoorstellen ingediend binnen procedure II duidt het Vlaams Comité van Toezicht specialisten aan uit het beroepsopleidingsveld (bedrijfswereld, sociale partners, universiteiten) om als externe experts de projecten mee te evalueren bij de Commissie.

1.2 Lancering van de eerste oproepronde voor indiening van projecten

De eerste *informatiedag* werd na de eerste Europese oproep voor projecten door het agentschap georganiseerd op 17 mei 1995. Op deze informatiedag werd het Leonardo da Vinci-programma uitvoerig voorgesteld ten behoeve van kandidaatprojectindieners en andere belangstellenden. Het Leonardo da Vinci-programma heeft het volledige veld van beroepsopleiding tot voorwerp. Dus vormt iedereen in Vlaanderen die te maken heeft met het verstrekken of organiseren van beroepsopleiding de potentiële doelgroep van dit programma. De drie grote verstrekkers van beroepsopleiding - departement Onderwijs, VDAB en VIZO - hebben elk hun eigen databank met relevante contactpersonen. Deze drie databanken werden gebruikt om potentiële projectpromotoren uit te nodigen op de informatiedag. Bijkomende doelgroepen die werden uitgenodigd waren: de sociale partners, de beroepsfederaties, de Kamers van Koophandel, eigen contacten uit de bedrijfswereld, privéopleidingsinstellingen, onderzoeksinstellingen, de gehandicaptensector, landbouw, derden, enz. Kortom, iedereen die in aanmerking zou kunnen komen voor *Leonardo da Vinci* werd uitgenodigd. In totaal werden ongeveer 3 500 personen en organisaties uitgenodigd op deze eerste informatiedag over *Leonardo da Vinci*. Omwille van organisatorische redenen (meer inschrijvingen dan verwacht) werd één week later, op 24 mei 1995, een bijkomende informatienamiddag georganiseerd. In totaal namen 460 personen deel aan deze twee informatiesessies tezamen.

1.3 Lancering van de tweede oproepronde voor indiening van projecten

Vooreerst werd de tweede oproepronde op 12 maart 1996 *geadvertiseerd in de krantengroep VUM* en in de krant *De Morgen*. In de loop van de maand maart organiseerde het agentschap op 5 verschillende data *informatiesessies*. Op basis van de ervaringen en de behoeften van de eerste oproepronde besloot het agentschap om bij de tweede oproepronde thematisch en doelgroepgericht te werk te gaan:

- 12/3/1996, voorstelling van het Leonardo da Vinci-programma voor een beperkte groep van vertegenwoordigers van overkoepelende organisaties, de

sociale partners, de beroepsfederaties, sectorale opleidingsinitiatieven en de overheidssectoren: 80 deelnemers.

- 20/3/1996 en 27/3/1996, voorstelling van het Leonardo da Vinci-programma voor de vertegenwoordigers van het technisch, beroeps- en kunstsecundair onderwijs, het deeltijds beroepssecundair onderwijs, het deeltijds kunstsonderwijs en het Onderwijs Sociale Promotie (OSP, volwassenenvorming): 131 deelnemers. De nadruk werd gelegd op de gedecentraliseerde stages.
- 21/3/1996, aparte voorstelling voor de landbouwvorming (administratie Land- en Tuinbouw en de opleidingscentra): 5 deelnemers.
- 21/3/1996, aparte voorstelling voor de gehandicaptensector (centra voorgesteld vanuit het VFSIPH): 2 deelnemers.
- 26/3/1996, toelichting van het Leonardo da Vinci-programma inzake het thema 'gelijke kansen' (deelnemerslijst voorgesteld door het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Emancipatiezaken): 8 deelnemers.
- 27/3/1996, voorstelling van het Leonardo da Vinci-programma voor de verstrekkers van hoger en universitair onderwijs: 44 deelnemers.

Tijdens de informatiesessies voor de onderwijsvertegenwoordigers werd eveneens een speciaal voor hen ontworpen folder verspreid over de stages en de uitwisselingen. Voor het beroepsgericht onderwijs op niveau 'secundair' werden vooral de gedecentraliseerde stages toegelicht omdat dit voor individuele scholen eigenlijk het enige kanaal is om projectvoorstellen in te dienen. De ervaring leert dat voor het onderwijs vooral de onderwijsnetten meer geschikte kanalen zijn om proefprojecten rond initiële beroepsopleiding, beroepskeuzevoorlichting, gelijke kansen, e.d. te promoten. In tegenstelling tot de meeste individuele scholen beschikken zij over een betere omkadering hiervoor en kunnen zij gemakkelijker fungeren als hefboom voor wettelijke erkenning van nieuwe zaken.

De aparte sessies voor de landbouw- en de gehandicaptensector en omtrent het thema 'gelijke kansen' werden gehouden omdat in de eerste oproepronde zeer weinig projectvoorstellen vanuit deze hoek werden ingediend. Via deze sessies die volledig op hun doelgroep en thematiek werden toegespitst, werd een maximale bereikbaarheid van deze doelgroepen nagestreefd.

Het bedrijfsleven en in het bijzonder de KMO's werden onrechtstreeks bereikt door de aanwezigheid van de beroepsfederaties en de sociale partners op de eerste informatiesessie in rij.

1.4 Publicaties en andere oproepkanalen

1.4.1 Nieuwsbrief

Door het Leonardo da Vinci-agentschap werd de driemaandelijke Nieuwsbrief opgezet. De Nieuwsbrief is inhoudelijk volledig gewijd aan het Leonardo da Vinci-programma. De eerste verscheen in juni 1995. De Nieuwsbrief wordt gratis

verstuurd aan alle grote actoren in het veld van de beroepsopleiding, aan alle promotoren en aan iedereen die ooit interesse heeft betoond voor het programma en in aanmerking komt voor projecten. Gaandeweg, met het verder verkennen van het volledige veld van de beroepsopleiding dienen zich telkens weer nieuwe potentiële belangstellenden aan waaraan het programma wordt bekend gemaakt. Zo zullen alle bedrijven die interesse betonen voor de presentatie van de Force-studie over bedrijfsopleiding worden gemaïld voor de volgende Nieuwsbrief van Leonardo da Vinci. De Nieuwsbrief vertrok van een oplage van 500 exemplaren (juni '95). Momenteel, november 1996, zit men al aan een oplage van 1 800.

1.4.2 Bijdragen in tijdschriften

Bijdragen werden gepubliceerd in volgende 4 tijdschriften, allen op onderwijs afgestemd:

- Klasse: 'lerarentijdschrift', door het departement Onderwijs uitgegeven en gratis verstuurd aan alle Vlaamse leerkrachten van elk niveau (kleuter, lager en secundair) en aan alle PMS-medewerkers (artikel);
- Eureka: uitgegeven door de Stichting Rijckvelde & Alden-Biesen van het departement Onderwijs: verspreidt informatie over de Europese projecten binnen onderwijs en wordt verdeeld aan alle secundaire scholen (interview);
- Sleutel: Een publicatie van het departement Onderwijs, volledig gewijd aan de internationale projecten binnen de verschillende onderwijsniveaus (kleuter-, lager, secundair en hoger onderwijs). Sleutel wordt gratis verstuurd aan alle scholen. In december 1996 is het departement aan de derde uitgave toe (bijdrage);
- Brandpunt, het tijdschrift van de Christelijke Onderwijscentrale (aangesloten bij de vakbond ACV): wordt verdeeld aan de Vlaamse (vrije) scholen van christelijke strekking (interview).

1.4.3 Andere oproepkanalen

Tenslotte werd LEONARDO DA VINCI bekend gemaakt op de beurzen 'Salon van de Student' en 'FTI Technoland'. Tevens was er een eenmalige bekendmakingsactie in het programma 'Eurolijn' op het nationale radiostation 'Studio Brussel' dat voornamelijk is afgestemd op het jongerenpubliek. Luisteraars van Studio Brussel konden op 2, 3 en 4 mei 1996 'on line' vragen stellen aan het Leonardo da Vinci-agentschap. De meeste vragen kwamen van studenten over stages in het buitenland. Een deel van hen kon worden doorverwezen naar projectpromotoren. Eurolijn werd door het agentschap als een goed kanaal bevonden om het Leonardo da Vinci-programma bij het jongerenpubliek meer bekendheid te geven.

Op 28 oktober 1996 organiseerde *Klasse*, het lerarentijdschrift dat wordt uitgegeven door het departement Onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap, in het Europese Parlement de eerste Europese Dag voor Leerkrachten. Ongeveer 2000 Vlaamse onderwijzers, leraren en docenten namen hieraan deel. Het programma

bestond uit een bezoek met rondleiding, hoorzitting, debatten over onderwijs-thema's en een uitgebreide informatie- en documentatiebeurs waarin ondermeer de projecten van de Europese programma's *Leonardo da Vinci*, *Socrates* en *Lingua* uitgebreid werden voorgesteld.

Op vraag van Finland vond een Fins-Vlaams contactseminarie plaats waarvoor het agentschap zeer gericht heeft gezocht naar potentiële Vlaamse partners voor de Finse projectpromotoren. 14 Finse en 40 Vlaamse organisaties namen hieraan deel. Dit seminarie heeft volgens het agentschap een belangrijke waarde naar de toekomst toe. Voor 1997 wordt deelname voorzien aan een algemeen contactseminarie in Nederland, een meer thematisch contactseminarie in Oostenrijk en een seminarie binnen de sector zeevisserij in IJsland.

1.4.4 Moeilijker bereikbare doelgroepen: De bedrijven en de openbare sector

1.4.4.1 De bedrijven

In het activiteitenverslag van het eerste werkjaar schrijft het agentschap: *"Het Vlaams Leonardo da Vinci-agentschap voert een bewuste politiek om het actieprogramma in de media te krijgen. Het actieprogramma is in Vlaanderen nagenoeg onbekend met uitzondering van de wereld van de beroepsopleiding van overheidswege. Vooral in het bedrijfsleven en in de KMO moet nog veel gebeuren om enige bekendheid te geven aan het programma en vooral aan de functionaliteit ervan voor deze sectoren."*³. Publicaties omtrent het Leonardo da Vinci-programma werden vooralsnog niet opgenomen in tijdschriften die zijn afgestemd op de bedrijfswereld. De bedrijven waren in eerder geringe mate aanwezig op de informatiesessies.

Het betrekken van de bedrijven in het Leonardo da Vinci-programma is nog een moeilijk punt. KMO's blijken het moeilijk te hebben met lange procedures voor projectaanvragen. KMO's zouden vaker verwachtingen stellen op korte termijn. Ook gelooft het agentschap meer in andere wegen dan informatiesessies en publicaties in de media om bedrijven te betrekken in het programma. Vooral persoonlijke contacten en netwerkvorming zouden geschikter zijn. En dit vraagt tijd. Het agentschap is er volop mee bezig om de bedrijfswereld warm te krijgen voor het Leonardo da Vinci-programma. Zo werd het VOV, de Vereniging van Vormings- en opleidingsverantwoordelijken (300 leden), in hun netwerk betrokken. Het VOV bestaat grotendeels uit vormingsverantwoordelijken van bedrijven; 30% van hun ledenaantal zijn zelfstandige trainers en opleidingsconsulenten. Tevens voert het agentschap gesprekken met de Kamers van Koophandel omtrent het programma.

De Nieuwsbrief van september '96 werd volledig gewijd aan de betrokkenheid van het bedrijfsleven, in het bijzonder van de KMO's. Reeds bij het Force-programma ondervond men moeilijkheden om KMO's te betrekken. Eind 1993 orga-

³ Citaat uit het activiteitenverslag van het Leonardo da Vinci agentschap, eerste werkjaar 18 april 1995 - 30 april 1996, p. 25.

niseerde het toenmalige Force-agentschap een workshop rond de opleidingsproblematiek van KMO's. In de Nieuwsbrief werd een artikel gewijd aan de knelpunten die toen gesignaleerd werden. Uit de workshop bleek dat het grote probleem bij de KMO's blijkbaar zit in het feit dat zij geen duidelijke opleidingsdoelstellingen en -plannen maken. Opleiding wordt ad hoc beslist. Het wordt niet als een strategische factor voor succes beschouwd. Andere zaken krijgen meer prioriteit. De detectie van opleidingsbehoeften verloopt via informele gesprekken met de werknemers. Het zicht op de opleidingsmarkt is zeer beperkt. De cursusaanbieder daarentegen spreekt de KMO's niet gericht genoeg aan. Hij/zij wil voornamelijk zijn/haar opleidingsproduct verkopen in plaats van de vraag of de behoefte van de KMO eerst te analyseren en daarop, op maat, een aanbod te doen.

Het komt er dus niet alleen op aan om een Europees programma als Leonardo gewoonweg te signaleren aan KMO's. Men moet ook kunnen aantonen wat het kan betekenen voor een KMO om mee in een internationaal project te stappen. Het eerste artikel in de Nieuwsbrief van september '96 omvat een kernachtige getuigenis van een succesvolle KMO die de internationale stap heeft gewaagd. Als belangrijkste positieve punten ervaart deze KMO een kwaliteitsverhoging die je op deze manier kan verkrijgen, de internationale contacten op zich, reflectie over je eigen situatie en de kwalificatie die wordt uitgewerkt om beter opgeleid personeel in de eigen branche te krijgen. Deze getuigenis kan alvast een goede voorbeeldfunctie vervullen.

1.4.4.2 De openbare sector

Ook in de media van de openbare sector (ambtenarenvorming en vorming van het overheidspersoneel in provincies, steden en gemeenten) of via andere kanalen werden geen publicaties betreffende het Leonardo da Vinci-programma verspreid. De vorming in de publieke sector is de laatste jaren dan ook zeer sterk hervormd en aan het veranderen. Herinneren we er even aan dat het statuut Kelchtermans (1994) in vele lokale besturen pas een eerste aanzet heeft gegeven tot het uitwerken van een vormingsbeleid. Nu zijn vele personeelsleden verplichte uren vorming aan het volgen. De publieke opleidingssector is dus stilaan in volle bloei aan het geraken: een tweede actieterrein dat door het Leonardo da Vinci-agentschap in de nabije toekomst kan worden aangesneden. Welke hiervoor de meest geschikte kanalen zijn, is echter nog niet meteen duidelijk.

1.5 Counseling: begeleiding van projectindieners

Na de eerste Europese oproep voor projecten restten voor de belangstellenden nog iets meer dan twee maanden de tijd om een projectvoorstel uit te werken en in te dienen. Het Vlaamse agentschap nam deel aan twee van de drie *internationale contactseminaries* die door de Europese Commissie werden georganiseerd om kandidaatprojectindieners te helpen met het vinden van buitenlandse partners. Een

twintigtal Vlaamse promotoren werden hierbij ter plaatse door het agentschap begeleid. De consultants hielden tevens besprekingen op het agentschap zelf.

Aan projectindieners wiens voorstel was afgekeurd, gaf het agentschap *feedback* over de redenen daarvan en legden uit hoe het voorstel eventueel kon worden aangepast om wel een kans op slagen te maken.

Na de tweede oproepronde werd de counseling van kandidaatprojectindieners en afgewezen projectaanvragers meer uitgebreid.

In het kader van de tweede oproepronde namen 70 Vlaamse kandidaatpartners deel aan drie Europese contactseminaries. Aangezien niet alle projectaanvragers over voldoende financiële middelen beschikken om te participeren aan deze internationale seminaries (bijvoorbeeld scholen), is de databank van het agentschap een belangrijk hulpmiddel voor hen om via deze weg buitenlandse partners te vinden. Kandidaatprojectaanvragers kunnen beroep doen op twee soorten databanken: de databank van het agentschap en de Finse databank. De Finse is aangesloten op Internet. Kandidaatprojectaanvragers kunnen zelf op Internet naar internationale partners zoeken of, indien zij niet over Internet beschikken, beroep doen op het Leonardo da Vinci-agentschap. Het agentschap plaatst tevens de coördinatoren van de aanvrager op Internet indien hij/zij dat wenst.

1.6 Monitoring: begeleiding van geselecteerde promotoren

Inzake monitoring dient een onderscheid te worden gemaakt tussen groepsactiviteiten enerzijds en individuele begeleiding van geselecteerde promotoren anderzijds.

Volgende vier groepsactiviteiten vonden reeds plaats:

- Voor de promotoren van de geselecteerde proef- en stageprojecten van '95 organiseerde het agentschap kort na de goedkeuring een seminarie te Antwerpen op 17 januari 1996. Drie punten stonden op de agenda: het leggen van contacten in het kader van een thematische of sectorale samenwerking, het verstrekken van actuele informatie over de verdere procedures en de stand van zaken van het actieprogramma op Europees en op Vlaams niveau en tenslotte uitwisseling van expertise inzake internationaal projectmanagement. 120 personen namen aan dit seminarie deel.
- Op 13 september 1996 organiseerde het agentschap een workshop te Brussel voor de promotoren van geselecteerde proefprojecten van '95 inzake partnership, budgettering, kwalitatief management en disseminatie. 10 personen namen hieraan deel.
- Op 9 oktober 1996 vond een seminarie plaats te Steenokkerzeel (bij Brussel) voor de promotoren van de geselecteerde stageprojecten van '95 en '96 met als doel de projecten van '96 te leren kennen, een balans op te maken van '95 en de volgende oproeprondes voor te bereiden. 46 promotoren waren hierop aanwezig.

- Op 18 december 1996 werd een seminarie georganiseerd te Steenokkerzeel voor de promotoren en de Vlaamse partners van de geselecteerde proefprojecten van '95 en '96 rond disseminatie, Public Relations en ervaringsuitwisseling. 35 personen participeerden.

De geselecteerde promotoren werden verder individueel begeleid door het agentschap door middel van follow-up gesprekken. Projecten werden door de consultants eveneens bezocht en consultants namen deel aan meetings die door de projectpromotoren werden georganiseerd.

2. Implementatie van het programma op Vlaams niveau

Inleiding

Implementatie: algemene vaststellingen

In 1995 werden, uitgezonderd de gedecentraliseerde stages, 61 projectvoorstellen ingediend bij de Europese Commissie. Hiervan werden er 13 goedgekeurd. Dit is ongeveer één op vijf. In 1996 werden nog 39 projectvoorstellen ingediend. Hiervan werden er 12 geselecteerd, of: één op drie. Het aantal ingediende projectvoorstellen is dus met andere woorden met één derde verminderd (van 61 naar 39) en het percentage geselecteerde projecten is met 10% gestegen (van 21% in '95 naar 31% in '96). Het aantal aanvragen voor gedecentraliseerde stages daarentegen is onverminderd gebleven: 36 in 1995 en 38 in 1996. Het merendeel van de ingediende voorstellen voor gedecentraliseerde stages werd dan ook geselecteerd. Toch verschilt de selectieratio tussen '95 en '96 eveneens: van 78% in 1995 (28 gedecentraliseerde stages geselecteerd) naar 92% in 1996 (35 gedecentraliseerde stages geselecteerd). Dit heeft echter alles te maken met de stijging van de financiële middelen in 1996.

De vaststelling dat er in 1996, de gedecentraliseerde stages buiten beschouwing gelaten, 30% minder projectvoorstellen werden ingediend, kan vanuit vier verschillende factoren worden verklaard.

Vooreerst stelden de consultants van het agentschap een zekere ontmoediging vast bij de kandidaatprojectpromotoren om een tweede kans te wagen. Heel wat aanvragen werden ingediend, maar uiteindelijk haalde slechts een kleine groep de eindmeet. Ondanks een kwalitatief hoge waarde werden sommigen toch niet geselecteerd. Dit heeft te maken met de budgettaire beperktheid van het programma.

In tweede instantie stimuleerde het agentschap op basis van de ervaringen opgedaan in het eerste werkjaar alleen de kwalitatief goede projectideeën in de tweede oproepronde voor projecten. Vooral het innovatieve werd aangemoedigd.

Op de derde plaats werden meer samenwerkingsverbanden tussen Vlaamse partners aangemoedigd om tezamen één projectvoorstel in te dienen. In plaats van

per organisatie één voorstel in te dienen, werd gestimuleerd om een groter consortium van Vlaamse organisaties uit te bouwen om samen één Leonardo da Vinci project uit te werken.

Tenslotte vonden sommige projectvoorstellen aansluiting bij andere Europese programma's en bij de communautaire initiatieven (*Adapt en Employment*).

Implementatie: onderzoeksmethodes

In overleg met het Leonardo da Vinci-agentschap werd beslist om een vragenlijst over de implementatie en de impact van het programma aan geselecteerde promotoren voor te leggen. Voor elk geselecteerd proefproject werd een vragenlijst gestuurd aan de respectievelijke promotor. Voor de stages en de uitwisselingen werden de geselecteerde promotoren aangeschreven waarvan zowel bij de eerste als bij de tweede oproepende een stage- of uitwisselingsproject was goedgekeurd. Tevens werden enkele geselecteerde promotoren weerhouden die alleen in 1995 een stage- of uitwisselingsproject binnen Leonardo da Vinci hadden lopen.

In totaal werd voor 15 geselecteerde proefprojecten en 29 geselecteerde stage- en uitwisselingsprojecten een enquête beantwoord. Deze proefprojecten werden gecoördineerd door tien verschillende promotoren (één promotor heeft vier geselecteerde proefprojecten en twee promotoren hebben er elk twee). Onder de stage- en uitwisselingsprojecten tellen we elf promotoren die zowel in '95 als in '96 een project binnen Leonardo da Vinci hebben lopen en zeven 'eenmalige' promotoren (een project in '95).

Daarnaast werd met telkens één sleutelfiguur van de drie overheidsverstrekkers van beroepsopleiding, met name departement Onderwijs, VDAB en VIZO, een interview gehouden omtrent dezelfde topics van implementatie en impact.

Beide onderzoeksbronnen, de vragenlijsten bij geselecteerde projectpromotoren en de interviews, zullen samen met het bronnenmateriaal van het Leonardo da Vinci-agentschap gehanteerd worden om de analyse van de implementatie en de impact van het programma op Vlaams niveau te maken.

2.1 Participatie, management, probleemgebieden en zichtbare successen inzake transnationale stages en uitwisselingen

2.1.1 Participatie aan de stages en uitwisselingen

2.1.1.1 Analyse van de ingediende en gepreselecteerde aanvragen van stageprojecten binnen deel I, 1995

Het agentschap analyseerde de ingediende en de gepreselecteerde projectaanvragen voor 1995 binnen deel I volgens de aard van de promotoren, de sectoren waarbinnen de stage zou plaatsvinden, de doelgroepen, het aantal partner-

landen, de doelgroepen en de duur van de stages. Dit geeft een beeld van de potentiële promotoren van stageprojecten binnen deel I. De analyse leverde volgende resultaten op.

Korte stages voor jongeren in initiële beroepsopleiding (I.1.2.a) worden ingediend door secundaire scholen, lange stages door hogescholen. De helft van de Vlaamse promotoren in de I.1.2.b-maatregel (jonge werknemers en werkzoekenden) zijn institutionele opleidingsinstanties ($n=3$)⁴ en de helft zijn non-profit vzw's ($n=3$). De I.1.2.c-uitwisselingen (opleidingsverantwoordelijken) kennen heterogenere aanvragers: zowel scholen als institutionele opleidingsinstellingen zoals VDAB, VIZO en de gehandicaptensector doen een aanvraag.

Wanneer in de I.1.2.a- en c-maatregel per ingediende stage het aantal deelnemers per sector in kaart wordt gebracht, dan staan de sectoren 'gezondheidszorg' en 'administratie' aan de top. Dit stemt overeen met de Europese prioriteiten. In de I.1.2.b-maatregel staan de sectoren 'horeca' en 'administratie' aan de top.

Het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk zijn de doelgroeplanden die het meest worden gekozen in I.1.2.a en c. Nederland en Duitsland staan respectievelijk op de tweede en de derde plaats. Frankrijk en Groot-Brittannië worden het meest gekozen in I.1.2.b.

De meeste stage- en uitwisselingsprojecten in I.1.2.a en I.1.2.c, 18/30 of 60%, zijn bilateraal: ze hebben één partnerland. Veertig procent is multilateraal: twee tot zes partnerlanden. Binnen de korte stages voor jongeren in initiële beroepsopleiding komt 42% uit het technisch secundair onderwijs (TSO) en 31% uit het beroepssecundair onderwijs (BSO). Van deze TSO-jongeren zit 75% in het laatste of voorlaatste jaar van hun opleiding en volgt 25% een zevende specialisatiejaar. Van de BSO-jongeren daarentegen zit de helft in het laatste of voorlaatste jaar en volgt de helft een zevende specialisatiejaar. Het deeltijds beroepssecundair onderwijs is goed voor 14% van de jongeren in de geselecteerde stages en het aanvullend secundair beroepsonderwijs heeft een aandeel van negen procent. De lange stages tellen uitsluitend leerlingen van het hoger onderwijs. De uitwisselingen kennen, conform de heterogeniteit van projectaanvragers, een gedifferentieerde deelname: 46% begeleiders, 29% leerkrachten, 19% opleiders en zes procent trainingplanners. De korte stages duurden allen, op twee na, drie weken. Lange stages duurden twaalf weken, uitwisselingen twee weken.

Binnen de I.1.2.b-maatregel zijn 48% van de doelgroep ($n=95$ personen) cursisten in opleiding, 33% pas afgestudeerden en 19% werkzoekenden. Twee derde van de doelgroep beoogt een stage van drie maanden, bijna een kwart een stage van zes maanden en ongeveer tien procent een stage van tien maanden.

⁴ n staat voor aantal.

2.1.1.2 Ingediende versus geselecteerde projectaanvragen

Tabel 1. Aantal ingediende en geselecteerde stage- en uitwisselingsprojecten 1995 en 1996

Deel (Luik) Maatregel	1995		1996	
	Inge- diend	Geselec- teerd	Inge- diend	Geselec- teerd
Deel I: Verbetering v.d. beroepsopleidingssystemen (Gedecentraliseerde stages)				
I.1.2.a-kort Jongeren initiële BO	18	15	16	14
I.1.2.a-lang Jongeren initiële BO	5	3	5	5
I.1.2.b Jonge werknemers & werkzoekenden	6	6	5	5
I.1.2.c Opleiders (instructeurs, planners, beheerders)	7	4	12	11
<i>Totaal</i>	36	28	38	35
Deel II: Verbetering opleidingsacties, samenwer- king tussen bedrijven/universiteiten / soc. partners				
II.1.2.a Studenten 3-12 maanden	3	3	4	1
II.1.2.b HRM- en trainingsmanagers 2-12 weken	2	-	-	-
II.1.2.c Uitwisseling Opleidingsverantwoordelijken	1	-	-	-
<i>Totaal</i>	6	3	4	1
Deel III				
III.1.b Uitwisselingsprg's verbetering talenond.BO	-	-	1	1

Bron: Rapporten en listings Vlaams Leonardo da Vinci-agentschap

Het aandeel gedecentraliseerde stage- en uitwisselingsprojecten is duidelijk het grootste. Er lopen zes tot tien maal meer gedecentraliseerde (deel I) dan gecentraliseerde stageprojecten (deel II). Beiden worden volgens een verschillende procedure goedgekeurd. Voor de gedecentraliseerde stages beschikt het Leonardo da Vinci-agentschap over een apart budget. De lidstaat heeft hier volledige beslissingsbevoegdheid in. De gecentraliseerde stageprojecten worden, na advies van het agentschap en experts, geselecteerd door de Commissie.

Het aantal stages voor jonge werknemers en werkzoekenden blijft in de twee oproeprondes nagenoeg constant. Het aantal stageprojecten voor opleiders is evenwel verdubbeld.

Binnen de gecentraliseerde stageprojecten (deel II) vinden we voornamelijk stages voor studenten van het tweecyclisch hoger of universitair onderwijs. Stageprojecten en uitwisselingen voor HRM-managers en opleidingsverantwoordelijken worden in mindere mate aangevraagd.

2.1.1.3 Geselecteerde projecten: Resultaten van de enquête, beantwoord voor 29 geselecteerde stages en uitwisselingen⁵

Van de 29 geselecteerde stages en uitwisselingen heeft men er elf in 1995 opgestart, 13 in 1996 en zal men er drie in 1997 opstarten. Slechts één heeft men (nog) niet kunnen opstarten. De reden hiervoor is dat de oorspronkelijke buitenlandse partner is afgehaakt.

In totaal gingen 305 leerlingen, studenten en opleidingsverantwoordelijken met financiering van het Leonardo da Vinci-programma op stage naar een ander Europees land. Aan het Leonardo da Vinci-programma namen bovendien vijf stagiairs deel op eigen kosten. Tevens namen 55 begeleiders met en 22 begeleiders zonder financiering van Leonardo da Vinci deel aan een geselecteerd stage- of uitwisselingsproject. Alles samengeteld, betekent dit dat het programma tijdens de eerste twee jaren 387 deelnemers heeft bereikt via de stages en uitwisselingen.

2.1.1.4 Interviews met de sleutelfiguren

Als afronding van de bespreking van het aantal ingediende en geselecteerde projectvoorstellen⁶, geven we de resultaten weer van de volgende vraag die in de drie interviews met de sleutelfiguren werd gesteld: "Is het Leonardo da Vinci-programma voldoende gekend bij zijn potentiële doelgroep?"

Men is het er unaniem over eens dat het programma voldoende gekend is bij de overkoepelende organisaties van beroepsopleiding, maar op het individuele niveau van de school, het lokale opleidingscentrum en het bedrijf kan het programma nog aan verdere bekendheid winnen. In een aantal technische en beroepssecundaire scholen is de Europese werking nog niet echt doorgedrongen. Hier werkt het departement Onderwijs aan door speciale publicaties, omzendbrieven en brochures te maken voor scholen. Een belangrijke factor hierbij is de interne informatiedoorstroming in de school van het directioniveau naar de individuele leerkrachten die de projecten tenslotte concreet behartigen. De vaststelling dat bedrijven en lokale opleidingscentra in mindere mate over de brug komen met projectvoorstellen heeft volgens de experts van VDAB en VIZO niet zozeer te maken met de informatierverspreiding vanuit het Leonardo da Vinci-agentschap, die men trouwens zeer geslaagd vindt, maar met de eerder lage financiële tegemoetkomingen van de EC. Bovendien is de aanvraagprocedure administratief vrij belastend en is er vrij weinig kans voor goedkeuring.

⁵ In totaal werden 68 gedecentraliseerde en gecentraliseerde stage- en uitwisselingsprojecten goedgekeurd. De enquête bereikte dus 29/68 of 43% van de geselecteerde stage- en uitwisselingsprojecten in '95 en '96.

⁶ Deze paragraaf is eveneens van toepassing op de bespreking van de proefprojecten.

2.1.2 Management van de geselecteerde stages en uitwisselingen

In de vragenlijst voor de promotoren werden een drietal managementstopics bevraagd: de coördinatie van het project, evaluatiemomenten en bijsturingen en tenslotte disseminatie van projectresultaten en gehanteerde methodieken.

In het secundair onderwijs worden de stages meestal gecoördineerd door een leerkracht (n=8), een enkele keer door de huismeester en de werkmeester, allen in overleg met de directie. In hogescholen zijn het eveneens praktijklectors of docenten die het stage- of uitwisselingsproject coördineren (n=4). Sommige hogescholen hebben reeds een 'coördinator internationalisering' aangesteld (n=3).

De vzw's coördineren hun internationale projecten veelal via stuurgroepen of werkgroepen (n=3) of via de bestuursleden van de vzw of de directie (n=3). Institutionele opleidingsinstanties als de VDAB stellen projectmanagers of projectconsultanten aan (n=4).

Op één na, bouwden alle promotoren tussentijdse evaluatiemomenten in. Over het algemeen worden evaluaties verspreid over de loop van het project. De meesten lassen twee (n=5) of drie (n=8) evaluatiemomenten in.

Stages worden vaak intensief opgevolgd. Men voorziet een bespreking na elke stagedag, men houdt contact per fax en telefoon of er worden tussentijdse bezoeken afgelegd.

Evaluaties hebben tenslotte een toekomstgerichte dimensie: ze worden tevens gebruikt om nieuwe projecten op basis daarvan bij te sturen.

Op de vraag hoe projectresultaten en gehanteerde methodieken zullen verspreid worden, antwoordt men niet erg precies. Velen geven een opsomming van allerlei -vaak voor de hand liggende- disseminatiekanalen: via stageverslagen, brochures, in de betrokken organisaties, via artikels in de pers, beurzen, opendeurdagen van scholen, enz. De methodieken worden hoofdzakelijk op dezelfde manier verspreid.

2.1.3 Ervaren moeilijkheden en probleemvelden bij de geselecteerde stages en uitwisselingen

De enquête bij projectpromotoren peilde naar moeilijkheden inzake de indiening van het projectvoorstel, het opstarten van het project, de taalvoorbereiding, het Europese partnerschap en de sociale zekerheid van de deelnemers. Tenslotte werd de mogelijkheid gelaten om eventuele andere moeilijkheden of problemen neer te schrijven. De projectpromotoren dienden bij elk item aan te duiden of zij al dan niet moeilijkheden op dat vlak ervoeren en indien dit het geval was, dienden zij deze te omschrijven.

In onderstaande tabel worden de resultaten van de enquête weergegeven:

Tabel 2. Ervaren moeilijkheden en probleemvelden bij de stage- en uitwisselingsprojecten

Heeft men moeilijkheden ervaren inzake:	AC* 'Ja'	% 'Ja-antw'
de indiening van het projectvoorstel	11	39,3
het opstarten van het project	9	32,1
de taalvoorbereiding	4	14,3
het Europese partnerschap	9	32,1
de sociale zekerheid van stagiairs en begeleiders	2	7,1
andere problemen of moeilijkheden ervaren	6	21,4

* AC = absoluut cijfer

Bron: Enquête bij de promotoren van 29 geselecteerde stage- en uitwisselingsprojecten⁷

Afgerond vier op tien projectpromotoren signaleerden moeilijkheden inzake de *indiening van projectvoorstellen*. Allen ervoeren zij problemen met de ingewikkelde administratieve procedure voor projectaanvragen. Welke informatie precies gevraagd wordt, zou niet altijd duidelijk omschreven zijn. Het financiële aspect wordt zeer gedetailleerd opgevraagd. De dossiers moeten ieder jaar op een andere manier worden ingevuld. Alles moet onder een zeer hoge tijdsdruk gaan. Sommigen prezen dan ook de hulp van het agentschap bij het doorworstelen van de hele administratie.

Eén derde van de promotoren heeft moeilijkheden ervaren om het project *op te starten* of ten uitvoering te brengen. Sommigen hadden problemen om (in specifieke sectoren) geschikte stageplaatsen te vinden. Eén promotor stipte aan dat men problemen heeft ondervonden met leerlingen uit het beroepssecundair onderwijs omdat deze jongeren zelf nog geen of slechts zeer weinig buitenlandse ervaring hadden opgedaan. Twee promotoren vermeldde de laattijdigheid van het contract. Een probleem dat interfereert met moeilijkheden inzake het Europese partnerschap is het afhaken van de oorspronkelijke Europese partners in een drietal stageprojecten.

De *taalvoorbereiding* leverde voor 14% van de stage- en uitwisselingsprojecten enige moeilijkheden op. Meestal ging het om specifieke taalproblemen. Enkele voorbeelden: Fins leren in België is niet evident. Kosten kunnen voor bepaalde talen hoog oplopen. Soms dienen vaktermen aangeleerd te worden. Verpleegkundigen voorbereiden op de Engelse of Duitse vaktermen was niet gemakkelijk. Soms mocht de taalvoorbereiding geen enkel probleem vormen omdat kandidaten op hun talenkennis geselecteerd werden. En stages in Nederland vormen voor Vlamingen geen enkel probleem omdat zij dezelfde moedertaal spreken.

Een derde van de projecten ondervond enige moeilijkheden inzake het *Europese partnerschap*. Zoals net werd aangegeven, zorgde het afhaken van oorspronkelijke partners soms voor problemen. Een ander, weer specifiek, probleem doet zich

⁷ De percentages zijn op 28 berekend omdat één promotor niet alle vragen beantwoord heeft voor het tweede stageproject onder zijn promotorschap.

voor op vlak van inhoudelijke verschillen in opleidingen en opleidingsniveaus. Dit is bijvoorbeeld sterk het geval voor verzorgende beroepen als verpleegkunde en bejaardenhulp. Een promotor tenslotte vindt dat er meer kandidatenlijsten moeten ter beschikking gesteld worden van Europese partners, bijvoorbeeld met profielen van scholen, opleidingsinstellingen, bedrijven, enz. Dit houdt verband met de plaatsing van stagiairs.

De *sociale zekerheid* van stagiairs leverde slechts in twee gevallen een probleem op omdat het Belgische kinderbijslagfonds niet steeds voldoende op de hoogte was van de overeenkomst met de RVA inzake beschikbaarheid op de Belgische arbeidsmarkt.

Andere problemen die in de enquête werden gemeld, zijn de volgende. Sommigen hiervan sluiten aan bij reeds bovengenoemde probleemvelden: moeilijkheden met de plaatsing van kandidaten, het vinden van logement voor stageleerlingen in Londen, kleine organisatorische problemen, moeilijkheden met de zelfstandigheid van leerlingen uit kansarme gezinnen die nog nooit drie weken in het buitenland waren verbleven, de scheve verhouding tussen de grote hoeveelheid administratief en organisatorisch werk en de eerder lage financiële steun en tenslotte een probleem van continuïteit.

2.1.4 Zichtbare successen bij de geselecteerde stages en uitwisselingen

Deze topic werd benaderd door in de enquête bij projectpromotoren volgende open vraag te stellen: *“Welke zichtbare successen heeft het project reeds opgeleverd?”*.

De positieve meerwaarde van stages en uitwisselingen wordt voornamelijk op individueel vlak gezien. Het zijn vooral de leerlingen, studenten en begeleiders zelf die op stage gingen, die er zichtbaar voordeel bij halen. Leerlingen uit het secundair onderwijs en studenten blijken vooral zelfstandiger te zijn geworden, hun eigenwaarde stijgt, maar ook hun studiemotivatie wordt gevoelig aangescherpt. Het zet sommigen aan tot verder studeren of tot (plannen maken voor) het uitbouwen van een internationale carrière. Projectpromotoren hebben hiernaast vooral lof voor de verhoging van tewerkstellingskansen. Na een buitenlandse stage blijkt men gemakkelijker werk te vinden. Men ziet het ook aan als een praktische aanvulling op de opleiding. Ook noemen sommigen de taalverrijking een zichtbare meerwaarde van de internationale stages.

Niet alleen de individuele stagiairs ondervinden voordeel van de internationale projecten. Buitenlandse stages hebben tevens een overstijgende meerwaarde voor de school of de opleidingsinstelling, andere opleidingscentra krijgen ruchtbaarheid van de positieve ervaringen met buitenlandse stages, enz. Men stelt een groei vast in de internationalisering van scholen en opleidingsinstellingen. Het ene internationale project brengt het andere mee. VDAB en VIZO hebben reeds heel wat ervaring met Europese programma's (cf. deel 1). Een aantal van de scholen die nu met Leonardo da Vinci werken, werkten voordien met Petra. Eens de internationale stap gezet is, lijkt men 'vertrokken'. De stap zetten, is dus het moeilijkste.

Internationale stages en uitwisselingen zijn ook nuttig om de eigen gang van zaken eventueel bij te sturen: bestaande opleidingen worden aangevuld of gecorrigeerd.

Een zestal in '96 geselecteerde projecten tenslotte vonden het nog te vroeg om reeds van geboekte successen te spreken.

2.2 Participatie, management, probleemgebieden en zichtbare successen inzake transnationale pilootprojecten (met inbegrip van multiplicatorprojecten)

2.2.1 Participatie aan de proefprojecten

2.2.1.1 Ingediende versus geselecteerde proefprojecten

Tabel 3. Aantal ingediende en geselecteerde pilootprojecten 1995 en 1996

Deel (Luik) Maatregel	1995		1996	
	Ingediend	Geselecteerd	Ingediend	Geselecteerd
Deel I: Verbetering v.d. beroepsopleidingssystemen				
I.1.1.a Initiële BO & overgang arbeidsmarkt	4	1	2	-
I.1.1.b Voortgezette BO	7	1	6	4
I.1.1.c Beroepskeuzevoorlichting	1	-	1	-
I.1.1.d Gelijke kansen -> aanpassingen BO	1	-	1	-
I.1.1.e Kansarmen	4	1	2	1
<i>Totaal</i>	17	3	12	5
Deel 2: Verbetering opleidingsacties, samenwerking tussen bedrijven /universiteiten / soc. partners				
II.1.1.a Technol. innovatie -> BO, vaardigheden	12	1	6	1
II.1.1.b Voortgezette BO van werknemers	12	3	6	1
II.1.1.c Samenwerking universiteiten en bedrijven	5	-	3	3
II.1.1.d Gelijke kansen -> carrière, bevordering	1	-	-	-
<i>Totaal</i>	30	4	15	5
Deel 3				
III.1.a Talenkennis	5	1	3	-
III.3.a Multiplicatorprojecten	2	1	1	-
<i>Totaal</i>	7	2	4	-

Bron: Rapporten en listings Vlaams Leonardo da Vinci-agentschap

Zoals reeds bij de inleiding op de analyse van de implementatie van het Leonardo da Vinci-programma werd aangegeven, doen zich inzake de proefprojecten belangrijke verschillen voor tussen de hoeveelheid projectvoorstellen in de eerste en de tweede oproepronde. Vooreerst stellen we vast dat in de tweede oproepronde het aantal ingediende projectvoorstellen sterk is gedaald. Er werden 30% minder projectvoorstellen ingediend binnen deel I en bijna de helft minder voorstellen binnen deel II. De verhouding tussen het aantal ingediende en het aantal

geselecteerde proefprojecten verschilt bijgevolg eveneens sterk. In 1995 werd 18% van de voorstellen binnen deel I en 14% van de voorstellen binnen deel II geselecteerd. In 1996 stijgen deze percentages tot respectievelijk 42% en 33%. Voorstellen voor deel III-projecten werden in 1996 eveneens in mindere mate ingediend. Terwijl in 1995 twee deel III-projecten werden geselecteerd, zijn er dat in 1996 geen.

De redenen voor de daling van proefprojectaanvragen werden niet via enquête-ring bevraagd. In de inleiding zijn reeds een viertal factoren gesuggereerd die hier volgens het agentschap een rol in zouden kunnen spelen: ontmoediging bij projectaanvragers, alleen de kwalitatief betere voorstellen indienen, aanmoediging van een Vlaams consortium en aansluiting bij andere Europese programma's.

Een andere kijk op deze tabel leert ons dat men het meeste belangstelling heeft voor de thema's binnen deel II, verbetering van opleidingsacties en samenwerking tussen onderwijs en bedrijfsleven. In 1995 situeerde 54% van de projectaanvragen zich binnen deel II, 32% binnen deel I en 13% binnen deel III. In 1996 blijven deze percentages, ondanks het feit dat globaal genomen 42% minder voorstellen werden ingediend, nagenoeg ongewijzigd: 38% aanvragen binnen deel I, 48% binnen deel II en 13% binnen deel III.

De meeste deel II- aanvragen gebeuren binnen maatregel II.1.1.a en b: technologische innovatie en voortgezette beroepsopleiding van werknemers en werkzoekenden.

Binnen deel I, verbetering van de beroepsopleidingssystemen, is opnieuw het meeste belangstelling voor de voortgezette beroepsopleiding (I.1.1.b) en vervolgens voor de initiële beroepsopleiding (I.1.1.a) en voor kansarmen (I.1.1.e).

Binnen deel III krijgen de proefprojecten rond talenkennis meer bijval dan de multiplicatorprojecten.

2.2.1.2 Geselecteerde projecten: Resultaten van de enquête, beantwoord voor 15 geselecteerde proefprojecten⁸

Van de 15 geselecteerde proefprojecten voor wie de vragenlijst werd beantwoord, heeft men er twee in 1995 opgestart, tien in 1996 waarvan de helft momenteel in de opstartfase zit (december '96) en twee zullen er in januari '97 opstarten. Voor de opstartfase van één proefproject heeft men nog geen concrete plannen: volgens de betrokken is de reden daarvoor dat men pas in november 1996 de goedkeuring voor het project gekregen heeft.

Het grootste deel van de proefprojecten (12/15) wordt gepromoot door institutionele opleidingsverstrekkers: vijf projectpromotoren komen uit Onderwijs (twee onderwijsnetten en drie hogescholen/universiteiten), vijf proefprojecten worden gecoördineerd door de VDAB (waarvan één in samenwerking met de SERV) en

⁸ In totaal werden 19 proefprojecten goedgekeurd. De enquête bereikte dus 15/19 of 79% van de geselecteerde proefprojecten in '95 en '96.

twee proefprojecten lopen bij het VIZO. Voor het overige tellen we twee opleidingsvzw's onder de projectpromotoren en één bedrijf.

2.2.2 Management van de geselecteerde proefprojecten

Voor de analyse van het management van de proefprojecten baseren we ons opnieuw op de topics coördinatie, evaluatie & bijsturing en disseminatie van projectresultaten en gehanteerde methodieken, bevraagd in de enquête bij de promotoren van de geselecteerde proefprojecten.

In de meeste gevallen worden de proefprojecten gecoördineerd door een trainingsmanager of een projectcoördinator (n=6). Tweemaal is de sector internationalisering van de desbetreffende instantie verantwoordelijk, tweemaal de directeur, tweemaal een stuurgroep en tenslotte tellen we een doctor-assistent, een adviseur en een stafmedewerker onder de projectcoördinatoren.

Net zoals bij de stages en uitwisselingen, bouwden op één na alle projectpromotoren tussentijdse evaluatiemomenten in. De frequentie daarvan is nogal uiteenlopend. De proefprojecten worden veelal geëvalueerd op transnationale vergaderingen (n=4), maar deze bijeenkomsten verschillen van zeven tot twee in aantal. In een vijftal proefprojecten zien we een regelmaat van tussentijdse evaluaties, variërende van trimestrieel (n=3) tot om de zes weken (n=2). Voor vier proefprojecten worden één, twee, drie of vier evaluaties ingelast, één houdt een aparte evaluatiefase en bij één vindt een continue uitwisseling plaats (Vlaanderen-Nederland).

Eventuele bijsturingen van de proefprojecten gebeuren hoofdzakelijk op basis van de tussentijdse evaluaties (n=12). Voor twee proefprojecten wordt een vrij specifiek antwoord gegeven op de vraag hoe wordt bijgestuurd. In één project wordt het beoogde resultaat uitgetest in een pilootfase, dat nadien op basis van een evaluatie hiervan wordt geredimeerd. Een ander proefproject wordt opgevolgd aan de hand van een vooraf opgestelde 'action list'.

De disseminatie van de projectresultaten gebeurt voornamelijk via netwerken (n=7), via opleidingsinstellingen (n=6), via de pers (voornamelijk artikels in tijdschriften) (n=6) en via conferenties (n=4). Zes keer werd een verspreiding via Internet aangegeven.

De gehanteerde methodieken worden veelal op dezelfde wijze verspreid (n=9). Er werden geen specifieke kanalen voor de disseminatie van methoden opgegeven, buiten workshops, een rapport, productie van lesmateriaal en via de opleiders zelf.

2.2.3 Ervaren moeilijkheden en probleemvelden bij de geselecteerde proefprojecten

Ervaren moeilijkheden en probleemvelden bij de proefprojecten worden in eerste instantie opnieuw in kaart gebracht op basis van de resultaten van de enquête bij projectpromotoren.

Tabel 4. Ervaren moeilijkheden en probleemvelden bij de proefprojecten

Heeft men moeilijkheden ervaren inzake:	AC 'Ja-antw'	% 'Ja-antw'
de indiening van het projectvoorstel	6	40,0
het opstarten van het project	4	26,7
auteursrechten (copyright)	3	20,0
het Europese partnerschap	4	26,7
andere problemen of moeilijkheden ervaren	4	26,7

Bron: Enquête bij de promotoren van 15 geselecteerde proefprojecten

De meeste moeilijkheden deden zich voor op het vlak van *indiening van projectvoorstellen*. Net zoals bij de stages en uitwisselingen, meldden promotoren van geselecteerde proefprojecten de ingewikkelde administratieve procedures, de hoge tijdsdruk waar dit mee gepaard gaat en de zeer gedetailleerde budgettaire planning die dient opgemaakt.

Opstartproblemen werden tweemaal veroorzaakt door de vervanging van oorspronkelijke partners, eenmaal door gebrekkige informatiedoorstroming inzake de financiën en tenslotte ondervond men eenmaal afstemmingsproblemen tussen de verschillende Europese partners wegens de taal.

In drie proefprojecten ervoer men enige moeilijkheden rond *auteursrechten*. Bij twee van de drie zijn de besprekingen hieromtrent reeds in gunstige richting geëvolueerd. Voor één proefproject is men niet uit de discussie gekomen wegens te grote verschillen tussen de lidstaten en is beslist dat elke partner gewoonweg afstand doen van auteursrechten.

Bij de moeilijkheden inzake *Europees partnerschap* vinden we de reeds gekende terug: afhaken en vervanging van oorspronkelijke partners (n=3), maar ook één maal het hanteren van verschillende financiële criteria door de partnerlanden.

Volgende aspecten werden tenslotte onder '*andere problemen*' geplaatst: de zware administratie zou ten koste gaan van het vlot lopen van het project zelf (n=2), de goedkeuring van projecten wordt vrij laat bekend gemaakt (n=1), na de goedkeuring van een project werd eenmaal de onderaanneming van twee instanties niet aanvaard, en een keer komt 'de Babylonische spraakverwarring' opduiken (verschillende interpretaties van internationale termen).

2.2.4 Zichtbare successen bij de geselecteerde proefprojecten

Voor veel proefprojecten is het nog te vroeg om van zichtbare successen geleverd door het proefproject te spreken. Acht van de 15 promotoren konden vooralsnog geen beschrijving geven van resultaten omdat ze nog maar net zijn opgestart of dat in de nabije toekomst pas zullen doen. Bovendien mogen we niet vergeten dat, in tegenstelling tot de meeste stageprojecten, een proefproject over meer dan één of twee jaar loopt. Van zodra iemand van zijn of haar stage terugkeert, kan je gemakkelijk van zichtbare effecten spreken. Proefprojecten zijn totaal anders georganiseerd, meer verspreid over de tijd en leveren bijgevolg andersoortige resultaten.

De overige zeven proefprojecten antwoordden volgende zaken op de vraag welke zichtbare successen het project reeds heeft opgeleverd. In één proefproject is reeds één opleidingsmodule klaar en bijna uitgetest, in een ander zijn reeds nieuwe werkwijzen ontwikkeld en loopt een deel van een nieuw uitgewerkte opleiding. Een proefproject dat nauwe betrokkenheid met de sociale partners nastreeft, is daarin geslaagd voor wat betreft de keuze van acties voor 1997. Een promotor vond het creëren van een partnerschap van bedrijven, openbare diensten en opleidingsinstituten over heel Europa op zich reeds een zichtbaar succes van het geselecteerde proefproject. De samenwerking tussen opleidingsinstellingen en de detectie van gemeenschappelijke opleidingsnoden werd ook door drie andere promotoren aangehaald. Tenslotte werd ook geantwoord dat het Leonardo da Vinci-programma op zich aanzet tot het uitwerken van nieuwe projecten.

2.3 Participatie, management, probleemgebieden en zichtbare successen inzake transnationale onderzoeken en analyses

Tabel 5. Aantal ingediende en geselecteerde transnationale onderzoeken en analyses '95-'96

Deel (Luik), Maatregel	1995		1996	
	Ingediend	Geselecteerd	Ingediend	Geselecteerd
III.2.a Enquêtes en analyses	2	1	3	-

Bron: Rapporten en listings van het Leonardo da Vinci-agentschap

Binnen maatregel III.2.a werden in de eerste oproepronde twee onderzoeksvoorstellen ingediend waarvan één werd geselecteerd. In de tweede oproepronde werden er drie ingediend waarvan geen enkel werd goedgekeurd.

De enige opmerking die we hierbij kunnen maken, is dat dit zeer weinig is. Er worden niet veel onderzoeksvoorstellen ingediend, maar er worden er nog minder weerhouden. Gezien het feit dat slechts één transnationaal onderzoek loopt binnen Leonardo da Vinci, lijkt het ons niet aangewezen dit ene project uitvoerig te analyseren op vlak van implementatie en impact.

Het transnationaal onderzoeksproject is in '96 opgestart. Er vinden twee evaluaties plaats, na elk transnationaal seminarie. Het onderzoek wordt bijgestuurd op basis van in te sturen teksten van elk partnerland. Tevens wordt contact gehouden via telefoon en E-mail. De projectresultaten alsook de gehanteerde methodieken worden verspreid via een syntheserapport, door een projectseminarie en een actieve inbreng in een Europese conferentie. Er doen zich geen specifieke moeilijkheden voor. De enige opmerking in dit kader is de vaststelling dat weinig rekening wordt gehouden met de eigenheid van het voeren van een onderzoek (in casu het vele administratieve werk dat ook hier dient verricht te worden).

3. Impact van het programma op Vlaams niveau, in het bijzonder betreffende de promotie van de Europese dimensie in beroepsopleiding

Inleiding

De impact van het Leonardo da Vinci-programma op Vlaams niveau wordt vanuit twee invalshoeken geanalyseerd.

Vooreerst hebben we de vraag naar de impact van het project gesteld in de enquête bij geselecteerde promotoren. Met betrekking tot elk impactgebied werd gevraagd in welke mate het project daartoe bijdroeg: (bijna) niet, in zekere mate of sterk. Bij een affirmatief antwoord werd een korte toelichting gevraagd.

Op de tweede plaats vormt het onderzoeksmateriaal van de interviews met telkens één sleutelfiguur van de drie overheidsverstrekkers van beroepsopleiding - departement Onderwijs, VDAB en VIZO - een interessante aanvulling op de antwoorden van de projectpromotoren zelf.

Andere mogelijke wegen om de impact van het Leonardo da Vinci-programma te analyseren, waren de volgende geweest.

We hebben getracht de classificatie van de geselecteerde proefprojecten volgens de hoofddoelstelling waaronder ze ingediend zijn te bekijken. Dit bleek echter geen vruchtbare piste te zijn: ten eerste omdat er niet steeds een inhoudelijke overeenstemming bleek te zijn tussen de antwoorden op de enquête en de gekozen hoofddoelstelling, ten tweede omdat het aantal geselecteerde projecten per hoofddoelstelling vaak zo laag was dat geen algemene besluiten omtrent impact konden getrokken worden. Deze analyse werd bijgevolg niet weerhouden. Een voorbeeld van de analyse voor het eerste thema, aanpassing aan industriële verandering, geven we als noot op p. 114.

Rechtstreekse impact van het programma zou bevestigd kunnen worden via de deelnemers zelf, in het bijzonder in de stage- en uitwisselingsprojecten. Wegens tijdsgebrek hebben we dit niet in de enquête kunnen opnemen.

Tenslotte zou men kunnen stellen dat pas van een volledige impactanalyse kan gesproken worden wanneer ook diegenen bevestigd worden die niet aan het pro-

gramma hebben deelgenomen. Ook deze piste hebben we wegens tijdsgebrek niet kunnen weerhouden.

3.1 Aanpassing aan industriële verandering

3.1.1 Enquête bij promotoren van geselecteerde projecten

Tabel 6. Impact van de geselecteerde projecten op aanpassing aan industriële verandering

Mate waarin het project bijdraagt tot aanpassing aan industriële verandering	Stages & Uitwisselingen		Proefprojecten	
	AC	%	AC	%
(bijna) niet	16	57,1	4	26,7
in zekere mate	4	14,3	5	33,3
sterk	5	17,9	6	40,0
geen antwoord	3	10,7	-	-
Totaal	28	100,0	15	100,0

Bron: Enquête bij geselecteerde projectpromotoren

Het zijn voornamelijk de proefprojecten (75%) die een impact uitoefenen op de aanpassing aan industriële verandering. Van de stages en uitwisselingen is 30% van mening dat via dit kanaal op aanpassing aan industriële verandering wordt ingespeeld.

Van de geselecteerde proefprojecten richten twee zich op de nieuwe technieken nodig in de land- en tuinbouw. Eén project ligt in een aanverwant domein: milieu en renovatie. Binnen de industrie vinden we een project dat opleidingen uitwerkt voor nieuwe technieken bij CNC-machines voor arbeiders en scholieren, een project voor TIG-lassen (ontwikkeling van een CD-ROM) en een project dat werkt op nieuwe competenties binnen de auto-industrie. Eén project noemt de sterke impact van CAAD op de architectuur en de uitoefening van het beroep. Dezelfde promotor coördineert een hierbij aansluitend stageproject, eveneens binnen Leonardo da Vinci. Eén project speelt in op de toename van het internationale verkeer en de opmars van nieuwe informatietechnologieën in de sector. Een drietal proefprojecten tenslotte oefenen op meer onrechtstreekse wijze impact uit op de aanpassing aan industriële verandering: door effectiviteitsmeting van opleidingen, door een betere afstemming van de beroepsopleiding voor gehandicapten op de arbeidsmarkt en de hiermee gepaard gaande verruiming van opleidingsprofielen en tenslotte door systematische uitwisseling en update van kennis in de branche 'spinnen'.

Voor de stages en uitwisselingen wordt de onrechtstreekse impact ervan op aanpassing aan industriële verandering door enkele promotoren omschreven. In een uitwisselingsproject voor studie- en beroepskeuzebegeleiders krijgt men meer aandacht voor nieuwe beroepen en de veranderende opleidingsmarkt. Een stage-

project voor studenten en pas afgestudeerden uit het hoger onderwijs streeft bij de doelgroep een betere bewustwording na van de industrie en de snellere ontwikkeling van bepaalde sectoren in het buitenland. Leerlingen in fijnmechanische technieken komen ook in de buitenlandse stage in aanraking met moderne technieken in de bedrijven. Maar het hoeft niet altijd om de zuivere industrie te gaan. Een leerlingenstage in bejaardenverzorging leert dat in Zuid-Europa op een andere, actievere en zelfredzamere wijze met bejaarden wordt omgegaan. De opmerking van een stagepromotor dat ‘aanpassing aan industriële verandering’ niet van toepassing is op maatschappelijk werk is dus misschien niet geheel terecht of minstens voor discussie vatbaar ...

3.1.2 Interviews met de sleutelfiguren

Ook in het interview met departement Onderwijs werd duidelijk dat de aanpassing aan industriële verandering een thema is waarop minder rechtstreeks kan ingespeeld worden met stages en uitwisselingen. Het komt er in onderwijs op de eerste plaats op aan om zich bewust te worden van de aan de gang zijnde industriële veranderingen. Vooral via de proefprojecten kan een impact worden uitgeoefend op dit gebied, een mening die ook de VDAB is toegegaan. Het aantal proefprojecten dat hier prioritair op werkt is beperkt in aantal, maar er wordt wel verwacht dat ze hun doel bereiken. Volgens de VDAB zijn dat er vier: de ontwikkeling van een ‘train the trainer’-module in distance training, een project rond TIG-lassen dat volledig gekaderd is in de Europese normeringscultuur, een project voor de ontwikkeling van een opleidingspakket over ‘milieuzorg’ voor alle productiemedewerkers van de onderneming en een project dat wil inspelen op industriële mutaties via nauwe betrokkenheid van de sociale partners.

3.2 Verbetering van initiële en voortgezette beroepsopleiding

3.2.1 Enquête bij promotoren van geselecteerde projecten

Tabel 7. Impact van de geselecteerde projecten op de verbetering van beroepsopleiding

Mate waarin het project bijdraagt tot	Stages & Uitwisselingen		Proefprojecten	
	AC	%	AC	%
Verbetering v.d. initiële beroepsopleiding				
(bijna) niet	-	-	1	6,7
in zekere mate	6	21,4	5	33,3
sterk	16	57,1	6	40,0
niet van toepassing	4	14,3	3	20,0
geen antwoord	2	7,1	-	-
Totaal	28	100,0	15	100,0
Verbetering v.d. voortgezette beroepsopl.				
(bijna) niet	-	-	-	-
in zekere mate	9	32,1	5	33,3
sterk	7	25,0	10	66,7
niet van toepassing	12	42,9	-	-
geen antwoord	-	-	-	-
Totaal	28	100,0	15	100,0

Bron: Enquête bij geselecteerde projectpromotoren

De verbetering van de beroepsopleiding is een gebied waarop zowel stages en uitwisselingen als proefprojecten in sterke mate inwerken. Bij de stages en uitwisselingen concentreert zich dat voornamelijk op de verbetering van de initiële beroepsopleiding, wat waarschijnlijk te maken heeft met de grote hoeveelheid gedecentraliseerde stages in de initiële beroepsopleiding. Bij de proefprojecten stellen we eerder een concentratie vast op de verbetering van de voortgezette beroepsopleiding.

Vijf stagepromotoren vermelden expliciet dat de stagiairs in het buitenland met technologieën en methodes in aanraking komen die in België vooralsnog niet gebruikt worden of aanwezig zijn, bijvoorbeeld in bejaardenverzorging, in palliatieve zorgen, modulair onderwijs, actief secretariaatswerk in een vreemde taal (hoewel dit in theorie ook in Wallonië of in het Duitstalig landsgedeelte zou kunnen). Op dit punt bewijst zich ons inziens de meerwaarde van een buitenlandse stage het sterkst. Eén promotor is van mening dat de Europese stage een pluspunt vormt voor het diploma. Vijf promotoren verwijzen naar de meerwaarde van stages op zich, zonder de meerwaarde van de factor 'buitenland' te vernoemen. Jongeren leren op stage andere dingen dan op school: andere machines, andere opleidingsformules als on-the-job-training en leerwerkplaatsen, confrontatie met de realiteit, de werksfeer ervaren en het praktischelement accentueren. Drie keer wordt gesteld dat de buitenlandse stages aanzetten tot verder studeren. Een tweetal

instellingen namen een deel van de buitenlandse aanpak over. Het uitwisselingsproject voor studie- en beroepskeuzebegeleiders brengt een verbetering in de studie- en beroepskeuze aan door ze open te trekken naar Europa. Tenslotte worden voor de verbetering van de beroepsopleiding door middel van stages en uitwisselingen nog enkele algemenere impacts gemeld. De opgedane kennis en ervaring worden in de bestaande opleiding verwerkt. Met behulp van de stage worden cursusmateriaal of een handleiding ontwikkeld. De stage voegt werkelijk iets toe aan de opleiding van de studenten.

Via de proefprojecten wordt gewerkt aan de verbetering van de voortgezette beroepsopleiding van een aantal welomschreven doelgroepen: ondernemers, opleiders, werknemers, migranten en laaggeschoolden. Daarnaast wordt er heel wat nieuw lesmateriaal ontwikkeld, vaak onder de vorm van modules. Hierbij wordt soms het disseminatieaspect betrokken in de zin dat het ontwikkelde materiaal voor de voortgezette beroepsopleiding eveneens zal doorgegeven worden aan de initiële beroepsopleiding via bijvoorbeeld het doortrekken van een opleiding CNC in de scholen, door ontwikkeling van een CD-ROM, het doorgeven van de resultaten aan de Dienst Onderwijsontwikkeling van het departement Onderwijs. Een project werkt zeer gericht aan de verbetering van de effectiviteit van opleidingen en één project ontwikkelt competentieprofielen.

3.2.2 Interviews met de sleutelfiguren

Het departement Onderwijs gelooft sterk in de impact op de verbetering van de beroepsopleiding. Zo kan het veelvuldig modulair werken in de projecten een aanzet geven tot verdere uitwerking ervan binnen het regulier onderwijs.

Volgens de VDAB werken een aantal proefprojecten aanzienlijk aan de verbetering van de beroepsopleiding. Verwacht wordt dat zij hun doelstellingen bereiken, maar hun aantal is zo gering dat de vraag dient gesteld te worden in welke mate van een echte impact op de beroepsopleiding nog kan gesproken worden. Inzake stages en uitwisselingen kan men van impact spreken als de stages een multiplicatoreffect hebben op de leerkrachten en de opleiders. Indien dit goed wordt opgevolgd, vormen zij alle potentiële bronnen van vernieuwing van de beroepsopleiding. Belangrijk is dat zij aangespoord worden tot disseminatie van hun ervaringen en nieuw verworven inzichten. Dit dient georganiseerd te worden, zo niet blijven het vaak individuele verrijkingen.

VIZO is van mening dat het meestal gaat om pedagogische projecten waarbij de methodologie wordt vernieuwd. Het grootste succes ligt bij de toepassing ervan. Voorlopig blijft dit al te vaak beperkt tot de aanwending van nieuw ontwikkelde middelen in het eigen vormingscircuit van de promotor.

3.3 Toegang tot beroepsopleiding, mobiliteit van instructeurs en stagiairs en in het bijzonder van jongeren

3.3.1 Enquête bij promotoren van geselecteerde projecten

Tabel 8. Impact van de geselecteerde projecten op de toegang van de beroepsopleiding (BO) en de mobiliteit van opleiders en stagiairs

Mate waarin het project bijdraagt tot	Stages & Uitwisselingen		Proefprojecten	
	AC	%	AC	%
De verhoging van de toegang tot de BO				
(bijna) niet	13	46,4	8	53,3
in zekere mate	10	35,7	4	26,7
sterk	2	7,1	3	20,0
niet van toepassing	-	-	-	-
geen antwoord	3	10,7	-	-
Totaal	28	100,0	15	100,0
De verhoging v.d. mobiliteit van opleiders				
(bijna) niet	4	14,3	6	40,0
in zekere mate	9	32,1	6	40,0
sterk	13	46,4	3	20,0
niet van toepassing	1	3,6	-	-
geen antwoord	1	3,6	-	-
Totaal	28	100,0	15	100,0
De verhoging v.d. mobiliteit van stagiairs				
(bijna) niet	3	10,7	3	20,0
in zekere mate	5	17,9	3	20,0
sterk	18	64,3	1	6,7
niet van toepassing	2	7,1	9	53,3
geen antwoord	-	-	-	-
Totaal	28	100,0	15	100,0

Bron: Enquête bij geselecteerde projectpromotoren

De verhoging van de toegang tot de beroepsopleiding wordt in mindere mate als een impact gezien van stages, uitwisselingen en proefprojecten. Stages en uitwisselingen worden daarentegen wel als sterke stimulator van de mobiliteit van opleiders en stagiairs beschouwd. Proefprojecten werken niet echt uitgesproken in op de verhoging van de mobiliteit, tenzij door middel van de uitwisseling van projectmedewerkers zelf in de transnationale vergaderingen.

Bij de zeven proefprojecten die aangeven dat ze een impact hebben op de verhoging van de toegang tot de beroepsopleiding, vinden we volgende middelen daartoe: de ontwikkeling van een zelfstudiepakket, de ontwikkeling van een nieuwe opleiding en de stimulering van opleiding voor werknemers in KMO's. Twee projecten werken in sterke mate aan de toegang tot beroepsopleiding voor

bepaalde doelgroepen, namelijk migranten en laaggeschoolden en doorstroming van laaggeschoolden naar het ondernemerschap.

Twee promotoren van stages en uitwisselingen ervaren dat het inrichten van buitenlandse stages de keuze voor een bepaalde richting of onderwijsvorm verhoogt; tweemaal lezen we dat buitenlandse stages de belangstelling van de leerlingen in het algemeen verhogen. Een promotor stelt dat de stage drempelverlagend werkt in de zin dat ze de capaciteiten en talenten van de leerlingen aantoonst en onderstreept. Eenmaal wordt verwezen naar de verhoogde toegang tot de arbeidsmarkt omdat een buitenlandse stage een bijkomende troef vormt bij sollicitaties.

Zowel in de proefprojecten als in de stages en uitwisselingen wordt de verhoging van de mobiliteit van opleiders en stagiairs vooral gezien als inherent aan de Europese projectwerking zelf. Opleiders, trainingsverantwoordelijken, leerlingen en studenten 'worden mobieler' in de zin dat ze voor een transnationale vergadering of stage effectief in het buitenland verblijven en daar intensieve contacten hebben met Europese partners. De vraag die daarnaast dient gesteld te worden is of de mobiliteit ook na afloop van het internationale project verhoogd blijft: of met andere woorden de deelnemers gemakkelijker in het buitenland gaan studeren of werken, deelnemen aan andere internationale projecten, enz.

Vier promotoren van stages en uitwisselingen antwoorden dat deelnemers na dien gemakkelijker op eigen initiatief naar het buitenland gaan voor een andere stage, een vakantiejob, studies of werk. Eén promotor vertaalt de verhoging van de mobiliteit naar ons eigen land: door de buitenlandse stage durven sommige leerlingen uit het beroepssecundair onderwijs ook verder dan hun eigen dorp of stad te gaan solliciteren of studeren. Eén buitenlands stageproject zou niet hebben plaats gevonden mocht er het Leonardo da Vinci-programma niet zijn geweest.

Onafhankelijk van de enquêteresultaten tenslotte durven we stellen dat sommige internationale projecten aanzetten tot volgende internationale samenwerkingen. Een aantal scholen die nu met Leonardo da Vinci werken, werkten voordien met Petra. Zowel de VDAB als het VIZO hebben al bijna een 'traditie' van Europese projecten achter de rug. Misschien zegt dit iets minder over de verhoging van mobiliteit van personen op zich, maar wel over de 'verhoging van mobiliteit van opleidingsinstellingen' (met andere woorden: meer internationale activiteiten).

3.3.2 Interviews met de sleutelfiguren

Stages verhogen de toegang van de scholen tot het bedrijfsleven, een stelling die volledig aansluit bij het volgende impactgebied (samenwerking tussen onderwijs en bedrijfsleven). Het belangrijkste effect van de stages en uitwisselingen is volgens onderwijs de verhoging van de mobiliteit. Zonder Europese programma's zouden in de meeste gevallen geen internationale projecten plaatsvinden. Dit dient genuanceerd te worden voor bepaalde sectoren als de horeca en toerisme. Bij de internationale projectwerking dient er over gewaakt te worden dat het niet lou-

ter gaat om het aanbieden van buitenlandse stageplaatsen: het dient pedagogisch gekaderd te worden. Bovendien moet het buitenlandse karakter een meerwaarde bieden voor het project. Beide criteria dienen in rekening te worden gebracht bij de selectie van projectvoorstellen.

De VDAB is ervan overtuigd dat de stage- en uitwisselingsprojecten de mobiliteit van de deelnemers verhoogt. Men wil echter niet zoveel mogelijk personen op buitenlandse stage sturen: alleen gemotiveerde personen die iets willen en kunnen bijleren komen op basis van een grondige selectie in aanmerking. Of de fysieke mobiliteit door de buitenlandse stages verhoogd wordt, is een andere vraag. Men kan op buitenlandse stage werkelijk iets bijleren dat positieve effecten heeft op een binnenlandse tewerkstelling of verdere studie. Dit zal vaker voorkomen dan de keuze om in het buitenland te gaan werken of verder studeren. Op niveau van de projecten stelt de VDAB dat elk Europees proefproject de toegang tot de beroepsopleiding verhoogt omdat telkens nieuwe expertise in het opleidingsorgaan wordt ingebracht waardoor de kwaliteit wordt verhoogd.

Volgens het VIZO is de verhoging van de toegang tot de beroepsopleiding voor de meeste projecten geen prioriteit, hetgeen aangetoond werd op basis van de enquête. In de stages en uitwisselingen zou de verhoging van de mobiliteit vooral beperkt blijven tot de duur van de stage of uitwisseling zelf.

3.4 Stimulatie van samenwerking tussen onderwijs of opleidingscentra en ondernemingen op vlak van opleiding

3.4.1 Enquête bij promotoren van geselecteerde projecten

Tabel 9. Impact van de geselecteerde projecten op de samenwerking tussen onderwijs/ opleidingscentra en bedrijven op vlak van opleiding

Mate waarin het project stimuleert tot de samenwerking tss ond/opl & bedrijven	Stages & Uitwisselingen		Proefprojecten	
	AC	%	AC	%
(bijna) niet	2	7,1	2	13,3
in zekere mate	8	28,6	3	20,0
sterk	15	53,6	10	66,7
niet van toepassing	1	3,6	-	-
Totaal	28	100,0	15	100,0

Bron: Enquête bij geselecteerde projectpromotoren

Het merendeel van de geselecteerde projecten, in het bijzonder de proefprojecten, oefent in sterke mate impact uit op de samenwerking tussen onderwijs, opleiding en bedrijfsleven.

Eén promotor van een proefproject omschrijft de impact op de samenwerking tussen opleidingsoperators en bedrijfsleven kernachtig: *"Het is de essentie van het*

project." Vijf promotoren ervaren het multi-actorenschap tussen opleidingsinstaties en bedrijven dan ook als het middel om de samenwerking tussen beiden te bevorderen. In die zin is de samenwerking tussen opleiding en bedrijfsleven eigenlijk inherent aan het hele opzet van Leonardo da Vinci. In drie proefprojecten wordt deze samenwerking geëxpliciteerd door opleidingen te baseren op wederzijds ervaren opleidingsbehoeften. In één geval levert het bedrijf het materiaal om de opleiding te ontwikkelen. Een proefproject waarin een CD-ROM wordt ontworpen, stelt dat door middel van dit product de opleiding ook gedeeltelijk in de bedrijven zal kunnen doorgaan.

De stages en uitwisselingen leiden tot het uitwisselen van kennis, methoden en ervaringen op een niveau dat de individuele deelnemers overstijgt. Door stages te organiseren in bedrijven, zouden ze ook meer open gaan staan voor het doorgeven van informatie. Eén secundaire school ervoer de samenwerking tussen onderwijs en bedrijfsleven zeer sterk omdat ze samenwerken met een Duitse school uit het duaal systeem waarin deze vorm van samenwerking is geïntegreerd. Door inzicht te krijgen in jobinhouden en functieprofielen die in het stagebedrijf worden gehanteerd, heeft een promotor ook de eigen leerinhouden aan een kritische analyse onderworpen. Geslaagde stages zijn tenslotte ook een goed middel om nieuwe samenwerkingsverbanden te doen groeien.

3.4.2 Interviews met de sleutelfiguren

Stages zijn binnen onderwijs zeker en vast een goede aanzet tot een betere samenwerking met het bedrijfsleven. De samenwerking tussen onderwijs en bedrijfsleven is momenteel nog een zwak punt, maar is een prioritair actiepoint geworden voor de komende jaren.

Het multi-actorenpartnerschap is een goede manier om de samenwerking tussen opleiding en bedrijfsleven te stimuleren, aldus de VDAB. Het VIZO wijst op de positieve gevolgen van de aanmoediging vanuit het Leonardo da Vinci-agentschap om ook binnen de lidstaat consortia op te zetten.

3.5 De ontwikkeling van samenwerkingsverbanden inzake de gemeenschappelijke punten van de opleidingssystemen van de lidstaten

3.5.1 Enquête bij promotoren van geselecteerde projecten

Tabel 10. Impact van de geselecteerde projecten op vlak van Europese samenwerkingen

Mate waarin het project bijdraagt tot	Stages & Uitwisselingen		Proefprojecten	
	AC	%	AC	%
De ontwikkeling v.d. Europese dimensie				
(bijna) niet	-	-	2	13,3
in zekere mate	10	35,7	4	26,7
sterk	17	60,7	9	60,0
geen antwoord	1	3,6	-	-
Totaal	28	100,0	15	100,0
Europese samenwerking op vlak van opleidingsbehoeften				
(bijna) niet	9	32,1	3	20,0
in zekere mate	10	35,7	2	13,3
sterk	8	28,6	10	66,7
geen antwoord	1	3,6	-	-
Totaal	28	100,0	15	100,0
Europese samenwerking voor het verwerken van erkende getuigschriften van BO				
(bijna) niet	17	60,7	12	80,0
in zekere mate	9	32,1	1	6,7
sterk	2	7,1	1	6,7
geen antwoord	-	-	1	6,7
Totaal	28	100,0	15	100,0

Bron: Enquête bij geselecteerde projectpromotoren

De promotoren van de geselecteerde projecten zijn het er, op drie na, unaniem over eens dat de projecten - veelal in sterke mate - bijdragen tot de ontwikkeling van de Europese dimensie.

Of men specifiek samenwerkt op het vlak van opleidingsbehoeften, daar is men het er binnen de stage- en uitwisselingsprojecten in mindere mate over eens. Van de proefprojecten is twee derde van mening dat op dit punt sterk wordt samen- gewerkt. Vaak is de samenwerking op vlak van opleidingsbehoeften inherent aan de proefprojecten zelf.

Een zwak punt is de erkenning van getuigschriften van beroepsopleiding. De meeste promotoren vinden niet dat er op vlak van certificering echt wordt samen- gewerkt op Europees niveau. Gezien dit in België zelf een zwak punt vormt bin- nen de voortgezette beroepsopleiding, en er vooralsnog geen uitgesproken nooc is aan nieuwe certificeringen binnen de initiële beroepsopleiding, is dit geer verwonderlijk resultaat.

3.5.2 Interviews met de sleutelfiguren

Het creëren van de Europese dimensie is het belangrijkste aspect van de Europese samenwerkingen binnen het departement Onderwijs. De ontwikkeling van een internationale traditie is hiervoor zeer belangrijk. Een aantal scholen werkten reeds met Petra, nu met Leonardo da Vinci. De nieuwkomers hebben het altijd moeilijk, maar zodra de stap is gezet, gaat men verder met de Europese werking. VIZO stelt dat de ontwikkeling van de Europese dimensie ook sterk bij de individuele deelnemers groeit.

De samenwerking op vlak van opleidingsbehoeften vraagt vooral een inbreng van de bedrijfswereld. VIZO betwijfelt of de kleinere bedrijven hierbij voldoende betrokken worden. Bovendien zou dit vooral een regionaal uit te klaren thema zijn.

Of er nood is aan internationaal erkende getuigschriften, is voor veel discussie vatbaar. Volgens de VDAB kan wel gewerkt worden aan certificering, maar van zodra men er bepaalde loonbarema's wil aan koppelen, wordt de discussie zeer moeilijk ...

Noot

Classificatie van de geselecteerde projecten volgens hoofddoelstelling

De classificatie van de geselecteerde projecten volgens hun hoofddoelstelling kan alleen gemaakt worden voor 1996, daar in 1995 niet was gevraagd om één hoofddoelstelling aan te duiden. Gevolg hiervan was dat voor de meeste projectvoorstellen een veelheid aan doelstellingen, tot zeven in aantal, werd aangekruist zodat het moeilijk werd om de echte prioriteit op basis daarvan te achterhalen.

Voor 1996 geeft de ordening van projecten volgens hoofddoelstellingen c, g, r en s volgende resultaten weer. Ondanks de vaststelling dat stages en uitwisselingen in mindere mate het kanaal bij uitstek zijn om impact uit te oefenen op aanpassing aan industriële verandering (enquête en interviews met de sleutelfiguren), zijn vier stagevoorstellen ingediend onder doelstelling c (permanente aanpassing van vaardigheden, terugdringing werkloosheid en bevordering persoonlijke ontplooiing), 13 onder doelstelling g (beroepsopleiding van jongeren), één onder doelstelling r (ontwikkeling van methoden voor zelfstudie op de werkplek en open en afstandsonderwijs) en zeven onder doelstelling s (Ontwikkeling van essentiële vaardigheden en de opnemings ervan in de beroepsopleidingsmaatregelen): in totaal 25 ingediende stagevoorstellen onder een hoofddoelstelling die ressorteert onder het thema 'aanpassing aan industriële verandering. Ons inziens wijzen de ervaringen van de twee oproeprondes voor projectaanvragen erop dat projectpromotoren geen duidelijk zicht hebben op de inhoud van de doelstellingen en niet zeer bewust voor één ervan kiezen.

Voor de proefprojecten doen we enigszins gelijkaardige vaststellingen. Een geselecteerd proefproject dat nieuwe competentieprofielen uitwerkt heeft ingediend onder hoofddoelstelling c en duidt in de enquête aan dat het project *in zekere mate* bijdraagt tot de aanpassing aan industriële verandering. De proefprojecten rond 'train the trainer' en nieuwe technieken bij CNC-machines zijn ingediend onder hoofddoelstelling s, wat inhoudelijk althans volledig aansluit maar in de enquête slechts bij één van de twee een affirmatief antwoord oplevert voor wat betreft aanpassing aan industriële verandering.

BIBLIOGRAFIE

BIBLIOGRAFIE BIJ DEEL 1

ANALYSE VAN DE BEROEPSOPLEIDING

- ABVV Vormingsinstituut. *Beroepsopleiding voor werknemers: Vorming om er zeker bij te zijn*. Werkversie 1, 1 maart 1996 (niet uitgegeven nota).
- Balans-Nieuwsbrief voor accountancy en financieel management, editie 329, 15 september 1996. *Themanummer over het KB over de sociale balans (16 p.) met bijlage: KB van 4/8/1996, Methodologische toelichting betreffende de sociale balans, verschenen in het Belgisch Staatsblad van 30/8/1996, p. 23112-23115.*
- Bellemans I. o.l.v. Prof. Dr. K. De Witte (1996), *Het opleidingsbeleid in de gemeenten. Het plan Kelchtermans: een gevalstudie van Gent, Kortrijk en Hasselt* (niet-gepubliceerde licentiaatsverhandeling), KU Leuven, Faculteit psychologie en pedagogische wetenschappen.
- Bertrand N., Delagrangé H., Van Gramberen M. & van der Hallen P. (1996), *Kwaliteit van de arbeid in de sector van garagebedrijven*, EDUCAM vzw, Stichting beroepsopleiding autosector en aanverwante sectoren, Brussel.
- CAPPAERT I. (1996), *Volwassenenonderwijs en levenslang leren*. Bijdrage in het verslagboek van de Algemene conferentie over onderwijs, opleiding en vorming, 28 februari 1996, Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten, Brussel, p. 44-66.
- Cedefop panorama (1994), *Certificatiesystemen en -procedures voor kwalificaties in België. Nationaal rapport*, Europees centrum voor de ontwikkeling van de beroepsopleiding, Berlijn.
- Claeys C., Bollens J., Hooge J. & Van Gyes G. (1996), *Bereik, kwaliteit en effectiviteit van de VDAB-beroepsopleiding voor werkzoekenden en werknemers. Luik 1: Synthese* (niet-gepubliceerde studie in opdracht van de VDAB, Doelmatigheidsonderzoek), HIVA, Leuven.

- De Groof J. & Van Haver T. (coördinatoren) (1993), *De school op rapport. Het Vlaams onderwijs in internationale context*, Pelckmans, Kapellen, 151 p.
- Denutte T. & Arryn P. (1996), *Toegang tot de voortgezette beroepsopleiding in Vlaanderen*. Onderzoek in het kader van het Leonardo da Vinci-programma, Artikel 10, Interuniversitair Instituut voor de Studie van de Arbeid (IISA), Brussel.
- De Smet P. & Geers F. (1995), *STOHO-cursus volwasseneneducatie. Bijdrage Hoofdstuk 11: De beroepsopleiding* (niet-gepubliceerd document), Dienst internationale relaties, ICODOC.
- Debrabander K., Struyven L. & Nicaise I. (1991), *Vlaanderen leert. Deel 1: Doelstellingen, organisatie en kostprijs van het Onderwijs voor Sociale Promotie vergeleken met de Middenstandsopleiding en de VDAB-Beroepsopleiding*, HIVA, Leuven, 157 p.
- de Brier C., Meuleman F. & Van Assche E. (1996), *De eindresultaten van het Force-onderzoek naar de voortgezette beroepsopleiding in de Belgische ondernemingen*, Vlerick School voor Management/Ledeberg & ICHEC, Brussel, 83 p.
- Demeester W., Vlaams Minister van Financiën en Begroting, Gezondheidsinstellingen, Welzijn en Gezin.(jaren 1992 tot en met 1996), *Het centenblaadje. Eerst goed gekeurd, dan goedgekeurd*, 80 p.
- Denys J. (1995), Is permanent permanent ? Overheidsinvesteringen in permanente opleiding voor werknemers, in *Nieuwsbrief van het Steunpunt WAV*, nr. 2-3, pag. 10-14.
- Denys J. (1995), Bedrijven leren leren. De vormingsinspanningen van Belgische bedrijven gemeten, in *Nieuwsbrief van het Steunpunt WAV*, nr. 2-3, pag. 24-29.
- Denys J. (1995), *Sectorale opleidingsinitiatieven in Vlaanderen*, HIVA, Leuven, 90 p.
- Denys J. (1996), *Hoofdstuk 7: Opleidingen voor werknemers*, in *Jaarboek 1996, Steunpunt Werkgelegenheid, Arbeid en Vorming*, Leuven, p. 541-555.
- Douterlungne M. & Nijsmans I. (1994), *Study: 'Strategy for improving young people's access to, and progression in initial vocational training'*. FLANDERS (Belgium), Study for the European Commission, HIVA, Leuven, 60 p.
- Douterlungne M., Van de Velde V. & Denys J., *De invloed van de leerplichtverlenging op de jongeren, in 10 jaar leerplichtverlenging. Terugblik en toekomstperspectieven*. Verslagboek studiedag, Ternat: Stichting Daniël Coens vzw/Tijdschrift voor onderwijsrecht en onderwijsbeleid, 1995-1996, 5-6, Antwerpen: Kluwer Rechts-wetenschappen België.

- Geers F. & Van Weydeveldt R. (1994), *Beroepsopleiding in België*. Onderzoek in opdracht van het CEDEFOP-Europees Centrum voor de Ontwikkeling van de Beroepsopleiding, Bureau voor officiële publicaties der Europese Gemeenschappen, Luxemburg, 128 p.
- Force (1993), *De voortgezette beroepsopleiding in België (Vlaanderen)*. Rapport n.a.v. Artikel 11(2) van het Besluit van de Raad van Ministers van 29 mei 1990 over het FORCE-programma, VDAB Force-agentschap/Universiteit Gent: Vakgroep Onderwijskunde, Brussel/Gent, 151 p.
- Jennes A. m.m.v. Nijsmans I. & Van de Velde V. (1996), *Naar een opwaardering van de stages! Onderzoek naar de optimalisatie van leerlingen- en leerkrachtenstages in het technisch en beroepssecundair onderwijs*, HIVA, Leuven, 277 p.
- Kabinet van de minister-president (Vlaanderen) (1996), *Beleid inzake permanente vorming-reconversie-opleiding*; nota 25 juni 1996, 8 p.
- Laquière M. (1992), Welkom op school? Witte scholen weigeren migrantenkinderen toegang, *Samenwijs*, (oktober).
- Leirman W. m.m.v. Gehre G., Cockx F. & De Smet P. (1996), *Permanente vorming in Vlaanderen anno 1996: levenslang en levensbreed leren?*, Sociale pedagogiek, Leuven, 28 p.
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap (21 december 1992), *Besluit van de Vlaamse Regering betreffende de permanente vorming van personen die in de landbouw werkzaam zijn*, Belgisch Staatsblad, 14 mei 1993, p. 11080-11086.
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Coördinatie, Administratie Kanselarij en Voorlichting, dienst Pers, Voorlichting en Ontvangst (december 1993), *De organisatie en de rechtspositie van het personeel van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Deel VII. De stage en de benoeming tot ambtenaar*, p. 63-71, p. 154-156.
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap (13 december 1995), *Besluit van de Vlaamse regering tot wijziging van het besluit van de Vlaamse regering van 21 december 1992 betreffende de permanente vorming van de personen die in de landbouw werkzaam zijn*, Belgisch Staatsblad, 2 maart 1996, p. 4584-4587.
- Ministerie van tewerkstelling en arbeid, *Het federaal werkgelegenheidsbeleid. Evaluatierapport 1995*, Brussel, 143 p.
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, Administratie Secundair Onderwijs, SO 16 (20-8-1992) *Berekening van de werkingstoelagen voor het gesubsidieerd voltijds secundair en het deeltijds beroepssecundair onderwijs en voor de gesubsidieerde internaten*, Brussel.

- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, Afdeling Begroting en Gegevensbeheer (1996), *Statistisch jaarboek van het Vlaams onderwijs, schooljaren 1990-1991 tot en met 1994-1995*, Brussel, 609 p.
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs, Administratie Hoger Onderwijs en Wetenschappelijk Onderzoek, Afdeling HOBu (april 1995), *Nieuwsbrief nr.9, Herstructurering hoger onderwijs buiten de universiteit*, 193 p.
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap (1996-1997) *Opleiding en Ontwikkeling. Wegwijs in de vorming van ambtenaren*. Uitgave van de afdeling Vorming in samenwerking met de departementale vormingscoördinatoren, Brussel.
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap (1996-1997), *Werkmap Opleiding en Ontwikkeling. Voor evaluatoren en alle ambtenaren die leiding geven*. Uitgave van de afdeling Vorming in samenwerking met de departementale vormingscoördinatoren, Brussel.
- Nijsmans I. & Douterlungne M. (1996), *Het deeltijds beroepsecundair onderwijs: een balans na tien jaar werking*, HIVA, Leuven, 272 p.
- OESO: Doorlichting van het educatief overheidsbeleid (1991), *Het educatief bestel in België: van convergentie naar divergentie*, Brussel-Bruxelles-Eupen: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs - Ministère de l'Éducation, de la Recherche et de la Formation - Verwaltung der Deutschsprachigen Gemeinschaft, Abteilung Unterricht, XXXI + 482 p.
- Onderwijszakboekje 1994-1995*, KLuwer Editoriaal, Diegem.
- Opleidings- en Vormingsinstituut voor Overheidspersoneel vzw, *Jaarverslag 1995*, Provinciehuis, Antwerpen.
- Rijksdienst Sociale Zekerheid (RSZ), *Jaarverslag 1994*. Tabel 34, gezamenlijk personeel in de overheidssector en het onderwijs op 30 juni 1994 (mannen en vrouwen), p. III86-III87.
- Samoy E. (1993) *Beroepsopleidingen voor personen met een handicap*, HIVA, Leuven, 148 p.
- Sociaal-Economische Raad van België (SERV) (1995), *Samenwerking tussen TSO- en BSO-scholen, bedrijven, sectoren, diensten, instellingen en sociale partners. Aanbevelingen, vuistregels en voorbeelden*, Brussel, 64 p.
- Steunpunt Werkgelegenheid, Arbeid, Vorming, *De arbeidsmarkt in Vlaanderen. Jaarboek 1996*, 563 p.

- Struyven L. (1991), *Vlaanderen leert. Deel 2: Profiel van het Onderwijs voor Sociale Promotie*, HIVA, Leuven, 201 p.
- Terkessidis K., Van de Velde V. i.s.m. Vanhoren I. & Sierens S. (1992), *Deelrapport 1. De evaluatie van het onderwijsbeleid voor migranten*, HIVA, Leuven, 80 p.
- Van Assche E. & Denys J. (1995), *Bedrijven leren leren. De vormingsinspanningen van Belgische bedrijven gemeten*, in *Nieuwsbrief van het Steunpunt WAV (Werkgelegenheid-Arbeid-Vorming)*, p. 24-29.
- Van den Bossche L., Minister Vice-president en Vlaams minister van Onderwijs en Ambtenarenzaken (1 maart 1996), *Oriënteringsnota: hervormingen in het secundair onderwijs. School maken in Vlaanderen. Een voorwaardenscheppend en integrerend onderwijsbeleid voor de 21ste eeuw*, Brussel.
- Van den Bossche L., Minister Vice-president en Vlaams minister van Onderwijs en Ambtenarenzaken (17 juli 1996), *Discussienota. Het onderwijsaanbod in het Secundair Onderwijs*, Brussel.
- Van den Brande L., Minister-President van de Vlaamse regering (1995), *Bakens voor de 21ste eeuw. Ontwerp regeerakkoord Vlaamse regering 1995-'99*.
- Van De Velde V. & Douterlungne M. (1995), *Evaluatie PETRA. Eindverslag. Onderzoek in opdracht van het Vlaams Petra Comité*, HIVA, Leuven, 60 p.
- Van Uytfangh M. (1996), ACV Inter-actief, *Brandpunt*, nr. 2, p. 46-48.
- Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten, Afdeling Maatschappelijk Welzijn, *Verslag 1995*.
- Verlot M. (1995), *Strategieën voor emancipatie van minderheidsgroepen via het onderwijs. Enkele beschouwingen op theorie en praktijk in Vlaanderen*, *Tijdschrift voor welzijnswerk*, nr. 191, p. 9-21.
- Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding - Beroepsopleiding, Dienst internationale relaties, *Transnationale activiteiten 1991-1995*.
- Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding (VDAB), *Jaarverslag 1995*.
- Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding (VDAB), *Memo-randum bij het beheerscontract - maart '96*.
- Vlaamse Instituut voor het Zelfstandig Ondernemen, *Activiteitenverslag 1995*
- Vlaamse Instituut voor het Zelfstandig Ondernemen, *Jaarverslag Dienst Vorming 1995*

Vlaamse Interuniversitaire Raad (VLIR), *Statistische gegevens betreffende de studentenbevolking aan de Vlaamse Universiteiten. Academiejaraar 95-96.*

Vlaams Fonds voor Sociale Integratie van Personen met een Handicap, *Jaarverslag 1995.*

Vlaamse Onderwijsraad (1993), *Zittenblijven in het basisonderwijs en in het secundair onderwijs. Advies van de Vlaamse onderwijsraad. Cahier 5, Brussel.*

Vlaamse Onderwijsraad (VLOR), *Jaarverslag 1995, Brussel, 93 p.*

Vlaamse regering, Vlaamse minister van Financiën en Begroting, Gezondheidsinstellingen, Welzijn & Gezin en Vlaamse minister van Openbare Werken, Ruimtelijke Ordening en Binnenlandse Aangelegenheden, *Nota 'Gemeenschappelijke krachtlijnen voor een samenhangend personeelsbeleid in de lokale en de regionale besturen' (18/6/1993); Algemene weddeschaalherzieningen en gemeenschappelijke krachtlijnen voor een samenhangend personeelsbeleid in de lokale en regionale besturen. Omzendbrief nr. BA.93/07 (14/7/1993); Errata en verduidelijkingen bij het sectoraal akkoord van 18/6/1993 en omzendbrief van 14/7/1993-B.A.93.07 (20/12/1993); Ontwerp van aanwervings- en bevorderingsvoorwaarden voor het personeel van de plaatselijke besturen (17/1/1994); Evaluatie Omzendbrief B.A.96/7 betreffende algemene weddeschaalherziening en gemeenschappelijke krachtlijnen voor een samenhangend personeelsbeleid in de lokale en regionale besturen (2/8/1996; Belgisch Staatsblad: 31/8/1996).--> 'Statuut Kelchtermans'.*

Welzijnszakboekje 1996, *Wetgeving en Toelichting. Deel IV: Vlaams Fonds voor Sociale Integratie van Personen met een Handicap, Kluwer Editoriaal, Diegem, p. 71-100.*

BIBLIOGRAFIE BIJ DEEL 2

IMPLEMENTATIE EN IMPACT VAN HET LEONARDO DA VINCI-PROGRAMMA OP VLAAMS NIVEAU

Klasse! artikel in Boeketje Vlaanderen, Rubriek van het Voorlichtingsbureau in België van het Europees Parlement, Brussel.

NCU Vlaanderen (1996), *Rapport 1996. Procedure I*, Vlaams Leonardo da Vinci-agentschap, Brussel.

NCU Vlaanderen (september 1995), *Rapport. Procedure I van de pilootprojecten uit het luik I (Pilootprojecten) en het luik III (Talenkennis en multiplierprojecten)*, Vlaams Leonardo da Vinci-agentschap, Brussel.

NCU Vlaanderen (september 1995), *Rapport. Procedure II van de pilootprojecten en van de stages en uitwisselingen uit het luik II*, Vlaams Leonardo da Vinci-agentschap, Brussel.

NCU Vlaanderen (september 1995), *Rapport Projecten "Enquêtes en Analyses" Maatregel III.2.a*, Vlaams Leonardo da Vinci-agentschap, Brussel.

Nieuwsbrief van het Vlaams Leonardo da Vinci-agentschap vzw, Driemaandelijks tijdschrift, nrs 1-5, Brussel.

Vlaams Leonardo da Vinci-agentschap (15 juli 1996), *Interimrapport stages en uitwisselingen deel 1 1995*, Brussel.

Vlaams Leonardo da Vinci-agentschap (voorjaar 1996), *Kroniek van de lanceringsactiviteiten voor de tweede oproepende van het Leonardo da Vinci-actieprogramma door het Vlaamse agentschap*, Brussel.

Vlaams Leonardo da Vinci-agentschap, *Activiteitenverslag Eerste werkjaar '95-'96*, Brussel.

Vlaams Leonardo da Vinci-agentschap, *Programma Leonardo. Geselecteerde projecten* 1995, Brussel.

Vlaams Leonardo da Vinci-agentschap, *Rapport 1996. Procedure 2*, Brussel.

Vlaams Leonardo da Vinci-agentschap, *Stages en uitwisselingen 1996. Deel 1*, Brussel.

Vlaams Leonardo da Vinci-agentschap, *Rapport stages en uitwisselingen luik I. Maatregelen I.1.2.a en I.1.2.c*, Brussel, 14/12/1995.

Vlaams Leonardo da Vinci-agentschap, *Rapport stages en uitwisselingen luik I. Maatregelen I.1.2.b*, Brussel, 23/10/1995.